

การศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน : กรณีศึกษา
ตำบลวังพิกกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

เดือนใจ อุ๋นจันทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

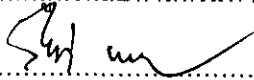
**A STUDY OF DEVELOPMENT GUIDELINES FOR CONDUCTING A
COMMUNITY MASTER PLAN : A CASE STUDY OF WANGPIKUL
SUBDISTRICT, WONGTHONG DISTRICT,
PHITSANULOK PROVINCE**

Tuanjai Unjun

**A Thesis Submitted in Partial Fulfilment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts
Field in Development Strategy
Pibulsongkram Rajabhat University
2006**

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	การศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน :
ชื่อนักศึกษา	กรณีศึกษาตำบลวังพิกกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
สาขา	นางเดือนใจ อุ่นจันทร์
สาขา	ยุทธศาสตร์การพัฒนา
ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์
กรรมการ	รองศาสตราจารย์สงวน ช่างฉัตร
กรรมการ	นายสุทิน เจริญสังข์

คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา

.....ประธานคณะกรรมการบัณฑิตศึกษา
(ดร.สว่าง ภูพัฒน์วิบูลย์)
วันที่ 2 เดือน พฤษภาคม พ.ศ 2550

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์สงวน ช่างฉัตร)

.....กรรมการ
(นายสุทิน เจริญสังข์)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิ
(ดร.ศรีโสภา มีเจริญ)

.....กรรมการและเลขานุการ
(ดร.สุเมธ แสงนатар)

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Title A STUDY OF DEVELOPMENT GUIDELINES FOR
CONDUCTING A COMMUNITY MASTER PLAN : A CASE
STUDY OF WANGPIKUL SUBDISTRICT, WONGTHONG
DISTRICT, PHITSANULOK PROVINCE

Author Mrs.Teunjai Unjan

Advisor Assistant Professor Dr.Phanuwat Phakdeewong

Associate Professor Sangaun Changchat

Suthin Chareonsung

The purposes of this study were to investigate the process of conducting a community master plan, and to develop guidelines for it. The subjects were 7 members of the community selected by purposive sampling. The data were collected by using literature reviews and group interview. Then the data were analyzed by using content analysis.

The results revealed that in the past the planning was done by using the methods and supportive budget provided by private sector development organizer. The questionnaire were used to collect the data to draft the plan. The problems occurred because the data collectors had insufficient knowledge of the questionnaire and the plan was not used progressively. The solution of these problems were : participation of people, using the public stage to make a decision, using the community budget to become knowledge community that fosters participatory learning in order to make community stronger and more independent.

Department Master of Arts
Field of Study Development Strategy
Academic Year 2006

Student's Signature.....*Teunjai Unjan*
Advisor's Signature.....*Phanuwat Phakdeewong*
Co-Advisor's Signature.....*Sangaun Changchat*
Co-Advisor's Signature.....*Suthin*

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี เพราะได้รับความกรุณาเป็นอย่างดียิ่ง จากรองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ สงวน ช่างฉัตร และนายสุทิน เจริญสังข์ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ ดร.ศรีโสภามีเจริญ ที่กรุณาให้คำแนะนำสั่งสอน และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในการจัดและปรับปรุงแก้ไข วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณที่มแกนนำระดับตำบลและระดับหมู่บ้านในการจัดทำแผนชุมชนของ ตำบลวังพิกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ที่ให้ความอนุเคราะห์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นอย่างดียิ่ง ขอขอบคุณคุณคุณปทุมมา ศรีนครธรรม นักวิชาการพัฒนา ชุมชน 6ว ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 6 และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนที่คอย ให้การสนับสนุนการจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอน้อมคารวะแด่ผู้เขียนตำรา วิชาการที่ได้ใช้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าและใช้อ้างอิงทุกท่าน

เตือนใจ อุ่นจันทร์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภูมิ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
ประโยชน์ที่ได้รับ.....	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
เอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	6
แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้.....	6
แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผน.....	11
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนแม่บทชุมชน.....	16
กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกกุล.....	32
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	39
กรอบความคิดในการวิจัย.....	42
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	43
วิธีการศึกษา.....	44
การกำหนดพื้นที่และแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา.....	44
เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	44
การกำหนดประเด็นในการศึกษา.....	45

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	46
	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	47
	การนำเสนอข้อมูล.....	48
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	49
	ตอนที่ 1 ศึกษาบริบทชุมชน.....	49
	ตอนที่ 2 การศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน.....	52
	ตอนที่ 3 การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (สศช.) กับกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ของตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก.....	63
	ตอนที่ 4 การพัฒนาแนวทางและการแก้ไขปัญหากระบวนการจัดทำ แผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล.....	72
5	สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	80
	สรุปผล.....	81
	อภิปรายผล.....	83
	ข้อเสนอแนะ.....	85
	บรรณานุกรม.....	87
	ภาคผนวก.....	92
	ประวัติผู้วิจัย.....	102

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	การเปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) กับกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก.....	64
2	การวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก.....	68
3	การเปรียบเทียบจุดเด่นและจุดด้อยของแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก.....	77

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
1 แสดงขั้นตอนการจัดทำแผนพัฒนา.....	15
2 แสดงกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก.....	55
3 สรุปการพัฒนาแนวทางการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก.....	73

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมโลกและสังคมไทย ตลอดช่วงระยะเวลา 40 ปี ที่ผ่านมา (พ.ศ. 2501 – 2540) หลายเหตุการณ์ หลายเรื่องราวที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและบริบทในการพัฒนาชุมชนไทย การเข้ามาของประเทศมหาอำนาจในไทยทำให้เกิดการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นมา (พ.ศ. 2504) โดยรูปแบบการพัฒนาประเทศในขณะนั้นคือ การให้ความสำคัญกับคำสั่งของผู้นำ ระบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงขึ้นกับผู้นำ ประชาชนไม่มีสิทธิ์ไม่มีเสียงหรือมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชนของตนเอง ส่งผลให้ชุมชนไทยอ่อนแอลง การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนที่สุดของสังคมไทย คือการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม ผู้คนให้ความสำคัญกับเรื่องวัตถุมากขึ้น โดยเฉพาะช่วงเวลาในระบบทุนนิยมได้แพร่สะพัดเข้ามาในกระแสโลก หลายประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งรวมทั้งประเทศไทยต้องเข้าร่วมเวทีแข่งขันทางเศรษฐกิจ ต้องเร่งรัดการพัฒนาในทุกๆ ด้าน เพื่อให้ทัดเทียมประเทศอื่น ผลของการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานแต่เพียงอย่างเดียวเป็นการพัฒนาที่ไร้ทิศทางทำให้ชุมชนไทยเกือบประสบกับความล่มสลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนชนบท ผลของการพัฒนาโดยความเชื่อมั่นในระบบทุนนิยม ทำให้ประชาชนในชนบทได้รับความเดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากินที่ฝืดเคือง อันเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในชุมชน การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม การนำสารเคมีเข้ามาใช้ในระบบเกษตรกรรม โดยขาดความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรผ่านหน่วยงาน หรือผู้มีอำนาจที่ขาดวิสัยทัศน์หรือมุ่งแสวงหาผลประโยชน์มากกว่าจะเล็งเห็นความยั่งยืนของการพัฒนาภาคเกษตรกรรม ทำให้แนวโน้มในทางลบเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมอย่างเห็นได้ชัด การแย่งชิงทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมบางประเภท โดยไม่คำนึงถึงความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ แนวโน้มของการสูญสลายทางประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเนื่องมาจากการครอบงำทางความคิดของวัฒนธรรมตะวันตก ค่านิยมและรูปแบบการเลี้ยงดูตามแบบครอบครัวไทยเริ่มหมดความสำคัญ สื่อเทคโนโลยีเริ่มเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตมากขึ้น ส่งผลให้สถาบันครอบครัวไทยอ่อนแอ และได้รับการคุกคามจากปัญหาต่างๆ ง่ายยิ่งขึ้น (กชกร ชิตะวงศ์, 2544 : 44) เมื่อประเทศไทยเกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 ทำให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต่างหาแนวทางแก้ไขปัญหาภาวะวิกฤติดังกล่าวด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน โดยรัฐบาลมีนโยบายที่สำคัญ คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้คนในชุมชนมีโอกาสตัดสินใจ

แก้ปัญหาของตนเองและจัดการด้วยพลังของคนในชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2542 : 3) การแก้ไขวิกฤต ด้านเศรษฐกิจ โดยใช้ทุนทางสังคม (Social Capital) คือการรวมกลุ่มทางสังคม ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง (กรมการปกครอง, 2541 : 33) จากแนวทางการแก้ไขปัญหาวิกฤตดังกล่าว ทำให้เกิดกระบวนการ ทศน์ใหม่ในการพัฒนา คือ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน โดยเฉพาะในด้านการเมือง การปกครอง มีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นตามกระแสการเรียกร้องของประชาชนมากขึ้น กระแสการพึ่งตนเองของประชาชน การคืนสู่ถิ่นฐานเพื่อนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาพัฒนา ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนในรูปแบบของประชาคมต่างๆ อย่างไรก็ตามแม้ว่าแนวโน้มของ ภาคประชาชนจะนำซึ่งการเปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาสในการพัฒนาประเทศ หากสิ่งที่ต้องการให้ เกิดในชุมชน ก็คือการเตรียมความพร้อมเพื่อให้ชุมชนสามารถรับมือกับกระแสหรือสถานการณ์ ต่าง ๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้น

การเตรียมความพร้อมของชุมชนจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ วิธีคิดและวิธีการเรียนรู้ (เยาวนิจ กลั่นนุรักษ์, 2546 : 3) โดยเฉพาะในยุคของสังคมแห่งการเรียนรู้ การจัดการความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชนของไทย การเรียนรู้ ทำให้หลายแบบ แบบหนึ่งทีปัจจุบันหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน นำมาใช้ และเชื่อว่าได้ผล คือการสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชน (เสรี พงศ์พิศ และวิจิต นันทสุวรรณ, 2545 : 13 – 14)

เนื่องจากที่ผ่านมามีหน่วยงานทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปสนับสนุน ให้ประชาชนจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งมีความหลากหลายทั้งรูปแบบและกระบวนการ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความพร้อมและศักยภาพของชุมชนนั้น ๆ ผู้ศึกษาซึ่งเป็นข้าราชการสังกัดศูนย์ ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 6 กรมการพัฒนาชุมชน และมีหน้าที่ในการติดตาม และสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนแก่พื้นที่ในเขตความรับผิดชอบ จำนวน 6 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก พิจิตร เพชรบูรณ์ แพร่ น่าน และอุตรดิตถ์ ทั้งนี้ จากการติดตามการจัดทำแผนแม่บท ชุมชนตามโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน พบว่าการจัดทำแผนแม่บทชุมชนยังไม่เป็นไปตามแนวคิดของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน คือ หลายๆตำบลไม่มีการใช้กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือในการส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มักจะดำเนินการในลักษณะเดียวกับการจัดทำแผนพัฒนาอื่นๆ ที่ใช้ปัญหาและความต้องการเป็นตัวตั้ง นั่นคือแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่เกิดขึ้น จะมีลักษณะ รอรับหรือขอรับการสนับสนุนงบประมาณเป็นส่วนใหญ่ แต่ในแนวคิดของการจัดทำแผนแม่บท ชุมชนต้องใช้ทรัพยากร ทุน และศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนเป็นตัวตั้ง เพื่อให้ชุมชนได้รู้จักตนเอง ค้นพบตนเองก่อน แล้วจึงเรียนรู้ใช้สิ่งที่มีเหล่านี้แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง แผนงาน โครงการ กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชนจะมีลักษณะที่ชุมชน

ดำเนินการเองเป็นหลัก นั่นคือเป็นลักษณะของการพึ่งตนเอง ผู้ศึกษาจึงต้องการศึกษากระบวนการการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและนำผลการศึกษามาพัฒนาเป็นแนวทางการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามแนวคิดของกระบวนการจัดทำแผนชุมชนต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในอดีตของตำบลวังพิรุณ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิรุณ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้ศึกษาได้กำหนดพื้นที่ตำบลวังพิรุณ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เกิดประโยชน์และมีความเป็นไปได้ของการศึกษาเป็นหลัก ซึ่งมีเหตุผลในการคัดเลือกพื้นที่สำหรับการศึกษา ดังนี้

- 1.1 เป็นพื้นที่ซึ่งมีปรากฏการณ์ที่ผู้ศึกษามุ่งศึกษา คือมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
- 1.2 เป็นพื้นที่ตำบลนาร่องในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค และเป็นตำบลต้นแบบแก่ตำบลอื่นๆ ในอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
- 1.3 พื้นที่ดังกล่าวมีความเหมาะสมด้านการศึกษาชุมชน

2. ขอบเขตเนื้อหา

ผู้ศึกษากำหนดขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

- 2.1 การศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
- 2.2 การนำเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นคณะกรรมการแผนชุมชนตำบลวังพิรุณ จำนวน 7 คน ซึ่งเป็นแกนนำระดับตำบลและระดับหมู่บ้านในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและเป็นทีมงานที่ริเริ่มจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิรุณ และเป็นเจ้าหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวังทอง ที่เป็นผู้ประสานงานตำบลวังพิรุณ จำนวน 1 คน การได้มาของแหล่งข้อมูล

เป็นการเลือกแบบเจาะจง เพราะผู้ให้ข้อมูลหลักเหล่านี้มีเวลาเตรียมข้อมูลและมีความรู้ ประสบการณ์ในเรื่องราวที่จะให้ข้อมูล และเป็นจำนวนที่เหมาะสมกับวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล คือการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

4. ประเด็นที่ศึกษา

4.1 ศึกษากระบวนการการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ที่ผ่านมาจากจนถึงปัจจุบัน

4.2 การนำเสนอแนวทางในการพัฒนาการทำแผนแม่บทชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุง ส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกันและมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรม มีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการติดต่อสังสรรค์กัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน ชุมชนประกอบด้วย คน อาณาบริเวณ ความสนใจร่วมกัน การปฏิบัติต่อกัน และความสัมพันธ์ของสมาชิก

แผนแม่บทชุมชน หมายถึง แผนที่เกิดขึ้นจากการจัดการและกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน หมายถึง ขั้นตอนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อการพัฒนาภายใต้แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้มีแนวทางการพัฒนาสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างถูกต้องและเป็นกระบวนการที่เกิดจากการทำงานของประชาชนอย่างแท้จริง

กระบวนการชุมชน หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำร่วมกันของคนในชุมชนที่มาร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์ของชุมชน แล้วนำมาร่วมกันตัดสินใจวางแผนดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลการกระทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน

ทีมแกนนำ หมายถึง ทีมงานที่เป็นตัวแทนของหมู่บ้านหรือตำบล เรียกว่าทีมแกนนำระดับหมู่บ้านหรือระดับตำบล ในการติดต่อประสานงานการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เป็นแกนนำในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และทำหน้าที่รับการติดต่อกับหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

เวทีประชาคม หมายถึง พื้นที่สาธารณะหรือสถานที่ที่ผู้คนสามารถมาพบปะรวมตัวกัน เพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น คุณค่า อุดมการณ์ ปัญหา การแก้ไข

ปัญหา การวางแผนงานและการกระทำ/ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะหรือของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการการพัฒนา ตั้งแต่การร่วมกันค้นหาปัญหา มีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้และการติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการพัฒนา

การเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนหรือคนในชุมชนรู้จักตนเอง ค้นพบทุนหรือศักยภาพของตนเอง และใช้ทุนหรือพัฒนาศักยภาพของตนเองจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ ซึ่งการพึ่งตนเองได้นั้น มีทั้งในระดับบุคคล และชุมชน ต้องสามารถผันเปลี่ยนไปตามเวลาได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้อง และสมดุล

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนเมืองหรือชนบท รวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชน แล้วถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนา ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ

ทุนทางสังคม หมายถึง คุณค่า วัฒนธรรม คุณธรรม ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและชุมชน ความเข้มแข็งมั่นคงขององค์กรชุมชนของประชาสังคมและของสังคมโดยรวม การจัดเก็บฐานข้อมูลเน้นข้อมูลทุนทางสังคมที่เกี่ยวกับบุคคล องค์กรชุมชน และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ว่าเป็นไปตามแนวคิดของการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพียงใด นั่นคือการใช้กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองและช่วยเหลือกันเอง

2. ทำให้ได้แนวทางในการสนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้จากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน: กรณีศึกษาตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อกำหนดขอบเขตในการศึกษา และกำหนดประเด็นศึกษาให้ชัดเจน ผู้ศึกษาได้กำหนดแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา ประกอบด้วย

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้
 - 1.2 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน
 - 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
 - 1.4 กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกูล
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. กรอบความคิดในการวิจัย

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

สุนทร สุนันท์ชัย (2536 : 12) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้ที่ประกอบด้วยขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ตระหนักในปัญหา หมายถึง การเข้าใจว่าเรื่องใดเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข
2. การหาทางเลือกที่หลากหลาย หมายถึง การกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหา
3. การกำหนดทางเลือกที่เหมาะสม หมายถึง การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่คาดว่าจะแก้ปัญหาได้
4. การเรียนรู้ปฏิบัติการ หมายถึง การดำเนินการตามทางเลือก
5. การปรับปรุงแก้ไข หมายถึง การรวบรวมข้อมูลและปรับปรุงแก้ไข
6. การประเมินผล หมายถึง การสรุปผลการปฏิบัติการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536 : 12) ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า หมายถึง กระบวนการที่จะให้คนเรียนรู้เพื่อที่จะเรียนต่อไปได้ สามารถจัดระเบียบความคิดและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ตลอดจนเรียนรู้เพื่อให้สามารถจัดการความยากจน รู้จักรักษาตัวให้ปลอดภัยจากโรคร้ายต่างๆ รวมทั้งรู้จักการประกอบอาชีพ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ชุมชน ท้องถิ่น และประเทศ อันเป็นการเรียนรู้ที่นอกเหนือจากการเรียนรู้เพื่ออ่านออกเขียนได้ และคิดเลขได้

Crow and Crow (อ้างถึงใน เยาวนิจ กลั่นนุรักษ์, 2546 : 13) ได้ให้คำจำกัดความของการเรียนรู้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง เป็นเรื่องเกี่ยวกับการได้มาซึ่งลักษณะนิสัย ความรู้ และทัศนคติต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถปรับปรุงตนเองและปรับปรุงสังคมได้

คณะกรรมการสตรีโครงการพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชน (2531 : 49) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งในการพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง หรือเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน หรือสภาพความเป็นอยู่ กิจกรรมที่ดำเนินอยู่นี้เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อการแก้ไขปัญหาและสอดคล้องกับแบบแผนการผลิตของชุมชน จึงเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดพลวัตของการเรียนรู้

กฤษฎา บุญชัย และคณะ (2538 : 24) ได้ให้ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นการสืบสายถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน ด้วยช่องทางต่าง ๆ ผ่านกรรมวิธี ประเพณี ค่านิยม ตัวบุคคล

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2544 : 245) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ เป็นการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกันโดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ผ่านพิธีกรรม ประเพณี ค่านิยม ตัวบุคคล การร่วมวิถีชีวิต และเครือข่ายเรียนรู้ เพื่อหาทางรอดต่อปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน

เชียรศรี วิวิศศิริ (2527 : 19) ได้อธิบายถึงการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมนั้น สามารถจำแนกได้เป็น 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมทางความรู้ คือ เปลี่ยนจากผู้ไม่รู้ให้เป็นรู้
2. พฤติกรรมทางทักษะ คือ เปลี่ยนจากทำไม่เป็นให้ทำเป็น
3. พฤติกรรมทางทัศนคติ คือ เปลี่ยนจากความรู้สึกไม่ชอบให้เป็นชอบ หรือเปลี่ยนจากชอบเป็นไม่ชอบ

ซึ่งการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ (Learned) คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้ง 3 ด้าน ซึ่งมีใช้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายนอกที่เรามองเห็นด้วยตาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังรวมถึงพฤติกรรมซึ่งประกอบด้วยกระบวนการทางจิตใจ เช่น ความนึกคิด ความสามารถทางสมอง และความรู้สึกต่าง ๆ เป็นต้น

วิจิตร อาวะกุล (2537 : 102 - 104) อธิบายว่า ปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้มีอยู่หลายประการ ได้แก่

1. ความสนใจ (Interests) เป็นภาวะที่จิตใจของบุคคลจดจ่อและปรารถนาที่จะรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อนำไปบำบัดความต้องการ เช่น ต้องการมีอาหาร ต้องการเอาไปประกอบอาชีพให้มีฐานะร่ำรวย มีหน้ามีตา ให้ได้รับความสนใจยอมรับของสังคม

2. ความต้องการ (Needs) ความต้องการของมนุษย์ หมายถึง สภาวะที่บุคคลยังขาดหรือยังไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งและมีความต้องการที่จะมีหรือให้ได้มาในสิ่งเหล่านั้น ความต้องการแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 ความต้องการในสิ่งที่ใช้ในการดำรงชีวิต (Biological Needs) หรือ ความต้องการทางด้านร่างกาย เช่น ต้องการอากาศหายใจ ต้องการน้ำดื่ม เป็นต้น

2.2 ความต้องการในสิ่งจรโลงใจ (Socio- Psychological Needs) หรือ ความต้องการทางด้านจิตใจ เช่น ต้องการการยอมรับ ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ เป็นต้น

เมื่อมนุษย์ได้รับการบำบัดความต้องการทางร่างกาย ซึ่งเป็นความต้องการที่เป็นพื้นฐานแล้ว มนุษย์ก็就会有ความต้องการทางด้านสังคมและจิตใจ การที่บุคคลพยายาม ขวนขวายให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนยังขาดอยู่เนือง เป็นแรงผลักดันให้บุคคลมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายในตนเองอย่างไม่หยุดยั้ง ด้วยการศึกษาเรียนรู้จากวิชาการ ประสบการณ์ จนกว่าจะได้รับสิ่งที่ตนปรารถนา

3. ความพร้อมในการเรียนรู้ (Readiness) หมายถึง สภาวะที่บุคคลที่อยู่ในเกณฑ์หรือสภาพที่เหมาะสมกับการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรียกว่าความพร้อมในการเรียนรู้ หรือเป็นผู้ใหญ่พอที่จะรู้หรือทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ได้ ความพร้อมในการเรียนรู้มักจะขึ้นอยู่กับอายุ ประสบการณ์ ความเฉลียวฉลาด สติปัญญา ในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ

4. การจดจำสิ่งที่เรียน (Retention) หมายถึง สภาวะทางสมอง สติปัญญาในการจดจำสิ่งต่างๆ ที่ได้เห็น ได้รู้มานั้น จำไว้ได้นานเพียงไร วิธีช่วยความจำของผู้ใหญ่ คือ การให้ทำซ้ำ ทำบ่อยๆ ทบทวนให้มีคู่มือ ให้จดบันทึก เป็นต้น

5. การกระตุ้นเตือน (Motivation) มนุษย์เรากระทำหรือเรียนรู้สิ่งใด ย่อมจะมีสิ่งที่มีมากระตุ้นความอยากที่จะเรียน การเรียนรู้เกิดจากแรงจูงใจและมีการกระตุ้น ย่อมจะมีประสิทธิภาพว่าการเรียนรู้ที่ไม่กระตุ้นเตือน แรงจูงใจหรือการกระตุ้นเตือน ย่อมเกิดจากหลายสิ่งที่ยังขาดอยู่ (Deficiency Motivation) แรงจูงใจจากภายนอกและภายในจึงมีบทบาทสำคัญต่อบุคคลในการประกอบกิจการงาน การเล่าเรียนศึกษาและการประกอบ กิจกรรมทางสังคมอย่างยิ่ง คนเราจะเรียนรู้หรือประกอบกิจการงานอย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมต้องอาศัยแรงจูงใจ ถ้าปราศจากแรงจูงใจแล้วการเรียนรู้ย่อมตกต่ำลงไป

6. การจูงใจ (Persuasion) คนเราจะเรียนได้มากหรือน้อยอยู่ที่การชี้แนะ จูงใจ กระตุ้นเตือน คนเราจะเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มที่ก็ต่อเมื่อได้มีแรงจูงใจกระตุ้นเตือนมาจาก ทั้งภายนอกและภายใน ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งมักจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ไม่เต็มที่ แต่แรงจูงใจที่เกิดจากภายในจะก่อให้เกิดจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าแรงจูงใจที่เกิดจาก ภายนอก

ประเวศ วะสี (2536 : 32) กล่าวว่า ในการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในสังคม หรือในชุมชนนั้น ไม่ได้หมายถึง การเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น แต่หมายถึงการเรียนรู้

จากการดำรงชีวิต และต้องเป็นการเรียนรู้ของคนทั้งหมด (Education for All) กล่าวคือเป็น การเรียนรู้ของทุกคนอย่างต่อเนื่อง และทั้งหมดของสังคมควรเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ (All for Education)

ซึ่งหมายถึง การเรียนรู้ที่มีใช้จำกัดอยู่แต่เพียงในโรงเรียนเท่านั้น แต่กิจกรรม และทรัพยากรทุกประเภทในสังคม ควรเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ กล่าวคือ ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ ธนาคาร โรงพยาบาล หรือหน่วยใดๆ ของสังคมต้องเป็นสถาบันของการเรียนรู้ และควรมีการเรียนรู้ร่วมกัน

นอกจากนี้ ประเวศ วะสี (2537 : 15) ได้กล่าวถึงการเกิดการเรียนรู้ของ ชุมชนว่าต้องเป็นการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน(Interactive Learning Through Action) หรืออีกนัยหนึ่งว่า การเรียนรู้โดยลงมือทำจริง (Learning by Doing) ซึ่ง การเรียนรู้เช่นนี้จะก่อให้เกิดปัญหาที่มีคุณภาพเพียงพอสำหรับการเอาชนะความยากใน การพัฒนาสังคมได้ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการปฏิบัติหรือ การทำกิจกรรมต่างๆ นั้นเอง

เลื่อนยศ สมบูรณ์เรศ (2536 : 68) กล่าวถึง การเรียนรู้ของชุมชนว่าเพื่อ แก้ปัญหาความไม่รู้ของชาวบ้าน ซึ่งการให้ความรู้แก่ชาวบ้านกระทำได้หลายวิธีด้วยกัน แต่ที่จำเป็นและสามารถนำมาใช้กับชาวบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีดังนี้

1. การจัดทัศนศึกษาดูงาน
2. การติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทัศนคติซึ่งกันและกัน
3. การจัดฝึกงานภาคสนาม
4. การจัดนิทรรศการ
5. การสาธิตให้ดู
6. การสอบถามเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้าน
7. การปิดประกาศหรือโฆษณา
8. การแบ่งกลุ่มกันทำงาน
9. การรับฟังความรู้จากรายการวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์
10. การแบ่งกลุ่มย่อยอภิปรายปัญหา
11. การบรรยายให้ฟัง
12. การจัดการแสดง
13. การจัดทำแปลงสาธิตเปรียบเทียบ

สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2539 : 255) ได้สรุปว่ากิจกรรมการเรียนรู้หลักที่สำคัญ ในการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่

1. การศึกษาดูงาน เพื่อได้มาซึ่งข้อมูลใหม่ อันนำมาซึ่งการสร้างภูมิปัญญา

2. เวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ อันเป็นเครื่องมือในการระดมสมองของชาวบ้าน ในการวิเคราะห์ข้อมูลใหม่ร่วมกัน และในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มเติมจากกันและกัน ทั้งในระดับชุมชนและระหว่างชุมชน อาจจัดได้หลายลักษณะ เช่น เวทีเพื่อสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงาน เวทีเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและข้อมูลใหม่ เวทีเพื่อเชื่อมโยงเครือข่าย เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีการถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญมากอีกประเภทหนึ่ง นั่นคือการถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญา องค์ความรู้ประเภทนี้เกิดจากการสังสมประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งตลอดมา

อเนก นาคะบุตร (2536 : 160 - 163) ได้สรุปกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยยกระดับสติปัญญาของปัจเจกบุคคลและชุมชน มีขั้นตอนหลัก 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การแสวงและพัฒนาระบบคุณค่าใหม่ของปัจเจกบุคคลหรือผู้นำชุมชน โดยผ่านกระบวนการเสวนา ศึกษาดูงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลใหม่ ที่สอดคล้องกับตนเองและสมาชิก และเป็นแบบอย่างให้คนอื่นได้

ขั้นที่ 2 การเชื่อมโยงผู้นำชุมชนที่มีระบบคุณค่าใหม่ โดยการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนให้เกิดการวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ ในชุมชน และการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในเชิงพัฒนา การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกันที่เป็นจริงนี้ จะส่งผลให้เกิดความเป็นองค์กรชุมชน เกิดการตั้งกฎ ระเบียบ กติกา และการจัดการของชุมชน

ขั้นที่ 3 การเชื่อมโยงองค์กรชุมชนและผู้นำชุมชนแต่ละท้องถิ่นที่มีปัญหา ร่วมกันโดยการจัดเวทีชาวบ้านให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน พัฒนาขีดความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชน และพัฒนาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้และร่วมมือระหว่างองค์กรที่มีความสนใจหรือมีปัญหาาร่วมกัน

อุทัย ดุลยเกษม (2544 : 44 - 45) กล่าวว่า การเรียนรู้ที่ดีนั้น มีลักษณะสำคัญๆ ดังนี้

1. การเรียนรู้ที่ดีไม่ใช่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้หรือทักษะให้แก่ผู้เรียน อย่างชนิดที่ผู้เรียนมิได้มีปฏิสัมพันธ์ใดๆ แต่การเรียนรู้ที่ดี เกิดจากกระบวนการที่สร้างความเข้าใจการให้ความหมายกับสิ่งที่รับรู้มา

2. การเรียนรู้ที่ดีต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่รู้มาก่อนแล้ว เพราะฉะนั้น การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการเชื่อมโยง ระหว่างความรู้เก่าที่มีอยู่ในตัวผู้เรียน กับความรู้ใหม่

3. การเรียนรู้ที่ดีเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น มิใช่เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างโดดเดี่ยว ยังมีการสัมพันธ์ถกเถียงแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นมากการเรียนรู้ก็ย่อมเกิดขึ้นได้มาก

4. การเรียนรู้ที่ดีจะเกิดขึ้นได้ ถ้าผู้เรียนสามารถกำหนดขั้นตอนการเรียนรู้ และวิธีการเรียนด้วยตนเองได้มาก ยิ่งในกรณีที่ผู้เรียนพึ่งพาตนเองได้มาก การเรียนรู้ก็ย่อมเกิดขึ้นได้มาก

5. การเรียนรู้ที่ดีจะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนมีความชัดเจนในเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเรียน และเป้าหมายของการเรียนนั้น มีความหมายกับตัวผู้เรียน

6. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องการมีการผสมผสานระหว่างจิตใจ ร่างกาย สภาพแวดล้อม และบริบทของการเรียน กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ การเรียนรู้ที่ดีจะเกิดขึ้นเมื่อมีการเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนกับชีวิตจริง

กล่าวโดยสรุป กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นกระบวนการสำคัญที่มุ่งเน้นในการแก้ไขปัญหาและพึ่งตนเอง เนื่องจากการยกระดับความสามารถในการคิด วิเคราะห์ ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา การกำหนดแผนหรือกิจกรรมในการแก้ปัญหาที่สามารถดำเนินการได้จริง รวมทั้งเป็นการพัฒนาความรู้และทักษะในการแก้ปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

1.2 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 2) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชน พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุม การใช้กระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนา การรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองเป็นตัวของตัวเอง

Peter Oakley and David Marsden (นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, ผู้แปล, 2533 : 19 - 20) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน 2 ลักษณะ ได้แก่

1) ความหมายของการมีส่วนร่วมอย่างกว้าง เช่น การมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจการให้ประชาชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการดำเนินการของโครงการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการเหล่านั้น

2) ความหมายของการมีส่วนร่วมอย่างเฉพาะเจาะจง เช่น การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาของเขา ให้เขาเป็นผู้มีความคิดริเริ่มและมุ่งใช้ความพยายามและความเป็นตัวของตัวเองเข้าดำเนินการ ควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาสิ่งเหล่านี้ เป็นการแสดงถึงความหมายที่บอกถึงสภาพการมีส่วนร่วมที่เน้นให้กลุ่มร่วมดำเนินการ และมีจุดสำคัญที่จะให้การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการปฏิบัติอย่างแท้จริง มิใช่เป็นไปในลักษณะมีส่วนร่วมพอเป็นพิธีเท่านั้น

เกียรติศักดิ์ เรืองทองดี (อ้างถึงใน ไพโรจน์ กลิ่นจันทร์, 2541 : 22) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การร่วมคิดแก้ปัญหา การดำเนินการและ

กิจกรรมในชุมชน ร่วมวางแผนวางโครงการ ร่วมปฏิบัติงานในรูปของการเสียสละแรงงาน การบริจาคเงิน วัสดุสิ่งของและร่วมติดตามผลงาน บำรุงรักษาสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้าน ทั้งนี้ การแสดงออกในการมีส่วนร่วม อาจเป็นการแสดงออกของบุคคลโดยตรง โดยผ่านองค์กร ประชาชนในชุมชนนั้นๆ เอง

อคิน รพีพัฒน์ (อ้างถึงใน ธนะจักร เย็นบำรุง, 2540 : 18) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ดำเนินการเอง ทุกอย่าง ไม่ใช่เป็นการกำหนดจากคนภายนอกว่าประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นการคิดขึ้นเองของประชาชน

ชนิษฐา กาญจนรังษิณนท์ (2545 : 26) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการที่ประชาชน หรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย

ศิริกุล กลสิวิวัฒน์ (2546 : 19) กล่าวว่า หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมพัฒนาด้วยความสมัครใจตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด เพื่อพัฒนาชุมชนของตน ด้วยความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น

ปรัชญา เวสารัชช์ (อ้างถึงใน บัวพันธ์ พรรคทิง, 2532 : 3) ระบุว่า การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะ หลายรูปแบบ วิธีการ และหลายวัตถุประสงค์ ความแตกต่างกันไปตามมิติต่างๆ เช่นนี้ มีผลทำให้ไม่สามารถนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมได้อย่างครอบคลุม ครบถ้วน และเป็นที่ยอมรับทั่วไปได้ อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งได้พยายามให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ตามวัตถุประสงค์ของเนื้อหาเฉพาะที่เน้นความสนใจของแต่ละคน แต่ก็ยังมีนักวิชาการและนักปฏิบัติอีกหลายคนได้ละเลยการนิยามเสีย โดยเห็นว่าเป็นเรื่องที่เขาใจโดยทั่วกันแล้ว หรือเห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะนิยาม

เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์ (2542 : 11) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การที่ประชาชน ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคล กลุ่มและองค์กร มีส่วนร่วมในกระบวนการ อาทิ การรับรู้ข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น และชี้ประเด็นปัญหาการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดการ การได้รับประโยชน์ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ การติดตามประเมินผลและการแก้ไขปัญหาอุปสรรค

ปารีชาติ วัลย์เสถียร (2543 : 198) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาว่า เป็นการให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

สรุปแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการการพัฒนา ตั้งแต่การร่วมกันค้นหาปัญหา มีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้และการติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการพัฒนา

ความหมายของการวางแผน

ธงชัย สันติวงษ์ (2536 : 2) กล่าวว่า การวางแผนเป็นกระบวนการ ซึ่งบุคคลหรือองค์การทำการตัดสินใจไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับงานบางอย่างที่จะกระทำในอนาคต กระบวนการดังกล่าว ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ที่เป็นชุดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ซึ่งบางขั้นตอนอาจเป็นเรื่องที่ต้องทำทันที เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ

จิรพรรณ กาญจนจิตรา (2530 : 101) กล่าวว่า การวางแผน คือกระบวนการเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ในการบริหารงานและกำหนดทางสำหรับปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น หรืออาจจะกล่าวรวมสั้นๆ ว่า การวางแผน คือการเตรียมการล่วงหน้าสำหรับการปฏิบัติ

ทิตยา สุวรรณชฎ (2544 : 23) กล่าวว่า การวางแผน หมายถึง การกำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่จะต้องดำเนินการตามลำดับก่อนหลัง ด้วยสมมุติฐานว่า หากได้ดำเนินการตามขั้นตอนที่ได้วางไว้ แล้วจะบรรลุผลตามเป้าหมาย แยกเป็น

- การวางแผนเพื่อบริหารล่วงหน้า (Proactive) จะทำได้ต้องมีวิสัยทัศน์
- การวางแผนเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า (Reactive) เป็นวิธีการที่จะต้องมีการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้น

ประชุม รอดประเสริฐ (2543 : 89) กล่าวว่า การวางแผนเป็นกระบวนการที่บุคคลหรือหน่วยงานได้กำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้าเพื่อการปฏิบัติงานในอนาคต

อนันต์ เกตุวงศ์ (2541 : 150) กล่าวว่า การวางแผน หมายถึง กระบวนการตัดสินใจ ซึ่งมีลักษณะพิเศษที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจอยู่ 2 ประการ คือ

1. การวางแผนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนมีการกระทำ หมายความว่า การวางแผนเป็นการตัดสินใจล่วงหน้า(anticipatory decision making)
2. การวางแผนประกอบด้วย การตัดสินใจที่มีความสัมพันธ์กันเป็นชุด หรือเป็นระบบหนึ่งของการตัดสินใจ(system of decision)

สุวิทย์ ยี่งวรพันธุ์ (2542 : 140) กล่าวว่า การวางแผน หมายถึงการคาดหมายในอนาคต ซึ่งจะต้องคำนึงถึงนโยบายประกอบด้วย ทั้งนี้เพื่อให้แผนงานที่กำหนดขึ้นไว้มีความสอดคล้องต้องกันในการดำเนินงาน การวางแผนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้ความรู้ในทางวิทยาการและวิจารณ์ญาณวินิจฉัยเหตุการณ์ในอนาคต แล้วกำหนดวิธีการโดยถูกต้องอย่างมีเหตุผล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องและสมบูรณ์

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิจิตร (2546 : 2) ระบุว่า การวางแผนเป็นกระบวนการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไรบ้าง ที่ไหน อย่างไร มีการเลือกวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการ และวิธีปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การวางแผน หมายถึง กระบวนการตัดสินใจล่วงหน้า หรือการเตรียมงานเพื่อให้บุคคลได้ปฏิบัติงาน เพื่อที่จะให้เกิดการมองการณ์ไกล และทำงานเป็นไปตามขั้นตอนลำดับความสำคัญ ก่อนหลังการวางแผนอาจประกอบด้วย เอกสารแผนหรือไม่มีเอกสารแผนที่ประกาศใช้เป็นทางการก็ได้ ในกรณีที่ไม่มีเอกสารแผน การวางแผนก็จะเป็นการกำหนดนโยบายกว้างๆ ไม่เฉพาะเจาะจงว่า ใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เมื่อใด และทรัพยากรมาจากไหน คือไม่มีลักษณะของการบังคับเหมือนกรณีที่มีเอกสารแผน

อนันต์ เกตุวงศ์ (2534 : 3) กล่าวว่า การวางแผน คือ การตัดสินใจล่วงหน้าในการเลือกทางเลือกเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์ หรือวิธีการกระทำ โดยทั่วไปจะเป็นการตอบคำถามว่า จะทำอะไร (What) ทำไมต้องทำ (Why) ใครบ้างเป็นผู้กระทำ (Who) จะกระทำกันที่ไหนบ้าง (Where) และจะกระทำอย่างไร (How)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน

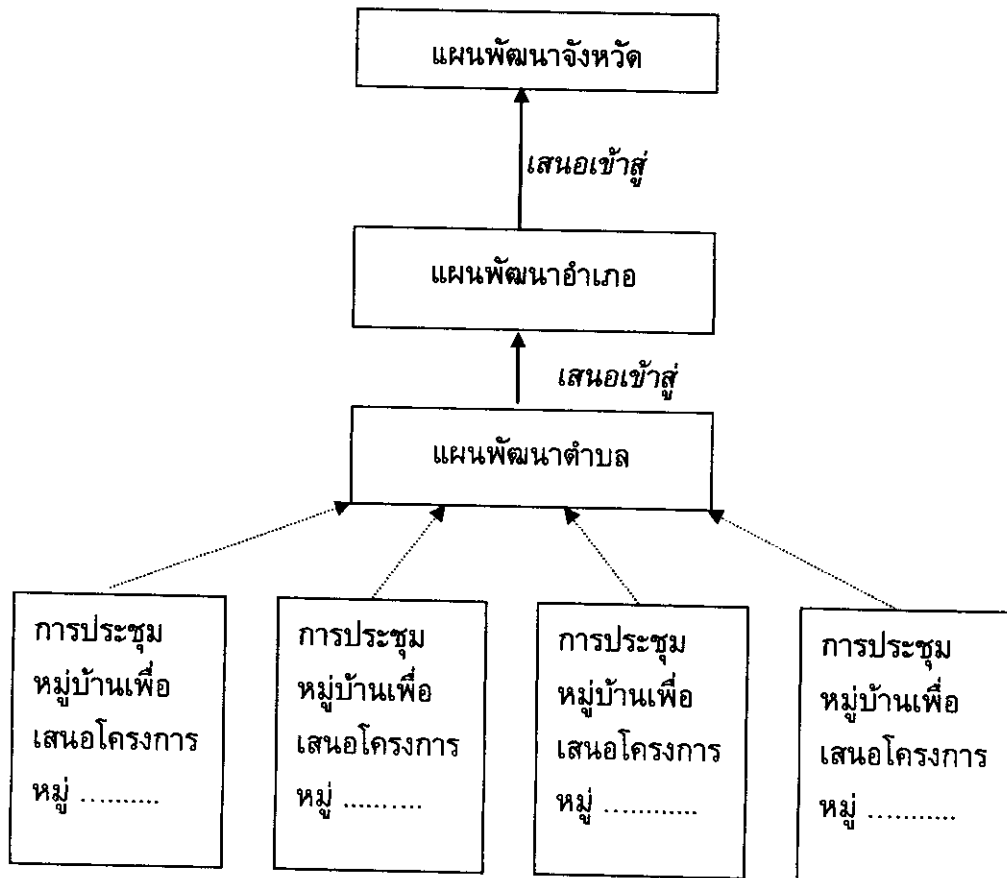
ชุมชนหรือหมู่บ้าน ประกอบด้วยครอบครัวหลายๆ ครอบครัว และกลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มรวมตัวเข้าด้วยกัน มีใจของประชาชนคนใดคนหนึ่ง ดังนั้นวิธีการที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นการพัฒนาชุมชนว่าเหมาะสมเป็นประชาธิปไตย และก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน คือการพัฒนาที่เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้แทนของประชาชนที่อยู่ในชุมชน เข้าไปร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชน ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินกิจกรรมพัฒนา และร่วมรักษาสมบัติของชุมชน ทั้งนี้ เพราะการจัดให้ประชาชนหรือผู้แทนจากกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจ เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันในการดำเนินงานพัฒนาของชุมชน สร้างความยอมรับและความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน และสร้างความรู้สึกร่วมกันของการเป็นเจ้าของโครงการและมีความภูมิใจในผลงานจากกิจกรรมพัฒนาที่ตนเองมีส่วนร่วม ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 143) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็น เพื่อการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะต้องให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

กรมการพัฒนาชุมชน (2536 : 1) ระบุว่า ก่อนปี 2523 เคยมีแผนพัฒนาหมู่บ้าน แต่จัดทำในบางหมู่บ้าน โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ร่วมกันทำ ในปัจจุบันไม่มีแผนพัฒนาหมู่บ้าน แต่ก็มีการวางแผนว่าจะดำเนินการอะไรในการพัฒนาหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่

มักจะเป็นแผนที่ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จึงเป็นการวางแผนที่ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพมากนัก

อรพินท์ สพอิชชัย (2537 : 2) กล่าวว่าภาครัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาที่ประชาชนมีส่วนร่วม จึงได้วางโครงสร้างและรูปแบบการวางแผนพัฒนาชนบทที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เสนอความเห็น โดยมีการตั้งองค์กรประชาชนในระดับหมู่บ้าน คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ให้มีหน้าที่กำหนดกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน คัดเลือกโครงการและดำเนินกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน โดยเริ่มตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 เป็นต้นมา โดยถือหลักปรัชญาว่า การพัฒนาหมู่บ้านต้องสอดคล้องกับสภาพปัญหาและตอบสนองความต้องการของประชาชนในระดับท้องถิ่น ดังนั้นในการจัดทำแผนพัฒนาชนบทระดับตำบล อำเภอ จังหวัด จึงควรมาจากข้อเสนอแนะของหมู่บ้านต่าง ๆ ดังแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิ 1 แสดงขั้นตอนการจัดทำแผนพัฒนา

ความจำเป็นของแผนพัฒนาตำบล

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 6 (2540 : 5) กล่าวว่า หลักการบริหารการพัฒนาชนบท ประกอบด้วย 3 ประการ คือ

1. ใช้องค์กรเพื่อการพัฒนาชนบทในแต่ละระดับให้เอกภาพ
2. ใช้แผนเป็นแกนนำในการพัฒนา คือ แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ และแผนพัฒนาตำบล

3. ใช้ระบบข้อมูลเพื่อการวางแผนในการพัฒนา

แผนพัฒนาตำบลนับเป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนา ซึ่งบอกถึงทิศทางการพัฒนาของตำบล แนวทางการแก้ปัญหาของตำบล และสามารถเป็นเครื่องมือในการประสานแผนส่วนกลางและส่วนภูมิภาคได้อีกทางหนึ่ง

ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มาตรา 46 (1) ระบุให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาตำบล และตามมาตรา 59 (2) ระบุให้คณะกรรมการบริหารมีอำนาจหน้าที่จัดทำแผนพัฒนาตำบลและงบประมาณรายจ่ายประจำปี เพื่อเสนอให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณาให้ความเห็นชอบ ดังนั้น แผนพัฒนาตำบลนอกจากจะมีความจำเป็นในการเป็นเครื่องมือการพัฒนาแล้วยังถือเป็นหน้าที่สำคัญที่ องค์การบริหารส่วนตำบล ต้องจัดทำด้วยการที่จะได้แผนพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจนี้ จะต้องเริ่มที่หมู่บ้าน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์และค้นหาปัญหา สร้างเป้าหมายในการพัฒนาวางแผนอนาคตและตัดสินใจในการพัฒนาหมู่บ้าน

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

ความเป็นมาและการดำเนินการแผนแม่บทชุมชน

แผนแม่บทชุมชน มีชื่อเรียกแตกต่างกันตามความเข้าใจของแต่ละท้องถิ่น ก่อนปี 2523 เคยมีแผนพัฒนาหมู่บ้าน แต่ทำกันในบางหมู่บ้าน โดยมีคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกันทำ ปัจจุบันไม่มีคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน แต่มีคณะกรรมการหมู่บ้านแทน ต่อมาในปี 2536 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้นำแนวทางการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านแบบมีส่วนร่วม (AIC) มาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านตำบล โดยสนับสนุนให้มีการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านในตำบลนาร่อง และในปี 2537 ได้มีการขยายผลครอบคลุมทุกหมู่บ้านในเขตชนบท ซึ่งถือเป็นขั้นตอนหนึ่งของการดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาชุมชน (ศูนย์อำนวยการต่อสู้เอาชนะความยากจน กระทรวงมหาดไทย, 2548 : 14) และระบุว่า

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระบุถึงความเป็นมาของแผนแม่บทชุมชน ไว้ดังนี้

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน ตั้งแต่การไม่ประสบความสำเร็จของกลไกการแก้ไขปัญหาของชุมชนของภาครัฐที่ไม่ตรงตามความต้องการของชุมชน ความล้มเหลวของกลไกการบริหาร การวางแผนจากบนลงล่าง ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชน นอกจากนี้ภาวะวิกฤติในปี 2540 ที่ทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน การอพยพกลับสู่ถิ่นฐานเดิมของแรงงานในชนบท ทำให้หลายชุมชนเกิดแนวคิดในการพึ่งตนเอง ในขณะที่เดียวกันชุมชนได้มีการรวมตัวกันและมีหลายชุมชนที่เป็นต้นแบบของชุมชนเข้มแข็งและมีการวางแผนแม่บทชุมชน ในระยะต่อมาได้มีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เข้ามาทำงานกับชุมชนมากขึ้น ปัจจัยดังกล่าวได้เป็นพลังทำให้กระบวนการสร้างความเข้มแข็งมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง หลังจากนั้น สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ(UNDP) และธนาคารโลก (World Bank) ซึ่งเห็นความสำคัญของการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางและการสร้างทุนให้กับชุมชน ได้มีมาตรการเพิ่มพลัง (Empowerment) โดยการจัดสรรเงินให้รัฐบาลไทยกู้เงินเพื่อไปทำโครงการ เช่น ในปี 2542 ให้กรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ร่วมกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทยและมูลนิธิหมู่บ้านจัดทำแผนแม่บทชุมชนขึ้นภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ต่อมากองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ได้นำเสนอกระบวนการจัดทำแผนชีวิตชุมชนในพื้นที่ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค (ม.ป.ป. : 1) ระบุว่า แผนแม่บทชุมชนเกิดขึ้นในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ประมาณปี พ.ศ.2542 ซึ่งกระบวนการจัดทำแผนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง คือการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนจากทุกภาคส่วนในการจัดทำแผนกำหนดทิศทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเอง โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา การก่อเกิดของแผนแม่บทชุมชนในช่วงแรกเกิดจากการที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้รับการสนับสนุนจาก UNDP ในการพัฒนาเกษตรกร มีเป้าหมายที่สำคัญคือการกระตุ้นให้เกษตรกรมีการจัดทำแผนงานเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเอง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดทำโครงการความร่วมมือกับมูลนิธิหมู่บ้านและเครือข่ายภูมิปัญญาไท ส่งเสริมให้เกษตรกรในเครือข่ายภูมิปัญญาไท จัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อการพัฒนาชีวิตและพัฒนาท้องถิ่น โดยมีกระบวนการการจัดทำแผนงานอย่างเป็นระบบ มีการศึกษาข้อมูลชุมชน ท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการค้นพบตนเอง ทั้งด้านที่เป็นศักยภาพและด้านที่เป็นจุดอ่อน เพื่อวางแผนงานและทิศทางการพัฒนาตนเอง โดยสร้างการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนหนึ่งที่มีกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนหรือแผนชุมชนและมีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมทั้งด้านวิสาหกิจชุมชน การพัฒนาการเรียนรู้ และแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง เริ่มมีการขยายแนวคิดลู่รูปธรรมอย่างกว้างขวางในช่วง

ปี พ.ศ. 2545 โดยสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ได้ค้นพบชุมชนไม้เรียง ที่มูลนิธิหมู่บ้านได้ร่วมกันกับชุมชน ในการพัฒนานวัตกรรมการพัฒนาท้องถิ่น โดยใช้ แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองเป็นเครื่องมือในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชนร่วมกัน การใช้แผนแม่บทชุมชนทำให้ทุกคนในชุมชนได้มองเห็นตนเอง โดยผ่านการเก็บข้อมูลมา ร่วมกันวิเคราะห์ ทำให้สามารถเห็นสภาพปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของท้องถิ่นได้ อย่างชัดเจน และร่วมกันกำหนดแนวทางโดยการสร้างเป็นแผนแม่บทชุมชน หลังจากนั้นจึงเกิด การร่วมมือร่วมมือกันทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น โรงงานนมควีนยงพารา โรงงานขนมจีน โรงงาน แปรรูปไม้ยางพารา และกิจกรรมอื่นๆ อีกหลากหลาย แผนแม่บทชุมชนตำบลไม้เรียงจึงเป็น ศูนย์เรียนรู้และเป็นต้นแบบของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน จนมีกระบวนการถอดบทเรียนเพื่อ ขยายให้เกิดการเรียนรู้กับชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ

ในปี 2545 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2545 เห็นชอบกรอบ ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน ตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้เสนอ และ สศช. ได้จัดทำโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน เพื่อรวมพลังทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และเครือข่ายองค์กรชุมชน ร่วมกันสนับสนุนให้เกิดการบูรณาการ แผนแม่บทชุมชน เป้าหมายของโครงการบูรณาการแผนชุมชนฯ คือต้องการให้เกิด การบูรณาการในระดับพื้นที่ 3 ด้านคือ

1. บูรณาการ “กลไก” ภาควิพัฒนา ซึ่งมีอยู่หลายกลไกขึ้นอยู่กับหน่วยงาน สนับสนุน
2. บูรณาการ “กระบวนการ” จัดทำแผนที่มีหลายวิธี มีหลายเครื่องมือ
3. บูรณาการ “แผนงาน และงบประมาณ” ของภาคีการพัฒนาเข้าด้วย โดย ยึดพื้นที่ระดับตำบลเป็นขอบเขตการบูรณาการ

โดยมีคณะทำงานภาคีเจ้าภาพเป็นหน่วยประสานงานพื้นที่มี 5 หน่วยงาน ได้แก่

1. กรมการพัฒนาชุมชน
2. กรมการศึกษานอกโรงเรียน
3. กรมส่งเสริมการเกษตร
4. กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ
5. สำนักงานกองบัญชาการทหารสูงสุด

คณะทำงานภาคีเจ้าภาพหน่วยประสานงานพื้นที่ มีบทบาทสำคัญ ในการประสาน และเชื่อมโยงภาคีความร่วมมือในพื้นที่ เข้ามาร่วมกันดำเนินการให้เป็นไปตาม กระบวนการ ขั้นตอน และแผนงานโครงการ โดยยึดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นหัวใจของการดำเนินงาน รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการงบประมาณในระดับ

พื้นที่ด้วยโดยแบ่งพื้นที่ดำเนินการให้แก่หน่วยงานรับผิดชอบ ในการประสานการดำเนินงานระดับจังหวัดและดำเนินการครอบคลุมทุกจังหวัด จึงเป็นเหตุทำให้เกิดความเข้าใจในระดับผู้ปฏิบัติในพื้นที่ ว่าแต่ละหน่วยงานเป็นผู้รับผิดชอบการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในพื้นที่ที่ได้รับมอบหมายให้ประสานงาน โดยสาระของแผนที่ส่งเสริม จึงเป็นการส่งเสริมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตามภารกิจของแต่ละหน่วยงาน ซึ่งเป็นความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากวัตถุประสงค์ของโครงการที่มุ่งเน้นการบูรณาการแผนแม่บทชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน

โครงการนำร่องการบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ เป็นการดำเนินการที่สืบเนื่องจากรัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาความยากจนและกำหนดเป็นนโยบายสำคัญเร่งด่วนที่จะเอาชนะปัญหาความยากจน โดยให้ทุกภาคส่วนในสังคมผนึกกำลังร่วมกันในการแก้ไขปัญหาความยากจน ทั้งนี้ได้มีคำสั่งนายกรัฐมนตรีให้จัดตั้งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) ขึ้นในเดือนพฤศจิกายน 2546 มีรองนายกรัฐมนตรี (พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) ในขณะนั้นเป็นผู้อำนวยการศูนย์ฯ เพื่อเป็นองค์กรอำนวยการระดับชาติในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แนวทาง มาตรการ และกำกับดูแล ตรวจสอบการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลในการต่อสู้กับปัญหาความยากจน โดยมีเป้าหมายให้ คนจนที่จดทะเบียน 8.5 ล้านคน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นภายในปี 2551

เมื่อรัฐบาลมีนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชน ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนยากจนให้อยู่ดีมีสุข โดยการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย สร้างศักยภาพของคนจนให้สามารถพึ่งตนเองได้และมีคุณภาพชีวิตบนพื้นฐานของความสมดุลพอดี ความพอประมาณอย่างมีเหตุมีผลภายใต้ปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อให้เป็นพลังแผ่นดินที่ดำรงความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน โดยได้จัดตั้งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) ขึ้น และได้แต่งตั้งศูนย์ประสานสนับสนุนการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน (ศตจ.ปชช.) เพื่อให้ภาคประชาชนนั้น มีบทบาทในการร่วมแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งมีเครือข่ายองค์กรชุมชนทั้ง 4 ภาค เป็นแกนนำและมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและนอกภาครัฐให้การสนับสนุน ศตจ.ชาติ และ ศตจ.ปชช. ให้ความสำคัญกับกระบวนการแผนชุมชน ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้แก้ไขปัญหาความยากจน จึงสนับสนุนให้ ศตจ.ปชช. โดยเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค ขยายผลการจัดทำแผนแม่บทชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ภายใต้โครงการจัดการความรู้และขยายผลแผนแม่บทชุมชนเอาชนะปัญหาความยากจนภายใต้ศูนย์ประสานสนับสนุนการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน(ศตจ.ปชช.) ดำเนินการโดยเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค

การขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนโดยภาคประชาชน ได้มีการจัดทำบันทึกความร่วมมือการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาความยากจนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการแผนแม่บทชุมชน เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2547 ระหว่างเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค กับกรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สำนักบริหารการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อแสดงเจตนารมณ์ร่วมกันในการขับเคลื่อนและสนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นโดยกระบวนการแผนแม่บทชุมชนที่มีชุมชนเป็นแกนหลักและมีพื้นที่ปฏิบัติการเข้มข้นในระดับตำบล โดยมีเป้าหมายขยายพื้นที่การจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ทั่วประเทศ จำนวนไม่น้อยกว่า 2,000 ตำบล ในปี 2548 และขยายเพิ่มพื้นที่ตำบลทั่วประเทศภายในปี 2551

ในทางปฏิบัติ เนื่องจากมีหลายหน่วยงานได้เข้าไปสนับสนุนให้มีการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และมีการจัดทำในรูปแบบและระดับพื้นที่ดำเนินการที่แตกต่างกัน ชาวบ้านจึงต้องทำแผนแม่บทชุมชนหลายครั้ง หลายระดับ ทำให้เกิดความสับสน จึงมีความจำเป็นที่ทุกหน่วยงานต้องมาร่วมกันสร้างความเข้าใจร่วมกัน ทั้งในระดับนโยบายที่สั่งการจนถึงระดับปฏิบัติการเพื่อร่วมประสานการทำงานของทุกภาคส่วนให้สามารถขับเคลื่อนการทำงานในการแก้ไขปัญหาให้บรรลุเป้าหมายตามวาระแห่งชาติในการขจัดความยากจนต่อไป โดยศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติเป็นหน่วยประสานระดับนโยบาย ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนกระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานเจ้าภาพในการบูรณาการยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน โดยจะยังคงมีการดำเนินการในการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนดังที่กล่าวข้างต้น ในลักษณะ 4 ประสาน ประกอบด้วย หน่วยงานภาคราชการ ภาคประชาสังคม สถาบันวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน รวมภาคีการพัฒนา 19 องค์กร ได้แก่

1. ภาคราชการ

- 1.1 กรมการปกครอง
- 1.2 กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
- 1.3 กรมการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.)
- 1.4 กรมส่งเสริมการเกษตร
- 1.5 กรมการพัฒนาชุมชน (พช.)
- 1.6 กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ (สบส.)
- 1.7 กรมประชาสัมพันธ์

- 1.8 องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.)
- 1.9 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)
- 1.10 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

(สศช.)

- 1.11 สำนักงานกองบัญชาการทหารสูงสุด (บก. สูงสุด)

2. ภาคประชาสังคม

- 2.1 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
- 2.2 สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

(สทพ.)

- 2.3 สำนักงานคณะกรรมการกองทุนเพื่อการวิจัย (สกว.)

3. สถาบันวิชาการ

- 3.1 ทบวงมหาวิทยาลัย
- 3.2 สถาบันราชภัฏ

4. ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน

- 4.1 มูลนิธิหมู่บ้าน
- 4.2 วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.)
- 4.3 สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI)

กรมการพัฒนาชุมชน ได้ดำเนินการส่งเสริมกระบวนการชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนภายใต้พันธกิจกรมการพัฒนาชุมชน ในการส่งเสริมและพัฒนาระบบการบริหารจัดการชุมชน โดยดำเนินการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจแก่แกนนำชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน และได้ดำเนินการต่อเนื่องจากพื้นที่ที่กรมการพัฒนาชุมชนได้รับมอบหมายดำเนินการร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งดำเนินการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในระดับตำบล โดยกรมการพัฒนาชุมชนได้ขยายผลการจัดทำแผนแม่บทชุมชนลงสู่การจัดทำแผนแม่บทชุมชนในระดับหมู่บ้านและสนับสนุนกิจกรรมต่อเนื่องในปี 2546 – 2548 (ศูนย์อำนวยการต่อสู้เอาชนะความยากจน กระทรวงมหาดไทย, 2548 : 15)

แนวคิดและความหมายของแผนแม่บทชุมชน

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 2 (2546 : 3) ระบุว่า แผนแม่บทชุมชน หมายถึง การกำหนดอนาคตหรือความมุ่งหวังของชุมชน เป็นกิจกรรมหรือแผนงานที่ทุกคนในชุมชน ได้ช่วยกันคิดค้นร่วมกันว่าจะทำให้ “อนาคต” ของชุมชนเป็นไปอย่างไร

สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (2544 : 3) ระบุว่า แผนแม่บทชุมชน หมายถึง การกำหนด “อนาคต” หรือ “ความมุ่งหวัง” ของชุมชน ว่าเราอยากจะทำให้ชุมชนที่เราอยู่เป็นอย่างไร แทนที่จะให้คนอื่นมาคิดมากำหนดให้เราเหมือนแต่ก่อน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546 : 3) ระบุว่า แผนแม่บทชุมชน หมายถึง แผนการทำงานหรือแผนปฏิบัติการของชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่พบว่าเป็นข้อตกลงร่วมกันของคนในชุมชนหรือหมู่บ้านว่าจะทำอะไร เมื่อไร และอย่างไร

เสรี พงศ์พิศ และวิจิต นันทสุวรรณ (2545 : 17) ให้ความหมายของแผนแม่บทชุมชนว่า หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้นมาโดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็นทุนที่แท้จริงของตัวเอง และพบแนวทางในการพัฒนาทุนดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเอง

เสรี พงศ์พิศ (2546 : 52) กล่าวว่า แผนแม่บทชุมชน คือแผนการดำเนินชีวิตของชุมชน ชุมชนจึงต้องเป็นคนลงมือเองทุกขั้นตอน ตั้งแต่เตรียมความคิด เตรียมชุมชน เตรียมทีมงาน สืบหาข้อมูล เอาข้อมูลมาวิเคราะห์ มาทำเป็นแผน เป็นโครงการและกิจกรรม ทำประชาพิจารณ์ แล้วนำสู่การปฏิบัติ

วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (2549) ระบุว่า แผนแม่บทชุมชน คือกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน ที่ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา และเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนรู้และเข้าใจตนเอง โดยการสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพ เป็นเครื่องมือทำให้เกิดการทบทวนตนเองโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเอง โดยยึดคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มีความสัมพันธ์กับภาคีการพัฒนาแบบเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา แผนแม่บทชุมชนจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาสังคมและเอาชนะความยากจน ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค (ม.ป.ป. : 2) ระบุว่า แผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเองเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดแนวทางการพัฒนา ที่ชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนา ที่เน้นการก่อให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้ชุมชนได้รู้จักตนเอง มีความเข้าใจตนเอง กำหนดอนาคต แนวทางการพัฒนาตนเองและชุมชนได้

คณะทำงานประสานงานและเตรียมวิทยากรกระบวนการ โครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน (2546 : 4 - 5) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชน ดังนี้

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ. 2540 ได้กำหนดการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเอง และตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การจัดการเชิงพื้นที่ในมิติใหม่ ด้วยการพัฒนากระบวนการชุมชนเข้มแข็งให้เกิดพลังของคนในชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา แก้ไขปัญหา และสามารถดำรงชีวิตเป็นรากฐานที่มั่นคงของสังคม โดยการสนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมที่นำศักยภาพ ปัญหาของชุมชนมาวิเคราะห์ กำหนดกิจกรรม ดำเนินงานตามความสามารถของชุมชนโดยพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่เป็นหลัก ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม

สรุปแผนแม่บทชุมชน หมายถึง แผนที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกัน เพื่อจัดทำแผนขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกันได้ โดยคนในชุมชนได้มาร่วมกันคิด ร่วมกำหนดแนวทาง และกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก ภายใต้ศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ เป็นแผนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง แผนแม่บทชุมชนมีชื่อเรียกแตกต่างกันตามความเข้าใจของแต่ละท้องถิ่น อาทิ แผนชุมชน แผนชุมชนพึ่งตนเอง แผนพึ่งตนเอง แผนชีวิต เป็นต้น

ลักษณะเฉพาะ

ลักษณะเฉพาะของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน คือ ไม่ได้เริ่มต้นโดยเอาความต้องการ หรือปัญหาเป็นตัวตั้ง แต่เริ่มต้นโดยมีสภาพความเป็นจริงของชุมชนในรูปของข้อมูล ศักยภาพ ทุนทางสังคมของชุมชนเป็นตัวตั้ง ข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่เป็นสภาพความเป็นจริง ที่ผ่านกระบวนการถกเถียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ของคนในชุมชนในเวทีการเรียนรู้

แผนแม่บทชุมชนแตกต่างจากแผนพัฒนาอื่นๆ เพราะแผนแม่บทชุมชนเกิดจากกระบวนการแสวงหาความรู้ เกิดจากฐานข้อมูลที่สะท้อนความเป็นจริงของคนและสังคม ไม่ใช่แผนที่ตั้งอยู่บนความต้องการ ที่ถูกกระตุ้นโดยคนอื่น หรือโดยปัญหา แผนแม่บทชุมชนจึงเป็นแผนที่ตั้งอยู่บนฐานชีวิตของคน และบนฐานของการอยู่ร่วมเป็นสังคม ส่วนแผนงานที่รัฐสั่งให้ทำ มีระบบการทำแผนที่เกิดขึ้นตามกลไกของทางราชการ ได้แก่ กรรมการหมู่บ้าน ประชาคมหมู่บ้าน จนถึงองค์การบริหารส่วนตำบล การทำแผนแบบนี้พุ่งเป้าไปที่แผนการจัดการแผนงบประมาณ มีกรอบระยะเวลาว่าทำเมื่อไร และให้เสร็จเมื่อไร โดยมุ่งไปสู่การรองรับงบประมาณของภาครัฐเป็นหลัก

สำหรับแผนแม่บทชุมชนมีความแตกต่างกับแผนที่กลไกรัฐสั่งให้ทำโดยเปรียบเทียบได้ดังนี้

ข้อเปรียบเทียบ	แผนแม่บทชุมชนที่ตนเอง ตามธรรมชาติ	แผนงานตามคำสั่งของรัฐ
เป้าหมายของแผน กรอบระยะเวลา การมีส่วนร่วม	ทำงานและพึ่งตนเอง ทำเรื่อยๆ สม่่าเสมอจนเป็น วิถีปฏิบัติ จะเปิดกว้าง เนื่องจากไม่ได้ จำกัดว่าจะต้องทำอะไร เมื่อไรเสร็จ	วางแผนและพึ่งงบประมาณ มีระยะเวลาให้ทำแน่นอนตามคำสั่ง ส่วนใหญ่ผู้นำชุมชนหรือหมู่บ้านเป็น ผู้เสนอ เนื่องจากมีเวลาจำกัด คนในชุมชนมักไม่มีความรู้สึกร่วมกับ แผนที่ออกมาว่าจะต้องแก้ไขนั้นแก้ไข นี้ (ถึงแม้จะตรงกับปัญหาของชาวบ้าน แต่ก็จะรอคนอื่นมาช่วยแก้)

ขอบเขตพื้นที่ในการทำแผนแม่บทชุมชน อาจจะใช้ขอบเขตของตำบลหรือตามประเด็นปัญหาที่สนใจก็ได้ เช่นเรื่องเกี่ยวกับป่าไม้และทรัพยากร เรื่องเกี่ยวกับอาชีพ เช่นแผนเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นต้น ข้อดีของการทำแผนแม่บทชุมชนตามพื้นที่ของตำบล อาจจะได้เปรียบตรงที่สามารถผลักดันให้เป็นแผนงานหนึ่งของ องค์การบริหารส่วนตำบลได้แต่การทำแผนตามประเด็นปัญหาที่สนใจจะดีในแง่ที่เราสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวทั้งหมดที่ส่งผลกระทบต่อเรื่องที่เราสนใจได้ตรงกว่า เช่น ปัญหาป่าไม้ จะต้องใช้ความร่วมมือจากผู้คนตลอดแนวเขตป่า ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องกับหลายตำบล (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2544 : 8)

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า แผนแม่บทชุมชน เป็นแผนที่เกิดขึ้นจากการจัดการและกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยสมาชิกร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา ร่วมกันกำหนดกิจกรรม พร้อมทั้งดำเนินการตามแผน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งบางกิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถทำเองได้ ก็สามารถขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกได้ โดยชุมชนเสนอแผนแม่บทชุมชนเข้าเป็นแผนขององค์การบริหารส่วนตำบล (องค์การบริหารส่วนตำบล) หรือแผนงาน / โครงการของราชการได้โดยที่หน่วยต่างๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะมาจากรัฐ หรือเอกชน เป็นเพียงหน่วยงานที่คอยสนับสนุนเท่านั้น

เป้าหมายของการจัดทำแผนชุมชน

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค (ม.ป.ป. : 3) ระบุว่า เป้าหมายของแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ทำให้ชุมชนรู้และเข้าใจตนเอง กำหนดอนาคตของชุมชนตนเองได้ และเป็นหนทางนำไปสู่การลดปัญหาความยากจนของครอบครัว คือการลดรายจ่าย สร้างรายได้ ขยายโอกาสการพัฒนาคนในชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2546 : 3) ระบุว่า เป้าหมายของการจัดทำแผนแม่บทชุมชนไม่ได้อยู่ที่การได้แผนงานจัดทำเอกสารเป็นรูปเล่ม แต่อยู่ที่การที่ให้คนในชุมชนที่มีความหลากหลายในชุมชนได้มาคิดร่วมกันว่า ทำอย่างไรชุมชนจึงจะสามารถพึ่งตนเองได้ โดยการใช้อยู่ข้อมูลของชุมชน โดยการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพของชุมชน โดยทุนทางสังคม และทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ การรวบรวมและนำข้อมูลของชุมชนมาวิเคราะห์ร่วมกัน ทำให้รู้ถึงสถานการณ์ โอกาส ข้อด้อย และศักยภาพของชุมชน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยมีข้อมูลของชุมชนเป็นฐานรองรับ ทำให้ชุมชนสามารถกำหนดแนวทางที่ชัดเจนออกมาได้ว่า การที่จะทำให้ชุมชนและท้องถิ่นพัฒนาได้อย่างยั่งยืน พึ่งตนเองได้ และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ใครจะต้องทำอะไร ทำเมื่อไร และทำอย่างไร และจะมีการเชื่อมต่อกับภายนอกอย่างไร

เป้าหมายของการทำแผนแม่บทชุมชนอยู่ที่การทำให้สมาชิกที่มีหลากหลายในชุมชน “มีโอกาส” ได้มา “ร่วมคิดร่วมค้นหา” ว่าจะทำอย่างไรจะพึ่งตัวเองได้มากและพึ่งพาทภายนอกเท่าที่จำเป็น ซึ่งแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกันเพราะแต่ละแห่งก็มีของดีของตนเอง หรือปัญหาอุปสรรคแตกต่างกันไป เช่น บางแห่งเคยมีป่าไม้มาก แต่ไม่มีคนดูแลจนป่าใกล้จะหมดทำให้ชาวบ้านหาของป่าไม่ได้เหมือนเดิม หรือบางแห่งมีปัญหาลูกหลานติดยาเสพติดมาก เป็นต้น ดังนั้น คนในชุมชนต้องช่วยกันหาสาเหตุและหาทางแก้ไขกันเอง ทั้งนี้ การทำแผนแม่บทชุมชน จึงเป็นการทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และแสวงหาแนวทางการพึ่งตนเองของชุมชนให้อยู่ได้ในระยะยาวต่อไปอย่างมีความสุข “แผน” จึงเป็นแค่ผลของกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเท่านั้น

กระบวนการและขั้นตอนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

กระบวนการหรือขั้นตอนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนมีรูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับศักยภาพและความพร้อมของชุมชนนั้นๆ ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานได้เข้าไปสนับสนุนให้ชุมชนริเริ่มจัดทำแผนแม่บทชุมชน รวมทั้งผลักดันชุมชนที่ได้ดำเนินการในเรื่องแผนแม่บทชุมชนไปแล้วให้เป็นที่รู้จักและเป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่นได้ไปศึกษาดูงาน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2546 : 4 - 5) ได้สรุปขั้นตอนและกระบวนการในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ดังนี้

1. เตรียมทีมผู้ก่อการ

1.1 เตรียมทีม พัฒนาทีม อาจเรียนรู้จากเอกสาร คู่มือ หรือไปศึกษา ดูงานจากพื้นที่จริง พร้อมทำการประสานความร่วมมือจากคนในชุมชน

1.2 เตรียมทีมวิทยากร วิทยากรนับเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อน แผนแม่บทชุมชน โดยต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ อาจเป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในท้องถิ่น และต้องเปิดกว้างสำหรับคนทุกอาชีพ ทุกศาสนา ฯลฯ

1.3 เตรียมสื่อและเครื่องมือวิทยากร สื่อสำหรับวิทยากรเป็นเครื่องมือ ที่สำคัญที่จะช่วยให้กระบวนการในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นไปอย่างธรรมชาติ และเข้ากับ สถานการณ์ชุมชน

1.4 เตรียมประสาน เนื่องจากปัจจุบันแผนแม่บทชุมชนเป็นกระแสใหญ่ ของประเทศ การทำแผนแม่บทชุมชนให้เกิดพลังต้องการการเชื่อมประสานทั้งกับชุมชน ช่างเคียง รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล แล้วขยายสู่ระดับอำเภอและจังหวัด เพื่อให้เกิดเป็น เครือข่าย อีกทั้งยังต้องประสานภาครัฐ เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางใหญ่ ให้เกิดเป็นกระแส หลักการพัฒนาประเทศแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

2. เตรียมกระบวนการในชุมชน

2.1 หาแกนนำ สร้างทีมงานที่จะช่วยกันทำแผนแม่บทชุมชน สร้างความชัดเจนและทำความเข้าใจร่วมกัน

2.2 ทำความเข้าใจในพื้นที่ ประสานความร่วมมือทั้งกับคนในชุมชนและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจทำพร้อมกับการจุดประกายความคิดในพื้นที่

2.3 จุดประกายความคิด เป็นขั้นตอนกระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาสนใจ ชุมชนของตนเอง โดยอาจทำเป็นเวทีกระตุ้นให้ชุมชนตื่นตัวและตระหนักถึงปัญหา วิฤติที่ เกิดขึ้นและเห็นความหวังที่จะอยู่รอดร่วมกัน

2.4 ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน การศึกษาที่มาของชุมชน ทำให้สมาชิก ของชุมชนเห็นถึงที่มา ตัวตนที่แท้จริงของตนเอง ของชุมชน และเกิดความรักในท้องถิ่น โดย เชื่อมคน 3 รุ่นเข้าหากัน คือ เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญในการนำพาให้ชุมชนรอด พ้นวิฤติ

2.5 สำรวจ รวบรวมข้อมูล กำหนดประเด็นที่อยากรู้เพื่อเก็บข้อมูล ทั้งนี้ การสำรวจข้อมูล บางชุมชนใช้แบบสอบถาม บางชุมชนใช้เวทีหรือการพูดคุย แตกต่างกัน ตามสภาพพื้นที่ และต้องมีการจดบันทึกไว้เพื่อจะได้นำข้อมูลไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ต่อไป

2.6 วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้ต้องหาวิธีให้สมาชิกในชุมชน ได้รับรู้ร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ อาจใช้เวทีเป็นเครื่องมือ

2.7 ยกร่างแผนแม่บทชุมชน โดยแบ่งแผนแม่บทชุมชนเป็น 3 ระดับ เพื่อถ่ายทอดการนำไปใช้ คือระดับที่ตนเองหรือชุมชนทำได้เอง ระดับที่ต้องช่วยกันทำหรือให้คนนอกชุมชนสนับสนุน และระดับที่ต้องใช้งบประมาณสนับสนุน

2.8 ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันพิจารณาถึงความเป็นไปได้ และความเหมาะสมของการนำไปปฏิบัติ จัดลำดับความสำคัญของแผน ฯลฯ

2.9 ผลักดันแผนสู่การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่จะทำให้เกิดแนวคิดที่เป็นรูปธรรม ขั้นตอนนี้จะก่อให้เกิดผลในการปฏิบัติโดยกิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาตามแผนควรเป็นกิจกรรมที่ทำได้ด้วยทุนที่ชุมชนมีอยู่ก่อนเป็นเบื้องต้น

2.10 ติดตามประเมินผล เป็นขั้นตอนที่จะต้องติดตามว่าแผนแม่บทชุมชนที่ทำมาได้ผลอย่างไร เพื่อสรุปเป็นบทเรียน นำมากลับไปปรับปรุง หรือถอดเป็นองค์ความรู้ให้กับชุมชนอื่นได้เรียนรู้ต่อไป

กรมการพัฒนาชุมชน (2546 : แผ่นพับ) กำหนดแนวทางการสนับสนุนกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของแกนนำชุมชน เพื่อเป็นแนวทางพาคณพันจน ดังนี้

1. เตรียมตัวให้พร้อม หาเพื่อนและพันธมิตร – ทารือ องค์การบริหารส่วนตำบล

2. สรรหาแกนนำชุมชนขับเคลื่อนการทำแผนชุมชน – จัดเวทีกลางบ้านนอกที่ไปที่ไปเรื่องแผนชุมชน หากคนสนใจเป็นแกนนำ

3. ประชุมทีม ออกแบบการประชุม

4. จัดประชุมฯ ด้วยงบประมาณ กนภ. ปี 2547 – แกนนำร่วมประชุม

5. ทำความเข้าใจกับแกนนำ “การแก้ไขปัญหาคณจนโดยชุมชน”

5.1 เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator)

5.2 เป็นผู้ประสาน (coordinator)

5.3 เป็นผู้กระตุ้น (catalist)

6. สร้างและพัฒนาทีมแกนนำชุมชน “ทักษะการจัดเวที”

7. แกนนำมีแผนปฏิบัติงานกลับไปใช้งาน

8. จัดเวทีหมู่บ้าน ทบทวนแผนปฏิบัติงาน

9. หมู่บ้านเก็บข้อมูลคณจนและแหล่งทรัพยากรของหมู่บ้าน

10. จัดเวทีหมู่บ้านวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์คณจน แนวทางแก้ไข

11. หมู่บ้านทำแผนแก้ปัญหาคณจน

12. หมู่บ้านกำหนดคนรับผิดชอบกิจกรรมในแผน

13. หมู่บ้านดำเนินกิจกรรมแก้ปัญหาความยากจน

- กิจกรรมเชื่อมโยง แก้ปัญหาได้กว้างขวาง ประหยัด ได้ผลมากกว่า
- ประสานแผนกับหมู่บ้านอื่น หน่วยงานอื่น

14. หมู่บ้านสำรวจสถานการณ์ความยากจนหลังการแก้ปัญหา

15. ประกาศชัยชนะต่อความยากจน

ศูนย์อำนวยการต่อสู้เอาชนะความยากจน กระทรวงมหาดไทย (2548 : 10)

ระบุว่า

ในการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาความยากจนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการแผนแม่บทชุมชน เครือข่ายแผนแม่บทพึ่งตนเอง 4 ภาค ได้กำหนดขั้นตอนการทำแผนแม่บทชุมชน ไว้ดังนี้

1. ค้นหาแกนนำและองค์กรท้องถิ่น สร้างทีมงานที่จะร่วมริเริ่มทำแผนแม่บทชุมชน สร้างความเข้าใจร่วมกัน

2. จุดประกายความคิด เป็นขั้นตอนกระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาใส่ใจชุมชนของตนเอง โดยอาจจัดเป็นเวทีพูดคุยเพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหา วิถีชีวิตที่เกิด และเห็นความหวังที่จะอยู่รอดร่วมกัน

3. ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ที่มีคุณค่า สิ่งที่ดีงามของชุมชน ทำให้สมาชิกเห็นถึงที่มาตัวตนที่แท้จริงของตนเอง ของชุมชนและเกิดความรักในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญในการนำพาชุมชนให้รอดพ้นวิกฤติ

4. สำรวจ รวบรวมข้อมูล กำหนดประเด็นที่อยากรู้ เพื่อเก็บข้อมูล เช่น รายรับ รายจ่าย หนี้สิน ปัญหา และศักยภาพวัฒนธรรมภูมิปัญญา ทั้งนี้ การสำรวจข้อมูลบางเรื่องใช้แบบสอบถาม บางเรื่องใช้เวที หรือการพูดคุย แตกต่างกันไปตามสภาพท้องถิ่น

5. วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อเข้าใจสถานการณ์และกำหนดอนาคตของชุมชน ขั้นตอนนี้ต้องหาวิธีให้สมาชิกในชุมชนได้เห็นข้อมูลทั้งหมดร่วมกัน และได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ สังเคราะห์

6. ยกร่างแผนแม่บทชุมชน บางชุมชนเสนอให้แบ่งแผนออกเป็น 3 กลุ่ม เพื่อง่ายต่อการนำไปใช้ คือ สิ่งที่ทำได้เอง สิ่งที่ชุมชนทำร่วมกับภายนอก และสิ่งที่เกินความสามารถของชุมชนต้องให้หน่วยงานภายนอกสนับสนุน

7. ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน เปิดให้สมาชิกได้ร่วมกันพิจารณาถึงความถูกต้องตามเจตนาของคนส่วนใหญ่ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสมของการนำไปปฏิบัติ จัดลำดับความสำคัญและวิธีการที่จะทำแผนให้สำเร็จ

8. นำแผนสู่การปฏิบัติ คือนำกิจกรรมตามแผนมาทำให้เกิดผล โดยให้ผู้เกี่ยวข้องแต่ละเรื่องร่วมกันตัดสินใจและทำเองมากที่สุด เป็นกิจกรรมทำได้ด้วยทุนที่ชุมชนมีอยู่ก่อน

9. ทบทวนปรับปรุง เมื่อทำงานจริงอาจไม่ตรงตามที่คิด สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปเป็นเรื่องปกติต้องมีการทบทวนเป็นระยะเพื่อปรับกิจกรรมและวิธีการให้เหมาะสม

10. ประเมินผลสรุปบทเรียน เป็นขั้นตอนที่จะติดตามดูว่าแผนแม่บทชุมชนที่ทำมาได้ผลเป็นอย่างไร เพื่อสรุปเป็นบทเรียนนำกลับมาใช้ปรับปรุง หรือถอดเป็นองค์ความรู้ให้กับชุมชนอื่น ได้เรียนรู้ต่อไป

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค (ม.ป.ป. : 1) ได้สรุปกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ว่ากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลปากพะยูน มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. เวทีสร้างความเข้าใจในกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ต่อแกนนำชุมชน ทั้งในส่วนผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้มีการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ภายในชุมชน ความจำเป็นและกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชน และให้แกนนำที่เข้าร่วมไปขยายแนวความคิด และหาแกนนำเพิ่ม โดยคำถามสำคัญที่ใช้ในการพูดคุยกลุ่มย่อย ได้แก่

- 1.1 แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองคืออะไร
- 1.2 ทำไมต้องแผนแม่บทชุมชน
- 1.3 ใครเป็นผู้ทำ
- 1.4 ทำแล้วได้อะไร
- 1.5 ใครเป็นผู้ใช้แผนแม่บทชุมชน

2. เวทีประชุมแกนนำชุมชน โดยมีกลุ่มแกนนำเดิมและแกนนำใหม่ ที่เข้ามาจากการขยายแนวคิดของกลุ่มแรก ในเวทีได้มีการชี้แจง ขั้นตอนการจัดทำแผน บทบาทหน้าที่ แกนนำระดับตำบลและหมู่บ้าน วิธีการเก็บข้อมูล ออกแบบสำรวจข้อมูลให้เหมาะกับสภาพแต่ละชุมชน

3. เวทีประวัติศาสตร์ชุมชน คณะทำงานแผนแม่บทชุมชนตำบลเป็นผู้จัดเวที มีทั้งที่จัดเวทีหมู่บ้าน หรือรวม 2 - 3 หมู่บ้าน ตามสภาพประวัติศาสตร์ชุมชน โดยมีคณะทำงานระดับหมู่บ้าน ผู้สูงอายุ ผู้รู้ในชุมชนนั้นและชาวบ้านมาร่วมแลกเปลี่ยนย้อนอดีตของชุมชน เปรียบเทียบระหว่างอดีตกับปัจจุบัน กระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

4. การรวบรวมข้อมูลครัวเรือนและชุมชน กระจายแบบสำรวจข้อมูลให้ตามกลุ่ม ที่แบ่งกันไว้ จัดเก็บ รวบรวมนำข้อมูลมาสรุป โดยมีหัวข้อหลักๆ คือ รายได้ รายจ่าย หนี้สิน ทุกข์หรือปัญหาของชุมชน ทรัพยากร/ศักยภาพของชุมชน

5. เวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน คณะทำงานระดับตำบลและหมู่บ้าน นำเสนอข้อมูลของแต่ละหมู่บ้านต่อที่ประชุม ยังมีชาวบ้านเข้าร่วมค่อนข้างมาก หยิบยกข้อมูลสำคัญมาเปรียบเทียบ กระตุ้นให้ชุมชนได้คิดต่อ แบ่งกลุ่มย่อยระดมความคิดเห็นแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา

6. เวทียกร่างแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง นำข้อมูลที่กำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาประจำแ่งเป็นหมวดหมู่ จัดลำดับความสำคัญ ร่วมกันกำหนดโครงการ โดยแยกเป็น

- 6.1 โครงการที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้
- 6.2 โครงการที่อาศัยความร่วมมือระหว่างกลุ่ม
- 6.3 โครงการที่ต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ หรือภาคอื่น

7. เวทีประชาพิจารณ์ และขยายผลแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง นำเสนอร่างแผนแม่บทชุมชนต่อกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ชาวบ้านทั่วไป เพื่อร่วมกันปรับปรุงแผนให้สมบูรณ์ เกิดความตระหนักว่าเป็นแผนร่วมของชุมชน และขยายผลต่อหน่วยงานภาคี

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2548 : online) ได้สรุปกระบวนการขั้นตอนดำเนินการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ดังนี้

1. ประชุมเวทีระดับตำบลเพื่อทำความเข้าใจและค้นหาแกนนำในการทำงาน
2. การจัดศึกษาดูงานการทำแผนแม่บทชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง
3. อบรมทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดเก็บข้อมูลของคณะทำงาน
4. จัดเก็บข้อมูลครัวเรือนข้อมูลภาพรวมตำบล
5. จัดเวทีสรุปวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาในระดับหมู่บ้าน
6. แกนนำระดับตำบลสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแผนระดับตำบล
7. มีการบันทึกข้อมูลจัดทำรูปเล่มแผนแม่บทชุมชนระดับตำบล
8. มีการประสานแผนแม่บทชุมชนเข้าบรรจุและดำเนินงานร่วมกับแผนองค์การบริหารส่วนตำบล
9. การดำเนินการตามแผน

10. มีคณะทำงานในการติดตามประเมินผล สรุปภาพการทำงานในแต่ละปี
 มูลนิธิพัฒนาไท (2546 :online) ระบุว่า การทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชนได้อย่างแท้จริง ต้องจริงจังกับกระบวนการต่อไปนี้

1. การแสวงหาข้อมูล เพื่อที่จะลัดจุดอ่อนเรื่องความหนักแน่นในเนื้อหาข้อมูลของกระบวนการทำแผนธรรมชาติที่ชาวบ้านทำกัน ข้อมูลที่เป็นระบบเป็นเรื่องเป็นราวเป็นลายลักษณ์อักษร จึงเป็นเรื่องสำคัญที่กระบวนการวางแผนแบบใหม่สามารถช่วยได้ ทั้งนี้ข้อมูลต้องตรงกับความสนใจใคร่รู้ ความต้องการของคนในชุมชน ดังนั้น การเก็บข้อมูลจึงเป็นกระบวนการภายในชุมชนเอง

2. การกระตุ้นสำนึกร่วม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลร่วมกัน ในกรณีที่ชุมชนใด มีฐานเรื่องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สูง ความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว จะมีความเป็นไปได้สูงมากเช่นกัน ดังนั้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากข้อมูลจะกลายมาเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะกระบวนการนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยชี้ขาดที่จะทำให้แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองได้รับการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังหรือไม่

3. วางแผนว่าจะทำอะไร และอย่างไร

3.1 วางแผนว่าจะทำอะไร การวางแผนว่าจะทำอะไรหลังจากได้เห็นได้วิเคราะห์ข้อมูลภาพรวมของชุมชนหรือของหมู่บ้านแล้ว ก็เป็นขั้นตอนที่ต้องมีความสนใจหากเป็นการคิดว่าจะทำอะไรบนฐานทุนเดิมหรือศักยภาพของชุมชน ก็จะเป็นเรื่องง่ายที่จะเริ่มต้นลงมือทำ แต่ถ้ากลับไปคิดว่าจะทำอะไรบนฐานทรัพยากรที่ไม่มีอยู่เลยในชุมชน การลงมือทำก็เป็นเรื่องไกลเกินฝันอยู่เหมือนกัน (นอกจากจะมีช่องต้องบประมาณจากภายนอก)

3.2 หาสาเหตุของปัญหาที่ลงมือแก้ไข แต่ก่อนที่คิดว่าจะลงมือทำอะไรนั้น จำเป็นที่จะต้องรู้ว่าอะไรคือ สาเหตุของปัญหาที่จะลงมือแก้ไข เพราะถ้าหากว่าไม่สามารถค้นหาสาเหตุพบ การลงมือก็จะสะเปะสะปะ เสียแรงและเวลาเป็นอย่างยิ่ง

3.3 คิดวิธีการว่าจะทำอย่างไร สิ่งสำคัญนอกจากคิดออกว่าจะทำอะไร ยังต้องคิดต่อว่าจะทำอย่างไรด้วย โดยคนในหมู่บ้านก็ต้องระดมความคิดแล้วก็ดูความเป็นไปได้และลงมือทำเลย ภายใต้ศักยภาพของชุมชน สำหรับการแก้ปัญหาที่เกินความสามารถของชุมชนก็เชื่อมต่อกับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ หน่วยงานภาครัฐต่อไป

ปัจจัยเอื้อเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องแผนแม่บทชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2546 : 3) ระบุว่า ปัจจัยเอื้อเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องแผนแม่บทชุมชน มีดังนี้

1. กระแสเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริเอื้อให้ชุมชนเห็นทิศทางข้างหน้าได้ชัดเจนว่าแผนแม่บทชุมชนจะกำหนดให้ไปในทิศทางไหนและมีความมั่นใจที่จะเดินตามแผนทางดังกล่าว

2. กระแสโลก/ ทุนข้ามชาติ เข้ามาทำลายทุนเดิมก่อให้เกิดวิกฤติที่เกิดขึ้นร่วมกันนี้ช่วยจุดประเด็นให้คนไทยต้องร่วมมือกันแก้ไขและหาทางออกด้วยการฟื้นฟูทุนเดิม

3. เรียนรู้แบบแนวราบ การเรียนรู้โดยไม่แบ่งแยก เป็นปัจจัยที่เอื้อที่ให้การเรียนรู้เรื่องแผนแม่บทชุมชนได้รับการตอบรับจากทุกฝ่าย

4. สร้างการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมต้องทำให้เกิดขึ้นทุกขั้นตอนของการทำแผนแม่บทชุมชน

5. เป็นกันเอง บรรยากาศในการทำเวทีต้องเป็นกันเอง เป็นธรรมชาติ จึงจะสร้างการมีส่วนร่วมได้อย่างทั่วถึง

6. ให้โอกาสทุกคน เวทีการทำแผนแม่บทชุมชนต้องเปิดโอกาสให้ทุกคน เข้าร่วมไม่ว่าจะเป็นเด็ก คนแก่ คนด้อยโอกาสทั้งร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์

7. รู้กาลเทศะ กำหนดเวลาสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในการทำแผนแม่บทชุมชนต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยคำนึงถึงอาชีพ เช่น ไม่ตรงกับเกี่ยวข้าว การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือความเชื่อต่าง ๆ ทางที่ดีควรให้ชุมชนเป็นคนกำหนดเอง

8. ใช้ทุนทางสังคมเดิมของชุมชนมาเป็นพลังขับเคลื่อนไม่ว่าจะเป็นผู้นำ ความศรัทธาในศาสนา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ความสำคัญของแผนแม่บทชุมชน

1. เป็นเครื่องมือในการค้นหาตนเอง
2. เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน
3. เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
4. เป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
5. เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาสังคมและความยากจน

1.4 กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกูล

ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก มีพื้นที่ทั้งหมด 15 หมู่บ้าน เดิมขึ้นอยู่กับตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แยกออกมาเป็น ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก มีประวัติอยู่เดิมว่า มีต้นพิกูลใหญ่เก่าแก่ต้นหนึ่ง อยู่ริมแม่น้ำซึ่งอยู่ห่างจากหน้าวัดวังพิกูลไม่มากนัก ลักษณะต้นพิกูลจะเอนลงกลางแม่น้ำ และประกอบกับบริเวณทั่วไปมีต้นพิกูลเจริญเติบโตอยู่ทั่วไป บรรพบุรุษจึงได้ใช้ลักษณะธรรมชาติ นั้น มาตั้งชื่อหมู่บ้าน วัด โรงเรียน และตำบลขึ้นมา ประชากรในพื้นที่ตำบลวังพิกูล ส่วนใหญ่อพยพมาจากพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี อ่างทอง ราชบุรี พิจิตร นครสวรรค์ และเป็นชาวจีนแผ่นดินใหญ่บ้างเป็นบางส่วน สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสายวังทองไหลผ่านตำบล ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรและรับจ้าง

ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เป็นตำบลเดียวในพื้นที่ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เมื่อปี 2544 และในปี 2547 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณตามโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน โดยมีสำนักงานเกษตรอำเภอวังทอง เป็นภาคีเจ้าภาพหลักรับผิดชอบ จังหวัดพิษณุโลก ร่วมกับหน่วยงานภาคีอื่น ๆ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวังทอง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอวังทอง จัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูลตามโครงการดังกล่าว

การริเริ่มการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล โดยได้รับการสนับสนุนแนวคิดและงบประมาณจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ซึ่งมีกระบวนการการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ดังนี้

1. ประชุมผู้นำชุมชน ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อค้นหาแกนนำระดับตำบล ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยเน้นผู้นำที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ของแต่ละหมู่บ้าน มีจำนวนหมู่บ้านในขณะนั้น 13 หมู่บ้านๆ ละ 3 คน
2. จัดเวทีจุดประกายความคิดและสร้างความรู้ ความเข้าใจเรื่องแผนแม่บทชุมชนแก่แกนนำระดับตำบล โดยคณะทำงานของ SIF เป็นวิทยากรให้ความรู้ในเวทีดังกล่าว
3. แกนนำระดับตำบลไปจัดเวทีประชาคมในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชน และค้นหาอาสาสมัคร ที่อ่านออก เขียนได้ ของแต่ละหมู่บ้านเป็นแกนนำระดับหมู่บ้าน จำนวนหมู่บ้านละ 6 คน เมื่อรวมกับผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อีกก็จะมีแกนนำระดับหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 9 คน
4. จัดเวทีระดับตำบล เป็นเวทีสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชนทั้งหมด เป็นการจุดประกายความคิดแก่แกนนำระดับหมู่บ้าน การจัดเตรียมการจัดเก็บข้อมูลและมอบหมายภารกิจแก่แกนนำระดับหมู่บ้านในการจัดเก็บข้อมูล
5. แกนนำระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านจัดเก็บข้อมูลตามแบบสอบถามที่สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมกำหนด
6. แกนนำระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านรวบรวม สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลเป็นรายหมู่บ้าน
7. แกนนำระดับตำบล และแกนนำระดับหมู่บ้าน จัดเวทีประชาคมตำบล เพื่อรวบรวมผลการจัดเก็บข้อมูล สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล เป็นภาพรวมของตำบล
8. รวบรวมและเรียบเรียงเป็นรูปเล่ม ชื่อว่าศูนย์การเรียนรู้แผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
9. นำเสนอโครงการหรือกิจกรรม ที่ชุมชนสามารถทำเองได้แต่ขาดงบประมาณ เป็นการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ เสนอของงบประมาณกับสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) และนำเสนอแผนงาน โครงการ/กิจกรรม ที่ชุมชนไม่สามารถทำเองได้เสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลวังพิกูล เพื่อบรรจุไว้ในแผนพัฒนาตำบลวังพิกูล สำหรับรองรับการสนับสนุนงบประมาณต่อไป

ข้อมูลสำคัญจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล

จากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล โดยได้รับการเสนอแนวคิดและการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนทางสังคม(SIF) ได้แผนแม่บทชุมชนที่เป็นรูปเล่ม ชื่อว่า “ศูนย์การเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก”

ซึ่งเอกสารแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิถดั่งกล่าว มีข้อมูลสำคัญ ๆ ที่ปรากฏ ทั้งนี้ การได้มาของข้อมูลเหล่านี้ได้จากการจัดเก็บโดยใช้แบบสอบถามตามที่ SIF จัดทำให้ ข้อมูลเหล่านั้นได้แก่

1. ประวัติชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 13 หมู่บ้าน (หมู่ที่ 14,15 แยกจากหมู่ที่ 1, 6) ซึ่งบ่งบอกถึงที่มาของชื่อหมู่บ้าน ลักษณะสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในหมู่บ้านในอดีต ประวัติการปกครองของหมู่บ้าน นั่นคือ รายชื่อของอดีตผู้ใหญ่บ้าน
2. ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่
 - 2.1 ชื่อหมู่บ้าน
 - 2.2 จำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน
 - 2.3 จำนวนประชากร (ชาย หญิง เด็ก และคนชรา)
3. กลุ่ม/องค์กรที่จัดตั้งเป็นทางการ เช่น ทุกหมู่บ้านมี อสม. กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพสตรี เป็นต้น
4. โรคประจำตัวของชาวบ้าน เช่น โรคหอบหืด เบาหวาน ความดัน เป็นต้น
5. ปัญหาที่สำคัญของตำบลที่ต้องแก้ไขโดยเร็วที่สุด
 - 5.1 ปัญหาหนี้สิน
 - 5.2 ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก
 - 5.3 ปัญหาความยากจน
 - 5.4 ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ
 - 5.5 ปัญหาการว่างงาน
 - 5.6 ปัญหาดันทุนการผลิตสูง
 - 5.7 ปัญหาขาดแคลนน้ำประปา แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร
 - 5.8 ปัญหาการพนัน
 - 5.9 ปัญหาไฟฟ้าไม่ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน
 - 5.10 ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด
6. สิ่งที่ชาวบ้านอยากให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล
 - 6.1 ธนาคารข้าว
 - 6.2 ปิ่มน้ำมันในหมู่บ้าน
 - 6.3 ถนนคอนกรีต
 - 6.4 พนังกั้นน้ำ
 - 6.5 ธนาคารชุมชน
 - 6.6 ลานตากข้าว
 - 6.7 ชุมชนปลอดหนี้สิน อบายมุข การพนัน

7. ข้อมูลด้านการประกอบอาชีพ ซึ่งแสดงถึงประเภทอาชีพ และจำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพในแต่ละประเภท ได้แก่ อาชีพทำนา และรับจ้างเป็นหลัก

8. ระดับวุฒิการศึกษาของคนวัยฟักดู

9. วิธีการกำจัดขยะมูลฝอยภายในหมู่บ้าน

10. ข้อมูลแหล่งน้ำ

10.1 ประเภทของแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ จำนวนครัวเรือนที่ใช้แหล่งน้ำดื่มแต่ละประเภท/ภาชนะที่ใช้เก็บน้ำดื่ม น้ำใช้/กรณีน้ำดื่ม น้ำใช้ไม่เพียงพอวิธีที่แต่ละครัวเรือนใช้แก้ปัญหา

10.2 การสร้างอ่างเก็บน้ำ

10.3 แหล่งน้ำที่ควรมีขุดลอก

10.4 บริเวณที่ควรมีการสร้างฝายกั้นลำน้ำ

10.5 ความเพียงพอของน้ำเพื่อการเกษตร สำหรับการปลูกพืชแต่ละประเภท เช่น สำหรับใช้ในการทำนาครั้งที่ 2 การปลูกผัก การทำสวนผลไม้ เป็นต้น

11. ข้อมูลด้านการเกษตร

11.1 ที่ดินสำหรับการทำเกษตร

11.2 ลักษณะของดิน

11.3 ปัญหาของดิน วิธีการแก้ปัญหาเรื่องดิน ความต้องการแก้ปัญหาหน่วยงานที่ต้องการให้มาช่วยแก้ปัญหา

11.4 ครัวเรือนที่ทำนา ผลผลิตการทำนา ช่วงระยะเวลาปลูกข้าว พันธุ์ข้าวที่ปลูก ต้นทุนการผลิตต่อไร่

11.5 พืชไร่นิยมปลูก

11.6 ฝักสวนครัวและฝักพื้นบ้านที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูก

11.7 ฝักพื้นบ้านที่ควรปลูกเป็นพืชสวนครัว

11.8 ชนิดของฝักที่ปลูกเพื่อส่งขาย

11.9 ผลไม้ที่ปลูกเพื่อส่งขาย

11.10 ชนิดของไม้ผลที่ปลูกในตำบล

11.11 ชนิดของไม้ผลที่ชาวตำบลวังพิกขุขอยากปลูก

11.12 การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ชนิดของพืชที่ปลูก ชนิดของสัตว์ที่เลี้ยง

11.13 จำนวนครอบครัวที่มีการทำการเกษตรโดยใช้เกษตรอินทรีย์ หรือ

เกษตรชีวภาพ

11.14 แหล่งความรู้ที่ได้รับข่าวสารทางการเกษตร

11.15 ความรู้ด้านการเกษตรที่ชาวบ้านได้เข้ารับการฝึกอบรม

11.16 ความรู้ด้านการเกษตรที่ชาวบ้านต้องการรับการฝึกอบรม

12. อาชีพเสริมรายได้
 - 12.1 ประเภทความรู้เชิงช่าง หรืองานฝีมือที่ชาวบ้านมี
 - 12.2 ประเภทของอาชีพเสริมที่ชาวบ้านทำ
 - 12.3 การฝึกอบรมเพิ่มทักษะการอาชีพด้านช่างฝีมือ
 - 12.4 ความต้องการฝึกอบรมเพิ่มทักษะการอาชีพด้านช่างฝีมือ
 - 12.5 ปัญหาอุปสรรคในการประกอบอาชีพเสริม
13. ข้อมูลด้านการศึกษา
 - 13.1 จำนวนโรงเรียนที่มีในหมู่บ้าน ตำบล
 - 13.2 จำนวนบุตรหลานที่กำลังศึกษาในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน ตำบล
 - 13.3 ข้อคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน ตำบล
 - 13.4 จำนวนบุตรหลานที่กำลังศึกษาในโรงเรียนที่ตั้งอยู่นอกพื้นที่ตำบล
 - 13.5 ความความคิดเห็นของผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนที่ตั้งอยู่นอกพื้นที่ตำบล
 - 13.6 การมีส่วนร่วมของโรงเรียนในการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล
 - 13.7 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล
 - 13.8 การจัดการเรียนวิชาเกษตรแก่บุตรหลานที่ศึกษาในโรงเรียน
 - 13.9 การจัดตั้งชมรมผู้ปกครองนักเรียน เพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา
14. ข้อมูลด้านสาธารณสุข
 - 14.1 แนวทางการดูแลตนเองไม่ให้เจ็บป่วย
 - 14.2 การดูแลรักษา ปฐมพยาบาลเบื้องต้นเมื่อเกิดการเจ็บป่วยในครอบครัว
 - 14.3 สถานพยาบาลที่คนในครอบครัวไปใช้บริการ
 - 14.4 ความคิดเห็นในการให้บริการของเจ้าหน้าที่ในสถานพยาบาล
 - 14.5 พืชสมุนไพรที่ชาวบ้านปลูก
15. ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติ
 - 15.1 แหล่งน้ำสาธารณะที่มีอยู่ในตำบล
 - 15.2 ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับป่าชุมชน
16. ข้อมูลด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ได้แก่ ถนนสายหลักที่คนในตำบลใช้ร่วมกัน
17. ข้อมูลด้านสวัสดิการสังคม
 - 17.1 กองทุนกลุ่มที่มีในหมู่บ้าน ตำบล

17.2 สาเหตุที่กองทุนกลุ่มที่ดำเนินการแล้วประสบความล้มเหลว

17.3 ประเภทของกองทุนกลุ่มที่ต้องการจัดตั้งเพิ่มขึ้น

17.4 รายชื่อบุคคลโดยโอกาสในตำบลที่ควรให้ความช่วยเหลือ

18. ข้อมูลค่าใช้จ่ายในครอบครัว

18.1 รายจ่ายทั้งหมดของคนตำบลวังพิกูล 1 ปี จำนวน 195,938,821 ล้านบาท แยกรายละเอียดค่าใช้จ่ายแต่ละประเภท อาทิ

1) ค่าอาหาร เช่น ค่าผัก ค่าเนื้อหมู ไข่ไก่ ปลา ค่าข้าวสาร ข้าวเปลือก ค่าผลไม้ ค่าขนมหวาน ค่าพริกทุกชนิด ค่าเครื่องปรุงอาหาร ฯลฯ

2) ค่าเครื่องดื่มทุกชนิด

3) ค่าบุหรี่ ยาสูบ ยาเส้น

4) ค่าเหล้า เบียร์ เหล้าหมัก

5) ค่าน้ำดื่มบรรจุขวด

6) ค่าเครื่องใช้ในครัวเรือน

7) ค่าโทรศัพท์

8) ค่าหอย ลีตเตอร์

ฯลฯ

18.2 รายรับและรายได้ทั้งหมดของคนตำบลวังพิกูล 1 ปี จำนวน 95,052,756 ล้านบาท แยกรายละเอียดรายรับของแต่ละประเภท ซึ่งเป็นรายได้จากการประกอบอาชีพหลักของคนในตำบลวังพิกูล เช่น ค่าขาย เกษตรกรรม ไร่จาง ไร่ราชการ เป็นต้น

18.3 ภาพรวมของค่าใช้จ่ายของคนวังพิกูล ปี 2544 – 2545 คิดเป็นจำนวน 100,886,065 บาท

แผนงานพัฒนาและแก้ไขปัญหาของตำบลวังพิกูล

จากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตามที่ได้รับการสนับสนุนแนวคิดและงบประมาณจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ที่มีการจัดเก็บข้อมูล และใช้ข้อมูลที่ได้จากการจัดเก็บมาตั้งเป็นแผนงานพัฒนาและแก้ไขปัญหาของตำบลวังพิกูล ได้แก่

1. แผนการลดรายจ่ายในครอบครัว ได้แก่ การจัดตั้งร้านค้าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การผลิตปุ๋ยชีวภาพ

2. แผนอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ การอนุรักษ์ไทยทรงดำ

3. แผนลดต้นทุนการผลิต ได้แก่ เกษตรธรรมชาติ การจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มอาชีพ

4. แผนเพิ่มมูลค่าผลผลิต รายได้ชุมชน ได้แก่ ส่งเสริมอาชีพจักสาน กลุ่มเย็บผ้า แปรรูปผลผลิตการเกษตร

5. แผนเพิ่มมูลค่าพืชผลการเกษตร ได้แก่ การตั้งโรงสีชุมชน การแปรรูปผลผลิตการเกษตร สร้างลานตากข้าว

6. แผนสวัสดิการและสวัสดิภาพชุมชน ได้แก่ กองทุนสงเคราะห์ผู้สูงอายุ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ การเฝ้าระวังยาเสพติด การพนันและการลักขโมย

7. แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การสร้างสิ่งสาธารณูปโภค การขุดลอกคลองส่งน้ำ สร้างถนนคอนกรีตทางซอยในหมู่บ้าน สร้างฝายกักเก็บน้ำ พังกันน้ำ

8. แผนด้านสุขภาพะ ได้แก่ ส่งเสริมการแพทย์แผนไทย การใช้สมุนไพร จัดตั้งศูนย์กีฬาหมู่บ้าน ฯลฯ

สำหรับการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิรุณ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณตามโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน โดยมีสำนักงานเกษตรอำเภอวังทอง เป็นภาคีเจ้าภาพหลักรับผิดชอบจังหวัดพิษณุโลก ร่วมกับหน่วยงานภาคีอื่นๆ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวังทอง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอวังทอง ได้แผนแม่บทชุมชนที่เป็นรูปเล่มชื่อว่า “โครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน ปี 2547 ตำบลวังพิรุณ อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก” ซึ่งเอกสาร มีข้อมูลสำคัญ ๆ ที่ปรากฏ ได้แก่

1. การจัดทำเวทีชุมชนโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

1.1.1 แกนนำชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 15 หมู่บ้าน รวม 75 คน

1.1.2 คณะทีมงาน วิทยากรจัดทำแผนชุมชนระดับอำเภอ จำนวน 5 คน

1.2 เนื้อหาการจัดเวทีชุมชน

1.2.1 ในเวทีที่ 1 เป็นการระดมสมองและความคิดเห็นในการจัดทำแผนและบูรณาการแผนระดับตำบลของตำบลวังพิรุณ

1.2.2 ในเวทีที่ 2 เป็นการระดมความคิดเห็นเรื่องปัญหาของตำบลวังพิรุณ ทั้งด้านอาชีพ การศึกษา สาธารณสุข และปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน

1.2.3 ในเวทีที่ 3 เป็นการนำเสนอปัญหา แนวทางแก้ไขปัญหา พิจารณาปัญหาและเรียงลำดับความสำคัญ

1.3 การจัดทำร่างแผนแม่บทชุมชน โดยคณะทีมงาน วิทยากรจัดทำแผนแม่บทชุมชนระดับอำเภอได้นำเสนอร่างแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิรุณ เสนอให้ที่ประชุมแกนนำชุมชนตำบลวังพิรุณ พิจารณาและมีมติเห็นชอบ

1.4 ข้อมูลทั่วไปของตำบลวังพิรุณและสภาพปัญหาของตำบลวังพิรุณ

1.5 แผนงาน/โครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน และเอาชนะความยากจน ตำบลวังพิกูล ทั้งนี้ การได้มาของข้อมูลเหล่านี้ได้จากการจัดเวที แกนนำชุมชน ข้อมูลเหล่านั้น ได้แก่

1.5.1 ด้านการพัฒนาชุมชน ในประเด็น ปัญหาของชุมชน แนวทาง แก้ไขปัญหา หน่วยงานสนับสนุนงบประมาณ

1.5.2 ด้านสาธารณสุข ในประเด็น ปัญหาของชุมชน แนวทางแก้ไข ปัญหา หน่วยงานสนับสนุนงบประมาณ

1.5.3 ด้านการศึกษา ในประเด็น ปัญหาของชุมชน แนวทางแก้ไข ปัญหา หน่วยงานสนับสนุนงบประมาณ

1.5.4 ด้านการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร ในประเด็น ปัญหาของชุมชน แนวทางแก้ไขปัญหา หน่วยงานสนับสนุนงบประมาณ

1.6 แผนงาน/โครงการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบลวังพิกูล ปี 2547 เป็นการเสนอข้อมูลที่เป็นแผนงานพัฒนาและแก้ไขปัญหของแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 13 หมู่บ้าน ใน ตำบลวังพิกูล ซึ่งเป็นการยกแผนงานพัฒนาและแก้ไขปัญหของแต่ละหมู่บ้าน มาจากเอกสาร รูปเล่ม ชื่อว่า “ศูนย์การเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก”

1.7 แผนพัฒนาตำบลประจำปี 2547

1.7.1 แนวทางการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล

1.7.2 บัญชีแผนงาน/โครงการแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล วังพิกูล ประจำปี 2547 รายหมู่บ้าน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อยุธ ขำหาญ (2544 : 1 - 2) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรลูกค้า ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธกส.) ต่อการจัดทำแผนแม่บทชุมชน : ศึกษา เฉพาะกรณี ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ผลจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรต่อการจัดทำ แผนแม่บทชุมชน ได้แก่ ความคิดเห็นต่อการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของเกษตรกรลูกค้า ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เกี่ยวกับการกำหนดอนาคตของชุมชน และ การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และการได้รับข่าวสารจากป้ายประกาศ การฝึกอบรม และจากเจ้าหน้าที่ของรัฐแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และ เสนอแนะว่า องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีบทบาทสำคัญในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ ความรู้ความเข้าใจ และประโยชน์ของแผนแม่บทชุมชน ต้องเข้าร่วมเป็นแกนนำในขั้นตอนของ การกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมคิด ตลอดจนเป็นผู้ประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ และนำไปศึกษาดูงานตัวแบบการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2546 : 3 - 4) ได้ดำเนินโครงการวิจัยและพัฒนาข้อมูลเศรษฐกิจท้องถิ่นระดับอำเภอ โดยถอดบทเรียนจากการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทำแผนแม่บทชุมชนจากแกนนำชุมชนที่ผ่านการจัดทำแผนชุมชนจากเวที 4 ภาค พบว่า

1. แผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้หลายคนมาร่วมคิดและทำให้มองเห็นปัญหาและทางออกได้หลากหลายโดยทุกคนมีส่วนร่วม
2. สมาชิกในชุมชนตื่นตัวที่จะจัดการชุมชนของตนเอง ฟังตนเองก่อนที่จะฟังคนอื่นหรือหน่วยงานอื่น
3. การได้พบปะพูดคุยกันช่วยสร้างความรักความเข้าใจให้เกิดขึ้น เห็นใจคนอื่นมากขึ้น
4. การจัดทำแผนแม่บทชุมชนช่วยให้ชุมชนรู้จักตนเองอย่างชัดเจนขึ้น โดยเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น เห็นถึงศักยภาพ และทุนทั้งที่เป็นตัวเงิน และทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทุนทางสังคม ผู้คนเกิดจิตใจพร้อมจะทุ่มเททำงานเพื่อชุมชนตนเองซึ่งทุนเหล่านี้มีความสำคัญยิ่งอันจะนำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง
5. แผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือที่ร้อยรัดให้สมาชิกในชุมชนได้มารวมตัวกันอันจะนำไปสู่ความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่อง การรวมตัวนี้สามารถขยายแนวร่วมออกไปได้อย่างกว้างขวาง โดยการทำความเข้าใจร่วมกัน เชื่อมแผนร่วมกัน จากแผนแม่บทชุมชนเป็นแผนตำบลสู่แผนจังหวัด และแผนภาคในที่สุด
6. การทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้ชุมชนรู้จักจัดการโดยเฉพาะการทำงานเป็นกลุ่มใหญ่ ได้รู้ว่าการทำงานร่วมกันต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจมากยิ่งขึ้นกว่าการทำงานคนเดียว องค์ความรู้ในเรื่องนี้ ชุมชนต้นแบบที่ได้ทำเรื่องแผนแม่บทชุมชนมาก่อนสามารถที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้กับชุมชนที่สนใจได้
7. การทำแผนแม่บทชุมชนเป็นกระบวนการที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ และเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต

เบญจพร เศรษฐสุนทิ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการจัดทำแผนแม่บทชุมชนกับแนวคิดเรื่องสวัสดิการเชิงรุก กรณีศึกษามูลนิธิองค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาภาคอีสาน ผลจากการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับงานสวัสดิการเชิงรุกได้ในฐานะที่เปรียบเสมือนเครื่องมือในการค้นหาความต้องการของประชาชนและการให้ความรู้แก่ประชาชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบในกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ก็คือ ยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติและปลูกฝังแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาให้แก่ประชาชนได้เท่าใดนัก ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาที่ผ่านมาที่เป็นการมอบความช่วยเหลือในลักษณะให้เปล่าให้แก่ประชาชนเป็น ส่วนใหญ่ รูปแบบของโครงการที่ปรากฏยังไม่สามารถแสดงออกถึงการพยายามที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเองเท่าใดนัก เนื่องจากแนวทางแก้ปัญหายังไม่ปรากฏใน

รูปแบบที่ ต้องมีการร่วมทำกับหน่วยงานหรือเป็นการรอรับความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยปรากฏในลักษณะที่เป็นการพึ่งพาตนเอง และประชาชนส่วนใหญ่ยังมองว่างบประมาณเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา

เยาวนิจ กลั่นนุรักษ์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีพื้นที่ภาคเหนือ 3 จังหวัด ตาก กำแพงเพชร และพิจิตร ผลจากการศึกษาพบว่า

1. ขั้นตอนของการเตรียมของทีมงานผู้ก่อการ วิธีการที่นำมาใช้มากที่สุด คือ การฝึกอบรมหรือให้ความรู้ในการเป็นวิทยากรกระบวนการ

2. ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ ทีมวิทยากรกระบวนการหรือทีมปฏิบัติการ ตำบลดำเนินการจัดเวทีหรือสร้างความเข้าใจกับแกนนำ สมาชิกในชุมชน หรือองค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับมากที่สุด

3. ขั้นตอนของการติดตามขยายผล ภายหลังจากจัดทำแผนชุมชนแล้วนั้นมีการติดตามแผนว่าได้รับการดำเนินการตามแผนหรือไม่ และมีการถอดบทเรียน ความรู้ที่ได้จากการจัดทำแผนชุมชนอยู่ในระดับมาก

4. สถานการณ์แผนชุมชน เมื่อพิจารณาจากประเด็นหลัก คือมีกิจกรรมพัฒนาเกิดขึ้นจริงในระดับครัวเรือนหรือชุมชนตัวเอง อยู่ในระดับมาก

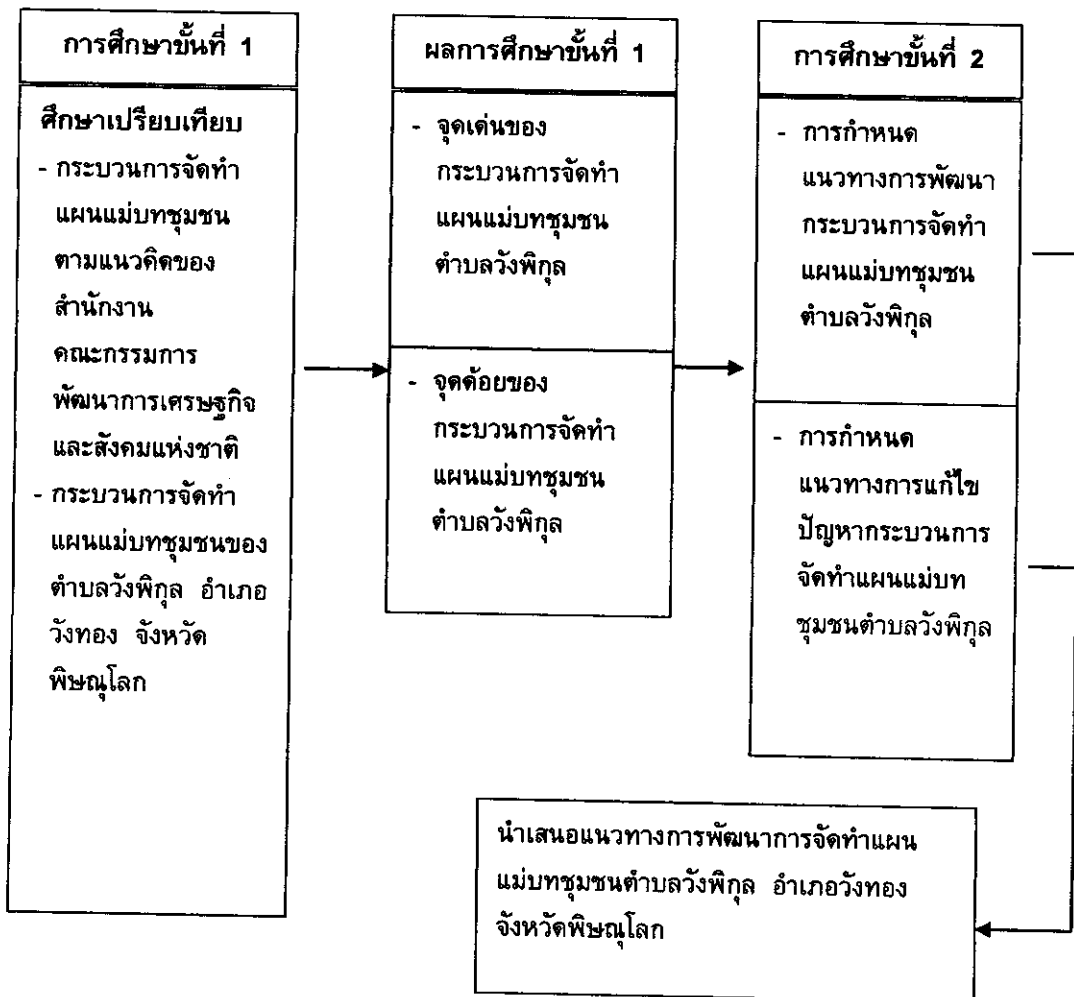
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบและวิธีการพัฒนาขีดความสามารถขององค์กรชุมชน เป็นการศึกษาวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผลจากการศึกษาพบว่า การพัฒนาขีดความสามารถในการพัฒนาองค์กรชุมชนจะต้องเปลี่ยนจากรูปแบบเดิมที่ทางส่วนราชการเป็นผู้ตัดสินใจและดำเนินการว่าองค์กรชุมชนใดควรได้รับความช่วยเหลือในการพัฒนาขีดความสามารถขององค์กรในเรื่องใดและมากน้อยเพียงใด เป็นรูปแบบที่ให้องค์กรชุมชนเป็นผู้กำหนดเอง โดยมาจากผู้นำและสมาชิกของกรชุมชนร่วมกันตัดสินใจว่าต้องการพัฒนาขีดความสามารถขององค์กรหรือไม่ ในเรื่องใด หรือในลักษณะใด โดยส่วนราชการทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือในลักษณะเป็นที่เล็งเห็นบ้าง มากกว่าการเข้าไปร่วมดำเนินการทำกิจกรรมให้ แม้แต่เรื่องการแก้ปัญหา องค์กรของรัฐทำหน้าที่เพียงเป็นผู้รับฟังและชี้แนะแนวทางที่เป็นไปได้ แต่ไม่ถึงกับชี้นำและกำกับดูแล

รังสรรค์ น้อยท่าช้าง (2549 : online) ได้ศึกษาโครงการจัดทำแผนชีวิตและข้อเสนอภาคประชาชนด้านการจัดการปัจจัยการผลิต จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่ารายจ่ายที่สูงสุดของครัวเรือน ได้แก่ รายจ่ายประเภทอาหาร รองลงมาได้แก่ รายจ่ายด้านค่าน้ำรถ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาบุตร ดังนั้นเมื่อชุมชนได้เห็นข้อมูลดังกล่าวนี้แล้วจึงเกิดแผนในระดับชุมชนที่จะลดรายจ่ายดังกล่าว ส่วนรายจ่ายที่ไม่จำเป็นจำพวกเหล้า บุหรี่ และหวย เป็นจำนวนถึงเกือบครึ่งหนึ่งของรายจ่ายจำเป็นขั้นพื้นฐาน รายรับรวมของครอบครัวจะมีมากกว่ารายจ่ายรวมของครอบครัว (ทั้งจังหวัด) นี่สินที่สำคัญที่สุดของประชาชนในพื้นที่

ได้แก่ หนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งเป็นหนี้ที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รายจ่ายที่มีมากที่สุดสำหรับการผลิตภาคการเกษตรนั้น ได้แก่ ต้นทุนค่าปุ๋ยและยาฆ่าแมลง เนื่องจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรในจังหวัดอุดรดิษฐ์นั้นส่วนใหญ่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยข้อเสนอสำคัญของพื้นที่ในจังหวัด ได้แก่ ปัญหาด้านที่ดิน ปัญหาด้านแหล่งน้ำ ปัญหาด้านอาชีพเสริมและปัญหาด้านสวัสดิการ

3. กรอบความคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน : กรณีศึกษาตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดจากการศึกษาเอกสาร แนวคิดที่เกี่ยวข้อง และปรากฏการณ์ที่พบเห็นในการติดตามการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ในบทบาทของทีมนักวิชาการพัฒนาชุมชน ผู้ประสานและสนับสนุนจังหวัดพิษณุโลก โดยกำหนดเป็นขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน : กรณีศึกษาตำบลวังพิงกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก” มีประเด็นในการศึกษาหลักๆ คือ การศึกษาถึงกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ว่าที่ผ่านมาเป็นเช่นไร มีแนวคิดในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน มีปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำแผนอย่างไร และผลที่ชุมชนได้รับจากการกระบวนการจัดทำแผนเป็นอย่างไร รวมทั้งความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนว่าเป็นอย่างไร

อันเนื่องมาจากการศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นการศึกษาถึงปรากฏการณ์หรือสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น แม้แนวคิดการจัดทำแผนแม่บทชุมชนจะไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่ก็เป็นเรื่องที่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่เข้าใจถึงกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่ชัดเจนนัก และการดำเนินการศึกษานี้เป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับข้อมูลทางสังคมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าการศึกษาในเรื่องนี้วิธีการศึกษาที่เหมาะสมที่สุดน่าจะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

เหตุผลที่ผู้ศึกษาเลือกวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เนื่องจาก

1. การศึกษาเรื่องแผนแม่บทชุมชน เป็นเรื่อง que เข้าสู่ชุมชน การศึกษาเน้นถึงกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและเน้นสอบถามถึงการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่ผ่านมา ซึ่งกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนมีความหลากหลายในรูปแบบและขั้นตอน ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมและศักยภาพของชุมชนนั้นๆ เป็นการไม่สะดวกที่จะใช้แบบสอบถามที่ไม่อาจสอบถามข้อมูลทางปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ดีเท่ากับการสัมภาษณ์

2. ข้อมูลที่ผู้ศึกษาต้องการ ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลในเชิงลึกและเป็นปรากฏการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในชุมชนที่ผ่านมามากหลายปี เป็นการทบทวน ย้อนเหตุการณ์หรือสิ่งที่แกนนำชุมชนเคยดำเนินการมา แบบสอบถามไม่อาจตอบสนองในส่วนนี้ได้ดีเท่าการสัมภาษณ์

3. เป็นการวิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ โดยเฉพาะการเรียนรู้ของชุมชน จึงต้องอาศัยการสังเกตและความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชน เพื่ออธิบายให้เห็นภาพของการเรียนรู้ของชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วิธีการศึกษา

ผู้ศึกษาทำการศึกษา โดยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยเลือกศึกษาผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นตัวแทนของแกนนำหมู่บ้าน ตำบลในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตั้งแต่เริ่มต้นที่มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในตำบลวังพิถล เนื่องจากผู้ศึกษาเห็นว่าผู้ให้ข้อมูลหลักมีเวลาเตรียมข้อมูลและมีความรู้ประสบการณ์ในเรื่องราวที่จะให้ข้อมูล และเป็นการสัมภาษณ์ที่กระทำกับคนกลุ่มเล็ก เพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลตามประเด็นของปัญหาการวิจัย และเพื่อเป็นการตรวจสอบการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลข้อมูลที่ได้จากการจัดเก็บและนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

การกำหนดพื้นที่และแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ศึกษาได้กำหนดพื้นที่ตำบลวังพิถล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เกิดประโยชน์และมีความเป็นไปได้ของการศึกษาเป็นหลัก ซึ่งมีเหตุผลในการคัดเลือกพื้นที่สำหรับการศึกษา ดังนี้

1. เป็นพื้นที่ซึ่งมีปรากฏการณ์ที่ผู้ศึกษามุ่งศึกษา คือมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
2. เป็นพื้นที่ตำบลนำร่องในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนฝั่งตนเอง 4 ภาค และเป็นตำบลต้นแบบแก่ตำบลอื่นๆ ในอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
3. พื้นที่ดังกล่าวมีความเหมาะสมด้านการศึกษาชุมชน

ในการศึกษาตามประเด็นที่กำหนดข้างต้น เป็นการศึกษาจากแหล่งข้อมูลในพื้นที่ตำบลวังพิถล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก โดยการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการเลือกแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาแบบเจาะจง เพื่อให้ได้จำนวนตามหลักการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการแผนชุมชนตำบลวังพิถล จำนวน 7 คน ซึ่งเป็นแกนนำระดับตำบลและระดับหมู่บ้านในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและเป็นทีมงานที่ริเริ่มจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิถล และพัฒนากรผู้ประสานงานตำบลวังพิถล ของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวังทอง จำนวน 1 คน เพราะผู้ให้ข้อมูลหลักเหล่านี้มีเวลาเตรียมข้อมูลและมีความรู้ ประสบการณ์ในเรื่องราวที่จะให้ข้อมูล และเป็นจำนวนที่เหมาะสมกับวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล คือการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้รูปแบบในการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตามประเด็นที่มุ่งศึกษา และเป็นการตรวจสอบข้อมูลในแต่ละประเด็นด้วย ดังนี้

1. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากหนังสือและเอกสารต่าง ๆ โดยการศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจาก ได้แก่

- 1.1 เอกสารทางวิชาการต่างๆ เช่น วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง และตำราต่างๆ
- 1.2 เอกสารทั่วไป เช่น รายงานการประชุมของแกนนำจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล แผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล เอกสารบูรณาการแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล ชุดความรู้เกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชน

2. การศึกษาภาคสนาม

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา เนื่องจากผู้ศึกษาเห็นว่าเหมาะสมกับการศึกษาที่มุ่งเน้นอธิบายกระบวนการที่จะศึกษา และเป็นการนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาแนวทางการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

การกำหนดประเด็นในการศึกษา

เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งจะหาคำตอบว่าแผนแม่บทชุมชนที่เกิดขึ้นดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร เป็นไปตามแนวคิดของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนหรือไม่ และจะมีแนวทางในการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ให้เป็นไปตามแนวคิดของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาบริบทของชุมชน
 - 1.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ทางกายภาพ เศรษฐกิจ ประเพณีวัฒนธรรม
 - 1.2 กิจกรรมขององค์กรประชาชนในชุมชน ลักษณะการเกิดกิจกรรมการดำเนินงาน
2. ศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในอดีต
 - 2.1 ความเป็นมาและแนวคิดในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
 - 2.2 กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
 - 2.3 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
 - 2.4 ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
3. การนำเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของชุมชนโดยมีขั้นตอนในการกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์แบบการสนทนากลุ่ม ไว้ดังนี้
 1. ศึกษาเอกสาร ตำรา และรายงานการวิจัยต่างๆ
 2. กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย
 3. กำหนดประเด็นในการศึกษา
 4. กำหนดรายละเอียดขั้นตอนและประเด็นข้อคำถามในการสัมภาษณ์
 5. นำเสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจคุณภาพและความชัดเจนของข้อคำถามในการสัมภาษณ์

6. ปรับปรุงรายละเอียดในแต่ละประเด็นการสัมภาษณ์ ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

7. สรุปผลจากการเปรียบเทียบแนวคิดของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) กับกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก และวิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) กับกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

8. นำผลจากการศึกษา วิเคราะห์ และสรุปผลกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน มากำหนดแนวทางการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มและจัดลำดับข้อในการสนทนา

9. นำเสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจคุณภาพและความชัดเจนของข้อในการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษารั้งนี้ ผู้ศึกษากำหนดแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งเป็นทีมแกนนำตำบลและทีมแกนนำหมู่บ้านในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเน้นคำถามที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการทำแผนแม่บทชุมชนและนำเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลใน 2 ลักษณะคือ

1. การศึกษาจากหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ผู้ศึกษาได้บันทึกและเรียบเรียงตามประเด็นที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแบบการสนทนากลุ่มซึ่งผู้ศึกษาได้กำหนดไว้ 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม เป็นทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งเป็นสัมภาษณ์โดยไม่ต้องมีแบบสัมภาษณ์ แต่ได้กำหนดประเด็นไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ โดยกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ ดังนี้

1. ความเป็นมาและแนวคิดในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
2. กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
3. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
4. ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

ผู้ศึกษาได้กำหนดขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

1. เตรียมประเด็นคำถามที่จะสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า
2. นัดหมาย กำหนดวัน เวลา สถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
3. เตรียมอุปกรณ์สำหรับการสัมภาษณ์
4. ดำเนินการสัมภาษณ์
5. จัดหมวดหมู่ สรุปและเรียบเรียงข้อมูลการสัมภาษณ์ตามประเด็นการสัมภาษณ์
6. นำผลการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบ

ความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้ง

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม เป็นการเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชนหรือแนวทางแก้ไขปัญหา ให้กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการเรียนรู้ของชุมชน ประเด็นหัวข้อในการสนทนากลุ่มครั้งนี้ กำหนดขึ้นจากการสรุปผลจากการเปรียบเทียบแนวคิดของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) กับกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิงกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก และผลการวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิงกุล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาจัดทำให้เป็นระบบ โดยการจำแนกและจัดหมวดหมู่ข้อมูล ตามประเด็นหัวข้อในวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้สามารถนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่ศึกษา

โดยทำการวิเคราะห์เชิงเหตุผล แนวคิด และทฤษฎี เป็นขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) และกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบล วังพิงกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
2. วิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) กับกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิงกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก และสรุปเป็นจุดเด่น จุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตำบลวังพิงกุล
3. นำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิงกุล โดยนำไปเชื่อมโยงและเทียบเคียงกับแนวคิดของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

การนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ผู้ศึกษานำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางเปรียบเทียบ
ประกอบการบรรยายสภาพ (Narrative Approach)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาเรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน : กรณีศึกษาตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก จากการศึกษาตามประเด็นการศึกษาปรากฏดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาบริบทชุมชน

1. ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ทางกายภาพ เศรษฐกิจ ประเพณีวัฒนธรรม

1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลวังพิกูลเป็นตำบลหนึ่งใน 11 ตำบลของอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอวังทอง มีระยะทางห่างจากอำเภอวังทอง ประมาณ 14 กิโลเมตรและห่างจากจังหวัดพิษณุโลก 10 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่นๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลสมอแข อำเภอเมืองฯ จังหวัดพิษณุโลก

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลแม่ระกา อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลดินทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลอรัญญิก อำเภอเมืองฯ จังหวัดพิษณุโลก

1.2 พื้นที่

พื้นที่ตำบลวังพิกูล มีพื้นที่โดยประมาณ 50,087 ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตร จำนวน 33,034 ไร่ ที่เหลือเป็นพื้นที่อยู่อาศัย สวนผลไม้ สระน้ำและอื่นๆ

1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพทางกายภาพเป็นพื้นที่ราบลุ่ม คิดเป็น 95% ของพื้นที่ทั้งหมด มีแม่น้ำวังทองไหลผ่านระหว่างหมู่บ้าน มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติและแหล่งน้ำที่ขุดขึ้นหลายแห่ง มีคลองหลายคลองไหลผ่านหมู่บ้าน ตำบล ทำให้มีสภาพเหมาะสมแก่การทำเกษตรอย่างยิ่ง

1.4 จำนวนหมู่บ้าน มี 15 หมู่บ้าน

หมู่ที่ 1 ชื่อหมู่บ้าน บ้านวังประตู

หมู่ที่ 2 ชื่อหมู่บ้าน บ้านวังพิกูล

หมู่ที่ 3 ชื่อหมู่บ้าน บ้านดงข่อย

หมู่ที่ 4 ชื่อหมู่บ้าน บ้านคลองเป็ด

หมู่ที่ 5 ชื่อหมู่บ้าน บ้านทางลัด

หมู่ที่ 6 ชื่อหมู่บ้าน บ้านคลองเมือง

หมู่ที่ 7 ชื่อหมู่บ้าน บ้านดงพลวง

- หมู่ที่ 8 ชื่อหมู่บ้าน บ้านวังสำโรง
- หมู่ที่ 9 ชื่อหมู่บ้าน บ้านดงไผ่
- หมู่ที่ 10 ชื่อหมู่บ้าน บ้านดงจันทร์
- หมู่ที่ 11 ชื่อหมู่บ้าน บ้านหนองตาสี
- หมู่ที่ 12 ชื่อหมู่บ้าน บ้านตะกุกสามนาง
- หมู่ที่ 13 ชื่อหมู่บ้าน บ้านดงพลวง (ใหม่)
- หมู่ที่ 14 ชื่อหมู่บ้าน บ้านวังจำปา
- หมู่ที่ 15 ชื่อหมู่บ้าน บ้านหลังศาล

1.5 จำนวนประชากรทั้งสิ้น 8,263 คน

- แยกเป็น ชาย 4,045 คน หญิง 4,218 คน
- ความหนาแน่นเฉลี่ย 117.27 คน/ตารางกิโลเมตร

1.6 สภาพแหล่งน้ำ มีแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ

1) แม่น้ำเข็ก (แม่น้ำวังทอง) ซึ่งไหลมาจากตำบลวังทอง เข้าสู่ตำบลวังพิกุลทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตำบล บริเวณหมู่ที่ 1 ไหลผ่านหมู่ที่ 1,14,2,8,4,5,12 และไหลออกที่หมู่ที่ 6 ตำบลแม่ระกา อำเภอวังทอง ระยะทางยาวประมาณ 25 กิโลเมตร มีน้ำตลอดทั้งปี แต่ใช้ในการเพาะปลูกได้ในช่วงฤดูแล้งประมาณ 60%

2) สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า 3 จุด อยู่ในหมู่ที่ 1,2 (ฝั่งซ้ายและฝั่งขวา)

3) บึงสาธารณะ 4 แห่ง ได้แก่ บึงราชนก บึงหนองอีเฒ่า บึงหนองบัว และบึงหนองช้างเหยียบ

4) บ่อบาดาลน้ำตื้น 26 แห่ง

5) บ่อโยก 15 แห่ง

6) ประปาหมู่บ้าน 15 แห่ง

1.7 การคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร

- มีถนนเชื่อมโยงกันในทุกหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นถนนลูกรังบดอัดแน่น มีปัญหาฝุ่นละอองมากในฤดูแล้ง และมีปัญหาถนนเป็นบ่อโคลนในช่วงฤดูฝน แต่ถนนสายหลักที่ใช้คมนาคมภายในตำบลเป็นถนนลาดยาง

- มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ จำนวน 15 แห่ง

- มีไฟฟ้าเข้าถึงทุกหมู่บ้าน จำนวน 15 หมู่บ้าน

1.8 การประกอบอาชีพ

ชาวตำบลวังพิกุล ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร ได้แก่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ทำสวน ทำไร่ นอกจากนี้ ยังประกอบอาชีพรับจ้าง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ และมีอาชีพค้าขาย และประกอบอาชีพส่วนตัว

1.9 สภาพทางสังคม

- โรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 7 แห่ง
- โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง
- ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จำนวน 1 แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 2 แห่ง
- วัดและสำนักสงฆ์ จำนวน 11 แห่ง
- สถานีอนามัย จำนวน 2 แห่ง
- ที่พักสายตรวจประจำตำบล จำนวน 1 แห่ง

2. กิจกรรมขององค์กรประชาชนในชุมชน ลักษณะการเกิดกิจกรรม การดำเนินงาน

2.1 การรวมกลุ่มของประชาชนตำบลวังพิรุณ สรุปการก่อเกิดได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1) การได้รับการสนับสนุนแนวคิดในการรวมตัวกันและจัดตั้งกลุ่มจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อรองรับการพัฒนา หรือการรองรับการสนับสนุนงบประมาณ หรือเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง อาทิเช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอาชีพ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

2) การรวมตัวกันด้วยศักยภาพของประชาชนในพื้นที่เอง เป็น การรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นและต่อยอดการพัฒนาให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพจักสาน

3) กลุ่มกิจกรรมที่เกิดจากการจัดทำแผนชุมชน เช่น กลุ่มสัจจะ ออมทรัพย์ กลุ่มทำน้ำพริก กลุ่มทำน้ำยาผลิตภัณฑ์ใช้ในครัวเรือน เป็นต้น

2.2 กลุ่มกิจกรรมของชาวตำบลวังพิรุณ ที่มีการดำเนินงานอยู่ ดังนี้

- 1) กลุ่มอาชีพ จำนวน 14 กลุ่ม
- 2) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จำนวน 13 กลุ่ม
- 3) กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ (ระดับตำบล) จำนวน 1 กลุ่ม
- 4) กลุ่มเกษตรกรทำนา จำนวน 1 กลุ่ม
- 5) กลุ่มสหกรณ์ผู้ใช้น้ำตำบลวังพิรุณ จำนวน 4 หมู่บ้าน 1 กลุ่ม
- 6) กองทุนปุ๋ยชีวภาพ จำนวน 1 กองทุน
- 7) กองทุนข้าวชุมชน จำนวน 2 กองทุน
- 8) กองทุนแม่บ้าน จำนวน 2 กองทุน
- 9) กองทุนหมู่บ้าน จำนวน 13 กองทุน
- 10) โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) จำนวน 10 หมู่บ้าน

2.3 จุดเด่นของตำบลวังพิกูล ที่เอื้อต่อการพัฒนาตำบล

- 1) มีการรวมตัวของประชาชนในชุมชน เพื่อดำเนินกิจกรรมและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ
- 2) ประชาชนมีความถนัดในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม
- 3) การคมนาคมที่เชื่อมต่อกันเป็นโครงข่ายสัญจรที่สะดวก
- 4) เป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท
- 5) เป็นชุมชนที่มีความรัก ความสามัคคีกัน

ตอนที่ 2 การศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในอดีต

เนื่องจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนอยู่ 2 ระยะ ผู้ศึกษาได้ศึกษาตามประเด็น ขอบเขตการศึกษาวิจัยที่กำหนด โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นทั้งแกนนำระดับตำบลและแกนนำหมู่บ้านในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเป็นชื่อเรียกของทีมงานการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในระยะแรกเริ่ม หรือเรียกว่าคณะกรรมการแผนชุมชนตำบลวังพิกูล ตามโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจนตำบลวังพิกูล ซึ่งกลุ่มผู้ถูกสัมภาษณ์ เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักคือเป็นทีมงานที่ริเริ่มการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูลมาตั้งแต่แรกเริ่ม จำนวน 7 คน และเจ้าหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

สรุปประเด็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม ตามประเด็นที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. ความเป็นมาและแนวคิดในการจัดทำแผนชุมชน

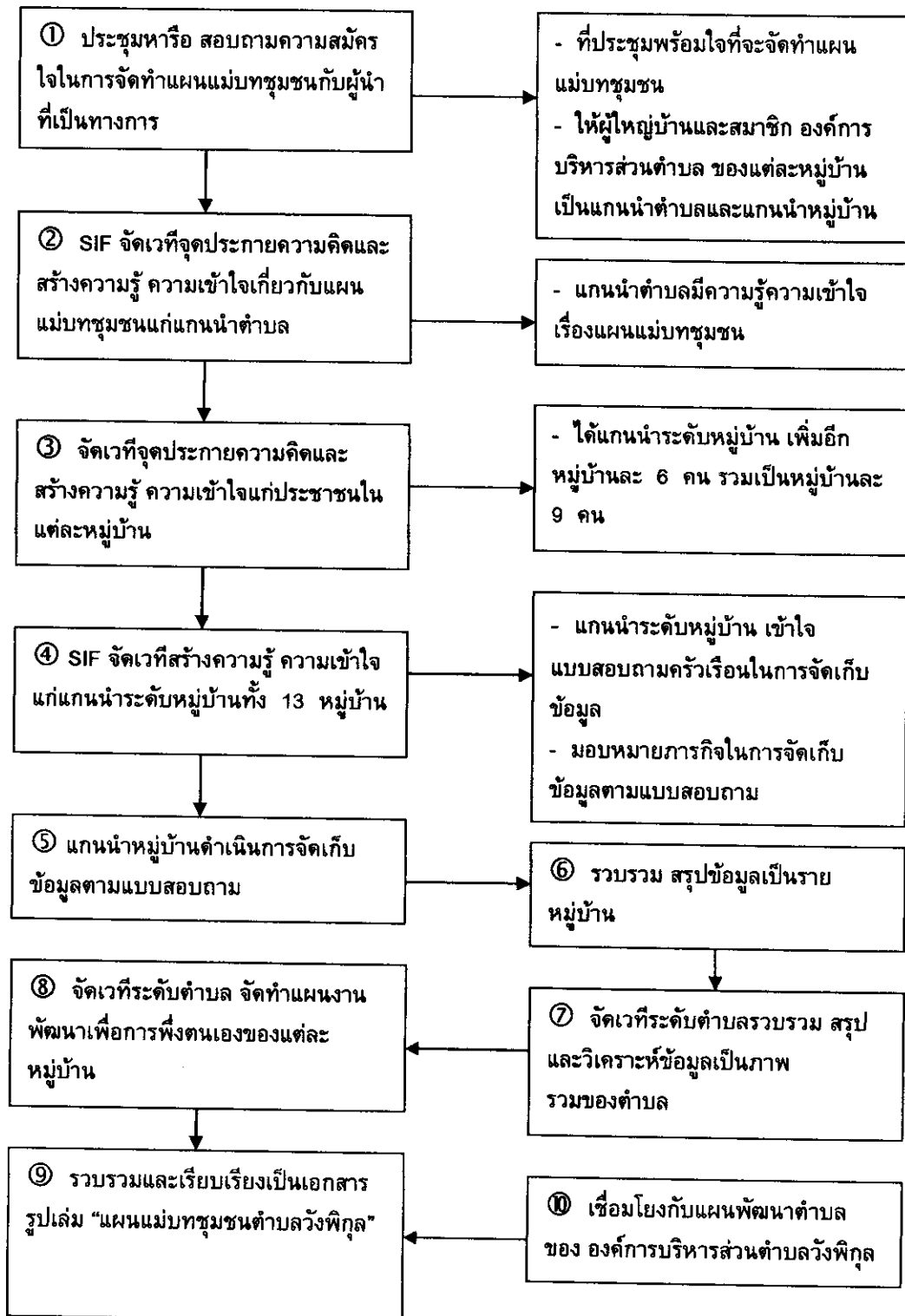
การทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 จุดเริ่มต้นของการทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล เกิดขึ้นจากนางสาวสมคิด ศรีสม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลวังพิกูล (องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิกูล) ในขณะนั้น ได้เป็นสมาชิกเครือข่ายนักจัดรายการวิทยุด้วย ได้รู้จักกับสมาชิกเครือข่ายนักจัดรายการวิทยุคนอื่นๆ และมีสมาชิกเครือข่ายนักจัดรายการวิทยุคนหนึ่ง ชื่อ คุณโอพาร ลาวิน ซึ่งเป็นตัวแทนของสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ได้หารือกับนางสาวสมคิด ศรีสม ว่าจังหวัดพิษณุโลกยังไม่มีจัดทำแผนแม่บทชุมชนเลย และ SIF เองก็มีเป้าหมายจะสนับสนุนแนวคิดและงบประมาณในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 60 หมู่บ้าน ให้ได้ในปี 2544 – 2545 โดยเฉพาะอำเภอวังทอง น่าจะเริ่มจากหมู่บ้านของนางสาวสมคิด ศรีสม นั่นคือบ้านวังพิกูล หมู่ที่ 2 ตำบลวังพิกูลก่อน แต่นางสาวสมคิด ศรีสม นั้นมีความคิดว่า การจะทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อให้สามารถเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาตำบลของ องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิกูลได้ และเชื่อมความร่วมมือกัน ก็น่าจะทำแผนแม่บทชุมชนในระดับตำบล ซึ่งขณะนั้นตำบลวังพิกูลมีหมู่บ้าน

ทั้งหมด 13 หมู่บ้าน ควรให้ทุกหมู่บ้านได้ทำแผนแม่บทชุมชนไปพร้อมๆ กัน เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันทั้งตำบลดีกว่า หากทำไม่ครบทุกหมู่บ้านแล้ว เดี่ยวจะมีการเกยงองกันในการใช้ประโยชน์จากแผนแม่บทชุมชน นางสาวสมคิด ศรีสม ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิกูล ด้วย ได้หารือกับสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลบางคนแล้ว ส่วนใหญ่มีความต้องการอยากจะได้เรียนรู้ในเรื่องแผนแม่บทชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาหมู่บ้าน ตำบลของตนเอง เนื่องจากเห็นว่า ชาวตำบลวังพิกูลมีปัญหาความยากจน มีปัญหาหนี้สินแทบทุกครัวเรือน และมีปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากทุกปี และที่สำคัญเนื่องจากสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในเรื่องการวางแผน ดังที่คุณสมคิด ศรีสม บอกว่า “ที่ผ่านมาผู้นำทั้งหลายก็นั่งเทียน เขียนแผนกันเอง มันไม่ค่อยได้ประโยชน์” จึงได้นำเรื่องการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเข้าที่ประชุม องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิกูล เพื่อปรึกษาหารือกับผู้นำที่เป็นทางการของตำบลวังพิกูล ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล ว่าต้องการจะรับการสนับสนุนแนวคิดและงบประมาณจาก SIF เพื่อทำเรื่องแผนแม่บทชุมชนนี้หรือไม่ เป็นการสอบถามความสมัครใจและความพร้อมใจของผู้นำทั้งหลาย เมื่อผู้นำที่เป็นทางการของตำบลวังพิกูล ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล เหล่านั้น เห็นว่าตำบลวังพิกูลน่าจะเป็นตำบลนำร่อง ในการทำแผนแม่บทชุมชนได้ จึงประสานกับ SIF ว่าผู้นำตำบลวังพิกูลตกลงใจที่จะทำแผนแม่บทชุมชนร่วมกับ SIF และ SIF ได้ให้คัดเลือกผู้นำหมู่บ้านเป็นหลักในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เรียกว่าแกนนำระดับตำบล โดยให้แกนนำ 7 คน เป็นผู้ประสานงานระหว่าง SIF และ แกนนำระดับตำบล หมู่บ้าน โดยผู้ที่เป็นแกนนำระดับตำบลเน้นผู้ที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล แล้ว SIF ก็ได้จัดเวทีจุดประกายความคิดและสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชนให้ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล ได้เข้าใจเรื่องแผนแม่บทชุมชนก่อนว่าแผนแม่บทชุมชนคืออะไร ขั้นตอนวิธีการทำแผนแม่บทชุมชนเป็นอย่างไร ต้องเก็บข้อมูลอะไรบ้าง ทำแผนแม่บทชุมชนแล้ว ตำบลวังพิกูลจะได้ประโยชน์อะไร แล้วให้ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล ที่เป็นแกนนำตำบลนี้ ไปให้ความรู้ สร้างความเข้าใจกับประชาชนในหมู่บ้านของตนเอง และหาคนในหมู่บ้านที่จะมาช่วยทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งคุณสมบุรณ์ กุญหล้า บอกว่า “ไปหาคนที่มียุทธศาสตร์เดียวกัน มาช่วยกันทำ” เรียกว่า แกนนำระดับหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 9 คน โดยให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าแกนนำระดับหมู่บ้านด้วย ซึ่งในขณะนั้น แต่ละหมู่บ้านมักจะคัดเลือกสมาชิก อสม. และผู้ที่สนใจอื่นๆ ร่วมด้วย เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนกลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี โดย SIF ได้จัดเวทีระดับตำบลสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชนทั้งหมด แก่แกนนำระดับหมู่บ้าน ทั้ง 13 หมู่บ้านๆ ละ 9 คน ไปเข้ารับการฝึกอบรมสถานที่จัดเวทีคือวัดคลองเป็ดใต้ โดย SIF ได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดเวทีและมีตัวแทนของ SIF เป็นวิทยากรหลักมาให้ความรู้เช่นเดิม

2. กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

การจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูลได้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บทชุมชน 2 ระยะ นั่นคือระยะเริ่มแรก ช่วงปี พ.ศ. 2544 - 2545 ซึ่งการได้รับการสนับสนุนแนวคิดและงบประมาณจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม(SIF) และช่วงระยะที่สอง ประมาณปี พ.ศ. 2546 – 2547 รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐร่วมเป็นภาคีในการสนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ทั้งนี้ จังหวัดพิษณุโลกมีหน่วยงานที่เป็นภาคีเจ้าภาพคือกรมส่งเสริมการเกษตร โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เป็นแกนกลางในการประสานงานตามโครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล สามารถสรุปกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล แต่ละช่วงระยะ ได้ดังนี้

ช่วงระยะการได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เป็นช่วงแรกเริ่มของการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกูล มีขั้นตอนหรือกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน สามารถนำเสนอ โดยสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิ 2 แสดงกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

จากแผนภูมิอธิบายกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกูล ในช่วงระยะเวลาที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม(SIF) ได้ว่า

1. เมื่อผู้นำชุมชนที่เป็นทางการของตำบลวังพิกูล ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล มีความคิดเห็นและพร้อมใจกันว่าตำบลวังพิกูลน่าจะลอง ทำแผนแม่บทชุมชน จึงได้ประสานงานกับ SIF แล้ว SIF ได้ให้ผู้นำที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล ของแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 13 หมู่บ้านๆ ในขณะนั้น หมู่บ้านละ 3 คน รวม 39 คน เป็นแกนนำระดับตำบลในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล

2. เมื่อมีแกนนำระดับตำบลจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูลแล้ว ตัวแทน ของ SIF ก็ได้จัดเวทีจุดประกายความคิดและสร้างรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชน แก่แกนนำระดับตำบล ทั้ง 39 คน ประเด็นที่พูดคุยในเวทีดังกล่าว ได้แก่

2.1 แผนแม่บทชุมชนคืออะไร

2.2 แผนแม่บทชุมชนประกอบด้วยอะไรบ้าง

2.3 กระบวนการ ขั้นตอน วิธีการทำแผนแม่บทชุมชนเป็นอย่างไร

2.4 ใครจะมาร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้าง

2.5 ทำแผนแม่บทชุมชนแล้ว ตำบลวังพิกูลจะได้ประโยชน์อะไร

2.6 ภารกิจ บทบาทหน้าที่ของแกนนำระดับตำบลจัดทำแผนแม่บทชุมชน วังพิกูลเป็นอย่างไร

2.7 รายละเอียดในการสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ฯลฯ

3. แกนนำระดับตำบลที่ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก องค์การบริหาร ส่วนตำบลวังพิกูล ไปจัดเวทีประชาคมในหมู่บ้านของตนเอง เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชนแก่ประชาชนในหมู่บ้านของตนเอง และค้นหาอาสาสมัคร ที่อ่านออก เขียนได้ ของแต่ละหมู่บ้าน เป็นแกนนำระดับหมู่บ้าน จำนวนหมู่บ้านละ 6 คน เมื่อรวมกับ ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล อีก 3 คน ก็จะมีแกนนำระดับหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 9 คน ซึ่งบางหมู่บ้านก็เน้นให้สมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) ร่วมเป็นแกนนำระดับหมู่บ้าน บางหมู่บ้านก็มีทั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนเยาวชน ตัวแทน กลุ่มสตรีร่วมเป็นแกนนำระดับหมู่บ้าน

4. เมื่อแต่ละหมู่บ้านได้ค้นหา สร้างทีมงานเป็นแกนนำระดับหมู่บ้านแล้ว ตัวแทนของ SIF ก็ได้มาจัดเวทีระดับตำบล โดยมีผู้เข้าร่วมเวทีเป็นแกนนำระดับหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้าน จำนวน 13 หมู่บ้านๆ ละ 9 คน เป็นเวทีสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแผน แม่บทชุมชนทั้งหมด การชี้แจงรายละเอียดของแบบสอบถามเพื่อจัดเก็บข้อมูลในการทำแผน แม่บทชุมชนของ SIF การเตรียมการจัดเก็บข้อมูลและการมอบหมายภารกิจการจัดเก็บข้อมูลแก่ แกนนำระดับหมู่บ้าน

5. แกนนำระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านไปดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามแบบสอบถามของ SIF ที่กำหนด ทั้งนี้ ในแต่ละหมู่บ้านควรมีวิธีการจัดเก็บข้อมูล ทั้งเป็นรายคัม เป็นกลุ่มญาติของตนหรือแบ่งจำนวนครัวเรือนที่จะเก็บข้อมูลออกเป็นจำนวนเท่าๆ กัน แต่การจัดเก็บข้อมูลบางครัวเรือน แกนนำระดับหมู่บ้านก็ยกขบวนไปช่วยกัน เพราะต้องพูดคุยอธิบายให้ครัวเรือนได้เข้าใจวัตถุประสงค์ของการจัดเก็บข้อมูลด้วย สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูล คือแบบสอบถามที่ SIF ให้มา โดยมีค่าจัดเก็บข้อมูล ชุดละ 20 บาท ใช้วิธีสัมภาษณ์หรือสอบถามจากบุคคลผู้รู้ หรือสอบถามตัวแทนของแต่ละครัวเรือน แล้วจึงกรอรายละเอียดลงในแบบสอบถาม เช่น หากเป็นข้อมูลประวัติชุมชนนั้น ก็จะไปสอบถามผู้รู้หรือผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในของหมู่บ้านนั้นๆ การจัดเก็บข้อมูลรายจ่ายของครัวเรือน หรือรายรับของครัวเรือนก็ให้แต่ละครัวเรือนจดบันทึกรายจ่ายแต่ละประเภทในแต่ละวันเป็นเท่าไร โดยให้บันทึกรายจ่ายเป็นรายเดือน นั่นคือจดบันทึกค่าใช้จ่ายแต่ละประเภทของครอบครัว เป็นระยะเวลา 1 เดือน แล้วนำมาคิดเป็นอัตราส่วนค่าใช้จ่ายต่อปี เป็นเท่าไร หากจะจัดอัตราส่วนของระยะเวลาในการจัดทำแผนชุมชนตำบลวังพิรุณแล้ว ช่วงเวลาที่แกนนำหมู่บ้านไปดำเนินการจัดเก็บข้อมูลจะใช้เวลามาก เพราะแบบสอบถามของ SIF นั้น มีข้อคำถามที่มาก และรายละเอียดก็เยอะด้วย คนถามก็งง คนถูกถามก็สับสน แต่ละครัวเรือนก็ต้องใช้เวลา ต้องไปสอบถาม ไปเก็บข้อมูลหลายๆ ครั้ง กว่าจะได้ข้อมูลครบตามแบบสอบถามที่กำหนด

6. เมื่อจัดเก็บข้อมูลได้ครบทุกครัวเรือนแล้ว แกนนำระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านก็รวบรวมข้อมูลของแต่ละประเภท สรุปข้อมูลเป็นภาพรวมของแต่ละหมู่บ้าน บางหมู่บ้านก็จัดเวทีประชาคมในหมู่บ้าน บางหมู่บ้านก็ใช้วิธีหากมีการประชุมชาวบ้าน ก็จะนำผลสรุปข้อมูลภาพรวมของหมู่บ้านนี้ ชี้แจงและนำเสนอให้ชาวบ้านได้รู้ เพื่อให้ทราบข้อมูลทุกข้อมูลร่วมกัน โดยเฉพาะข้อมูลรายรับ รายจ่ายของครัวเรือน จะชี้ให้ชาวบ้านเห็นว่าเรามีเงินไหลเข้าครัวเรือน และเงินไหลออกจากครัวเรือน หมู่บ้าน ของเราเท่าไร สมดุลกันหรือไม่ และแต่ละหมู่บ้านก็ปรึกษากันเป็นเบื้องต้นว่าจากข้อมูลที่ได้จากการจัดเก็บนี้ ปัญหา ความต้องการของหมู่บ้านคืออะไร เราจะมาทำเป็นโครงการ/กิจกรรมอะไรที่จะลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของครัวเรือน เราจะพึ่งตนเอง ช่วยเหลือตนเองได้ในเรื่องอะไรบ้าง โครงการ/กิจกรรมอะไรที่เราจะขอรับการสนับสนุน เป็นต้น

7. แกนนำระดับตำบล และแกนนำระดับหมู่บ้าน จัดเวทีประชาคมระดับตำบล เพื่อรวบรวมผลการจัดเก็บข้อมูล สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันเป็นภาพรวมของตำบล

8. เมื่อได้ผลสรุปของข้อมูลที่ได้จากการจัดเก็บแล้ว แกนนำระดับตำบลจัดเวทีจัดทำเป็นแนวทางการพัฒนาของหมู่บ้าน ตำบล เรียกว่า ร่างแผนแม่บทชุมชน โดยมีแกนนำระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วมเวทีและร่วมกันจัดทำเป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของหมู่บ้านของตนเอง แนวทางการพัฒนานี้ ประกอบด้วย

- 8.1 แผนงานการพัฒนา
- 8.2 โครงการ/กิจกรรม
- 8.3 กลุ่มเป้าหมาย
- 8.4 ระยะเวลาดำเนินการ
- 8.5 งบประมาณ (บาท)
- 8.6 ผู้รับผิดชอบ

9. รวบรวมแนวทางการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของแต่ละหมู่บ้าน เรียบเรียงเป็นรูปเล่มแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล เรียกว่า “ศูนย์การเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก”

10. นำเสนอโครงการหรือกิจกรรม ที่ชุมชนสามารถทำเองได้แต่ขาดงบประมาณ ต่อแหล่งทุน เพื่อมาเป็นทุนเริ่มต้นในการทำอาชีพเสริมและจัดตั้งเป็นกลุ่มกิจกรรม และนำเสนอ โครงการ/กิจกรรม ที่ชุมชนไม่สามารถทำเองได้เสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลวังพิกูล เพื่อบรรจุไว้ในแผนพัฒนาตำบลวังพิกูล สำหรับรองรับการสนับสนุนงบประมาณต่อไป

ช่วงระยะเวลาที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ตามโครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน โดยมีคณะทำงานภาคีเจ้าภาพเป็นหน่วยประสานงานพื้นที่มี 5 หน่วยงาน ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมบริการสุขภาพ และสำนักงานกองบัญชาการทหารสูงสุด ทั้งนี้ จังหวัดพิษณุโลกอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบตามโครงการบูรณาการแผนชุมชนฯ ของเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมวิชาการเกษตร นั่นคือเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลเป็นภาคีเจ้าภาพหลัก และได้มีการคัดเลือกแกนนำระดับตำบลจัดทำแผนแม่บทชุมชน เรียกว่า คณะกรรมการแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล

จากการศึกษาพบว่า ในช่วงระยะเวลานี้ มีกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ดังนี้

1. การจัดเวทีครั้งที่ 1 เป็นการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์การเรียนรู้แผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล เพื่อสรรหาแกนนำของหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5 คน จำนวน 15 หมู่บ้าน รวม 75 คน เพื่อระดมสมองและความคิดในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและบูรณาการแผนของตำบลวังพิกูล

2. การจัดเวทีครั้งที่ 2 เป็นการประชุมระดมปัญหาของตำบลวังพิกูล ทั้งด้านอาชีพ การศึกษา สาธารณสุข และปัญหาโครงสร้างพื้นฐานของตำบล โดยแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมเป็น 3 กลุ่ม เพื่อร่วมกันคิดค้นปัญหาของชุมชนในแต่ละด้าน แล้วให้ตัวแทนกลุ่มนำเสนอผลของการระดมความคิด ปัญหาและ แนวทางการแก้ปัญหาของแต่ละกลุ่ม

3. การจัดเวทีครั้งที่ 3 เป็นการจัดเวทีสืบเนื่องจากเวทีครั้งที่ 2 โดยเป็นการพิจารณาปัญหาแต่ละปัญหาจากที่ตัวแทนกลุ่มได้นำเสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา พร้อมกับจัดเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา ตามความจำเป็นเร่งด่วน

4. จัดทำร่างแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล ตามโครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจนตำบลวังพิกูล และที่ประชุมได้พิจารณาเห็นชอบให้ดำเนินการจัดทำรูปเล่ม เพื่อนำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

2.3 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกูล แยกเป็น

2.3.1 ความเข้าใจของแต่ละครัวเรือนผู้ให้ข้อมูล ที่มักจะไม่นิยมบอกข้อมูล เช่น ข้อมูลรายได้ ข้อมูลหนี้สิน บ้างก็ไม่ไว้ใจว่าจะนำข้อมูลไปทำอะไร ข้อมูลที่แกนนำมาจัดเก็บนั้นเกี่ยวข้องกับ การจัดเก็บภาษีหรือไม่ บ้างก็ไม่กล้าที่จะบอก แกนนำหมู่บ้านที่จัดเก็บข้อมูลจะใช้วิธีเข้าไปพบปะกับครัวเรือนทั้งทีม หรือใช้วิธีให้แกนนำหมู่บ้านที่เป็นเครือญาติกับครัวเรือนที่ไม่ยอมบอกข้อมูลเป็นผู้ไปจัดเก็บข้อมูลเอง จะได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากกว่าวิธีการอื่น

2.3.2 ปัญหาอีกประการหนึ่งคือแบบสอบถามครัวเรือนที่ SIF ได้ออกแบบและจัดทำมานั้น เป็นแบบสอบถามที่มีความละเอียดมาก หากจะเปรียบกับข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) แล้ว แบบสอบถามของ SIF นี้ละเอียดและสลับซับซ้อนกว่า การจัดเก็บแต่ละครัวเรือนจึงต้องใช้เวลามาก เพราะแกนนำหมู่บ้านที่เป็นผู้นำชุมชน ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ การจัดเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ครัวเรือนจึงล่าช้า คุณสุรรัตน์ โสดา บอกว่า “แบบสอบถามข้อมูลครัวเรือนนี้ มันมีมากข้อและเก็บข้อมูลละเอียด เวลาไปจัดเก็บข้อมูล คนถามก็งง คนตอบก็สับสน” แต่ก็ยังดีที่มีกลุ่มเยาวชนได้มาช่วยแบ่งเบาภาระเรื่องการจัดเก็บข้อมูล ซึ่งคุณสมคิด ศรีสม บอกว่า “เพราะเยาวชนมีความชำนาญเรื่องการอ่าน การเขียนมากกว่าแกนนำบางคน จึงช่วยให้เก็บข้อมูลได้เร็วขึ้น” ซึ่งปัญหาในการจัดเก็บข้อมูลดังกล่าว ทำให้แต่ละหมู่บ้านต้องเวลาในการจัดเก็บข้อมูล ประมาณหมู่บ้านละ 4 - 6 เดือน จึงจะนำข้อมูลเหล่านี้มารวบรวม สรุปและวิเคราะห์ร่วมกันเป็นรายหมู่บ้าน ตำบล แกนนำของแต่ละหมู่บ้าน ตำบลจึงเกิดอาการเหนื่อยและท้อถอย ไม่อยากจะทำแผนชุมชนกันต่อไป แกนนำบ้างก็มีปัญหาด้านการจัดแจงภารกิจของครอบครัว เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกับสมาชิกในครอบครัวก็มี

2.3.3 ปัญหา อุปสรรคในการทำแผนแม่บทชุมชนอีกประการหนึ่ง คือ ในช่วงระยะเริ่มต้น ขาดการสนับสนุน เอื้ออำนวยความสะดวกที่จากหน่วยงานภาครัฐ คุณสมบูรณ์ กุงหล้า บอกว่า “ภาครัฐบางหน่วยงานก็ไม่เห็นด้วยกับการทำงานร่วมกับ SIF เขาบอกว่าอย่าไปยุ่งกับ SIF” หรือแบบสอบถามที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลของ SIF ก็ไม่ได้รับการยอมรับ เพราะหน่วยงานภาครัฐยังใช้และอ้างอิงถึงข้อมูล จปฐ. อย่างเดียว เมื่อเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ

ยังไม่สนใจและไม่ได้เข้าร่วมในการเอื้ออำนวยการเรียนรู้ดังกล่าว วิทยากรในการจัดเวทีรวบรวมข้อมูล สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในระดับหมู่บ้านและในระดับตำบล จึงเป็นแกนนำหมู่บ้านและตำบล ดำเนินการกันเอง ซึ่งยังไม่เก่งเรื่องเทคนิคและเครื่องมือ ยังไม่มีความชำนาญใน ทักษะการพูด แต่ก็ดำเนินการในเวทีตามที่ได้วางแผนพูดคุยกัน ความเข้าใจที่มี และความตั้งใจที่จะทำเพื่อหมู่บ้าน ตำบล จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2546 – 2547 ที่มีโครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน ที่มีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นแกนกลาง คงจะเป็นส่วนผลักดันให้แต่ละหน่วยงานมาสนใจและมีส่วนร่วมในการบูรณาการแผนแม่บทชุมชน โดยเฉพาะหน่วยงานที่เป็นภาคีเจ้าภาพหลัก คือเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล จะเป็นผู้สนับสนุนหลักในการจัดเวทีการประชุมต่างๆ เมื่อตำบลวังพิรุณเป็นตำบลแรกของอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ที่มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เมื่อแต่ละหน่วยงานเข้ามาสนใจในกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนแล้ว ตำบลวังพิรุณของเราก็มีการปรับแผนแม่บทชุมชนให้เหมาะสมกับสถานการณ์และเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค ก็ให้ตำบลวังพิรุณเป็นจุดนำร่องของการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของอำเภอวังทอง ในปี 2546 – 2547 นี้เอง จึงเป็นจุดที่หมู่บ้าน ตำบลอื่นๆ ในเขตอำเภอวังทอง ก็มาดูงาน มาเรียนรู้กระบวนการในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิรุณเพื่อกลับไปจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลของตน ตามที่ได้รับการสนับสนุนให้แต่ละตำบลจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตามโครงการบูรณาการแผนชุมชนฯ ดังกล่าว

2.3.4 ขาดความต่อเนื่องในการนำแผนงานพัฒนาในแผนแม่บทชุมชนไปสู่การปฏิบัติ เนื่องจากผู้นำชุมชนและประชาชนในบางหมู่บ้าน ไม่เกิดการเรียนรู้จากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ประชาชนในบางหมู่บ้านให้ความร่วมมือเพราะคิดว่า SIF หรือแกนนำจะนำเอางบประมาณมาให้ ในบางหมู่บ้านโครงการ กิจกรรมที่ได้จากการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐานเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งโครงการเหล่านี้ส่วนมากจะบรรจุเป็นแผนพัฒนาตำบลของ องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิรุณ เพื่อรอรับการสนับสนุนงบประมาณหรือรอให้ภายนอกมาทำให้ แกนนำบางหมู่บ้านก็ไม่เอาจริงการการจัดทำแผนแม่บทชุมชนคิดว่าการพัฒนาเป็นเรื่องของคนนั้นคนนี้ หน่วยงานนั้นหน่วยงานนี้ ไม่มีการเปลี่ยนแนวความคิด ยังยึดติดกับความคิดเดิมๆ ว่า มีแผน ก็ต้องมีบ ดึงที่คุณสังคม หว่างสิงห์บอกว่า “แกนนำและชาวบ้านบางคนพูดว่า ทำๆ เถอะ แค่แผนนะ เตียวเขาก็เอาเงินมาให้เหมือนเดิมนั้นแหละ” ทำให้ทีมผู้ประสานการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเกิดอาการเหนื่อยใจและท้อถอยบ้างในบางครั้ง แต่บางหมู่บ้านก็เอาจริงเอาจังกับกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน แม้จะเป็นช่วงกำลังเรียนถูกเรียนผิดอยู่ก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตของแกนนำระดับตำบลว่าหมู่บ้านเหล่านี้ ได้นำแผนมาสู่การปฏิบัติ คือมีกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองเกิดขึ้นในหมู่บ้าน และสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้การจัดทำแผนแม่บทชุมชนและการนำแผนไปสู่การปฏิบัติไม่ต่อเนื่อง คือการเปลี่ยนแปลงของผู้นำที่เป็นทางการของแต่ละหมู่บ้านที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก

องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งบุคคลเหล่านี้ถูกกำหนดให้เป็นทั้งแกนนำระดับตำบลและระดับหมู่บ้านในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เมื่อผู้นำเหล่านี้หมดวาระการดำรงตำแหน่งลง ทำให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นแกนนำในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนไม่เข้มแข็ง และบางคนก็ไม่ทำหน้าที่แกนนำจัดทำแผนแม่บทชุมชนดั้งเดิมอีก เพราะต่างก็มีภารกิจหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัว ดังเช่น คุณสมคิด ศรีสม บอกว่า “ตอนที่เราเป็นสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล เรามีค่าตอบแทนที่มาจากภาษีของชาวบ้าน เราก็จะทำงานในหน้าที่ของเราอย่างเต็มที่และทุ่มเท ซึ่งในช่วงนั้นเราจะไม่นับภารกิจการทำงานของครอบครัวเรา แต่เดี๋ยวนี้ เราเป็นราษฎรธรรมดาแล้ว จะทุ่มเทไปทำงานที่เกี่ยวข้องกับ องค์การบริหารส่วนตำบล หรืองานทางราชการ ภารกิจการทำงานของครอบครัวเราก็จะเสียหาย เพราะเราต้องทำมาหากินเลี้ยงครอบครัวเรา ก็เราไม่มีเงินค่าตอบแทนกินเหมือนเดิมแล้ว...”

2.4 ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดทำแผนชุมชน

จากการสัมภาษณ์และพูดคุยกับแกนนำหมู่บ้านและแกนนำตำบลที่ได้จัดทำแผนแม่บทชุมชน พบว่า การที่ตำบลวังพิกูลได้ผ่านกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนมาก่อนให้ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ดังนี้

2.4.1 การได้รู้จัก คู่กันเคยกัน และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างแกนนำในแต่ละหมู่บ้าน ก่อเกิดเครือข่ายในการทำงานพัฒนาเพื่อตำบลวังพิกูลมากยิ่งขึ้น คุณทองหยด รัตนทิพย์ บอกว่า “จากที่ไม่รู้จักกัน ก็ได้รู้จักกันทั้งตำบล ได้กินข้าวด้วยกัน คุยกันบ่อย ๆ เกิดเป็นเครือข่าย เป็นทีมงานที่เข้มแข็งขึ้น”

2.4.2 ผู้นำชุมชนได้พัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ทักษะการพูด ทักษะการทำงานและพัฒนาวิธีคิด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดจากการที่ได้ร่วมเวทีแลกเปลี่ยน ได้ดำเนินการเป็นวิทยากรกระบวนการในเวทีการเรียนรู้ต่างๆ รวมทั้งการได้มีโอกาสไปเข้ารับการฝึกอบรมและศึกษาดูงานของหน่วยงานอื่นๆ

2.4.3 มีเวทีที่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันยิ่งขึ้น จากการจัดเก็บข้อมูลครัวเรือนทำให้ผู้นำชุมชนและบางครัวเรือนเกิดการเรียนรู้ ได้ค้นพบตนเอง ได้รู้จักตนเอง และคิดหาวิธีแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง รู้สึกตื่นตัวที่จะจัดการกับชุมชนของตนเอง เกิดการเรียนรู้ที่จะพึ่งตนเองมากกว่ารอให้คนภายนอกมาช่วยหรือรองบประมาณเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะสิ่งที่ทุกครัวเรือนของวังพิกูลสามารถดำเนินการได้เอง คือการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น พบว่าหลังจากจัดทำแผนแม่บทชุมชนแล้ว มีครัวเรือนที่ปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินภายในครัวเรือนมากขึ้นทำให้สภาพภูมิทัศน์ของตำบลดูดี น่าอยู่ขึ้น มีครัวเรือนที่เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ไว้กินในครอบครัวมากขึ้น เหลือกินแบ่งเพื่อนบ้าน หรือนำไปขาย ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นหลายครัวเรือน

2.4.4 การเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และดูงานเรื่องแผนแม่บทชุมชนแก่ตำบลอื่นๆ ในเขตพื้นที่อำเภอวังทอง ก่อให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์และเชื่อมโยงการเรียนรู้ในเรื่องการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและการทำงานพัฒนาท้องถิ่นในเรื่องอื่นๆ ด้วย

2.4.5 องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิรุณมีแผนงาน/โครงการที่ชัดเจนขึ้น เนื่องจากสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิรุณ ทั้งหมดเข้าร่วมเป็นแกนนำในการจัดทำ แผนแม่บทชุมชน จึงได้เสนอและผลักดันโครงการ/กิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการเองได้ บรรลุเป็นแผนพัฒนาตำบลของ องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิรุณ ทั้งแผนพัฒนาตำบล 5 ปี และ แผนพัฒนาประจำปี ตั้งแต่ปี 2545 - 2547 รวมเป็นระยะเวลา 3 ปีที่แผนแม่บทชุมชนตำบล วังพิรุณได้เชื่อมโยงเป็นแผนพัฒนาตำบลของ องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิรุณ ซึ่งเป็นจุดนำ ร่องแก่ องค์การบริหารส่วนตำบล อื่นๆ ในเขตพื้นที่อำเภอวังทอง ซึ่งการเชื่อมโยงแผนแม่บท ชุมชนกับแผนพัฒนาตำบลดังกล่าว ทำให้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในตำบลได้ตรงกับปัญหาและ ความต้องการของชาววังพิรุณ เพราะแผนงาน โครงการ กิจกรรมเหล่านั้น ผ่านการถกแถลง มาแล้วจากเวทีในระดับหมู่บ้าน ตำบล ไม่เหมือนกับที่ผ่านมา ดังที่คุณสมคิด ศรีสม บอกว่า “ที่ผ่านมาก็นั่งเขียนกันเอง หรือไม่ก็ถามแล้วว่าแต่ละหมู่บ้านมีปัญหาหรือความต้องการอะไร แต่พอได้ใช้โครงการจากแผนแม่บทชุมชน มันเหมือนได้ใช้ข้อมูลด้านอื่นๆ มาประกอบด้วย”

2.4.6 ได้เข้าใจและเห็นความสำคัญของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน รวมทั้ง แผนพัฒนาตำบล เพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการการพัฒนาของชาวตำบลวังพิรุณได้อย่าง ถูกต้อง ตรงกับปัญหาและความต้องการของชาววังพิรุณมากขึ้น ที่ไม่มีเพียงความต้องการ ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างเดียว แต่ปัญหาที่แท้จริงและความต้องการของชาวบ้านมี หลากหลายและซับซ้อน ทั้งปัญหาการด้านการประกอบอาชีพ รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ภาวะ หนี้สินทั้งนอกระบบและในระบบ

2.4.7 เกิดการรวมตัวกันเพื่อดำเนินกลุ่มกิจกรรม เกิดอาชีพและรายได้เสริม มีกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล เป็นกิจกรรมลดรายจ่ายและกิจกรรมเพื่อ เพิ่มรายได้แก่ชุมชน เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงปลาไว้บริโภคในครัวเรือน การเลี้ยงหมู ไข่ขาย เกิดการรวมกลุ่มทำน้ายาผลิตภัณฑ์ใช้ในครัวเรือน กลุ่มอาชีพทำดอกไม้จันทน์ และ กลุ่มอาชีพทำพริกแกง ซึ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ เป็นการต่อยอดจากการทำแผนแม่บทชุมชน โดยการเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณเริ่มต้นในการดำเนินของกลุ่มกิจกรรม ทั้งจาก SIF สสส. และ องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิรุณ และกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ยังมีการดำเนินการต่อเนื่อง เรื่อยมาอยู่จนถึงปัจจุบัน ซึ่งคุณสังคม หว่างสิงห์ บอกว่า “หากจะบอกว่า ตำบลวังพิรุณได้ อะไรบ้างจากการทำแผนแม่บทชุมชน ก็คิดว่าได้มากกว่าเดิมทีเดียว ซึ่งแต่เดิมตำบลวังพิรุณ ไม่มีกลุ่มกิจกรรมอะไร แต่พอทำแผนเสร็จก็มีการมีกลุ่มกิจกรรมและสิ่งต่างๆ เกิดขึ้น เป็นการ ต่อยอดจากการทำแผนที่เป็นรูปธรรม” การสนับสนุนจากแหล่งทุนดังกล่าว สามารถ แยกได้ดังนี้

การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

1. การส่งเสริมอาชีพทำดอกไม้จันทร์ หมู่ที่ 9 ตามโครงการชุมชนเป็นสุข งบประมาณ 100,000 บาท

2. การส่งเสริมอาชีพทำน้ำพริกและน้ำยาอเนกประสงค์ หมู่ที่ 2 ตามโครงการชุมชนเป็นสุข งบประมาณ 100,000 บาท

การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF)

1. โครงการปลูกผักปลอดสารพิษ หมู่ที่ 2 งบประมาณ 36,000 บาท

2. โครงการสร้างศาลาอเนกประสงค์ หมู่ที่ 11 งบประมาณ 280,000 บาท

3. โครงการสร้างโรงสีชุมชน หมู่ที่ 10 งบประมาณ 300,000 บาท

4. โครงการสนับสนุนเครื่องบดหอยเชอร์รี่ หมู่ที่ 3 และ หมู่ที่ 11

5. โครงการสร้างลานตากข้าว หมู่ที่ 6 (อนุมัติงบประมาณมาให้แล้ว แต่ส่งคืน เพราะผู้เกี่ยวข้องไม่เข้าใจ)

การสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล (องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิกุล)

1. การส่งเสริมอาชีพกลุ่มเย็บผ้า หมู่ที่ 9 งบประมาณ 200,000 บาท

2. การส่งเสริมอาชีพกลุ่มจักสาน หมู่ที่ 7 งบประมาณ 30,000 บาท

นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นจากการทำแผนแม่บทชุมชนด้วย โดยมีการจัดตั้งกลุ่มชุมชนเป็นสุข ในหมู่ที่ 2 กิจกรรมของกลุ่มคือการออมเงินเป็นสัจจะรายเดือน และให้สมาชิกกู้ยืมไปใช้ในอัตราดอกเบี้ยที่ถูก โดยจะมีการส่งเงินสัจจะและส่งคืนเงินกู้ยืม ทุกวันที่ 6 ของทุกเดือน และสมาชิกทั้ง 70 คน ก็มาร่วมประชุมประจำเดือนกันอย่างพร้อมเพรียงกัน ปัจจุบันมีเงินสัจจะสมของกลุ่มจำนวนกว่า 300,000 บาทแล้ว

ตอนที่ 3 การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) กับกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราและการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่าสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ใช้กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของชุมชนต้นแบบที่มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยคนในชุมชนทุกเพศทุกวัยมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน รู้จักตนเอง ค้นพบทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หรือ

ศักยภาพของตนเอง นำไปสู่การแก้ปัญหาและหาแนวทางพัฒนาชุมชนของตน โดยใช้ทุน ทั้งหลายที่มีในชุมชนของตนเหล่านั้น มีการพึ่งพาตนเอง นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง นั่นคือ ชุมชนไม่เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งแผนแม่บทชุมชนไม่เรียงถือเป็นชุมชน ต้นแบบที่หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและชุมชนอื่น ๆ ทั่วประเทศ ได้ใช้เป็นต้นแบบ ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองและความเข้มแข็งของชุมชน แม้กระบวนการ จัดทำแผนแม่บทชุมชนจะมีรูปแบบ ขั้นตอนที่แตกต่างกัน ระยะเวลาที่ใช้ในแต่ละขั้นตอนก็ แตกต่างกันไปตามความพร้อมและศักยภาพของชุมชนนั้นก็ตาม จากผลการศึกษาทำให้ สามารถเปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตามแนวคิดของสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) กับกระบวนการจัดทำแผนแม่บท ชุมชนของตำบลวังพิถูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ในแต่ละขั้นตอน ได้ดังนี้

ตาราง 1 การเปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตามแนวคิดของสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) กับกระบวนการจัดทำ แผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิถูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตามแนวคิดของ สศช.	กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ของตำบลวังพิถูล
<p>1. ขั้นเตรียมการ</p> <p>1) เตรียมและพัฒนาทีม อาจเรียนรู้จาก เอกสาร คู่มือ หรือไปศึกษาดูงานจากพื้นที่จริง ร่วม ทำการประสานความร่วมมือจากคนในชุมชน</p> <p>2) เตรียมทีมวิทยากร วิทยากรนับเป็น หัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชน โดย ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ อาจเป็นปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้รู้ในท้องถิ่น ๔ ล ๔</p> <p>3) เตรียมสื่อและเครื่องมือวิทยากร สื่อ สำหรับวิทยากรเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะช่วยให้ กระบวนการในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นไป อย่างธรรมชาติและเข้ากับสถานการณ์ชุมชน</p> <p>4) เตรียมการประสาน การทำแผนแม่บท ชุมชนให้เกิดพลัง ต้องการการเชื่อมประสานทั้งกับ ชุมชนข้างเคียง รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล แล้วขยายสู่ระดับอำเภอและจังหวัด เพื่อให้เกิดเป็น เครือข่าย</p>	<p>1. ขั้นเตรียมการ</p> <p>1) ประชุมเผยแพร่แนวคิดแก่สมาชิก องค์กร การ บริหารส่วนตำบลวังพิถูล ในการเข้าร่วมโครงการ จัดทำแผนแม่บทชุมชนของ SIF</p> <p>2) ประชุมผู้นำชุมชนที่เป็นทางการของตำบล วังพิถูล ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิก องค์กร การ บริหารส่วนตำบล พิจารณาเห็นชอบในการเข้าร่วม โครงการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของ SIF</p>

ตาราง 1 (ต่อ)

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตามแนวคิดของ สศช.	กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ของตำบลวังพิรุณ
2. หาแกนนำ สร้างทีมงานที่จะช่วยกันทำแผนแม่บทชุมชน สร้างความชัดเจนและทำความเข้าใจร่วมกัน	<p>2. การหาแกนนำในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน</p> <p>1) มอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล รวมหมู่บ้านละ 3 คน เป็นแกนนำระดับตำบล มีการจัดเวทีจุดประกายความคิดและสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชนโดยตัวแทนของ SIF เป็นผู้จัดการเวทีและเป็นวิทยากรให้ความรู้</p> <p>2) แกนนำตำบลที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล หมู่บ้านละ 3 คน ไปจัดประชุมเผยแพร่แนวคิดเรื่องแผนแม่บทชุมชนแก่ประชาชนในหมู่บ้านของตน เพื่อค้นหาแกนนำจัดทำแผนแม่บทชุมชนระดับหมู่บ้าน เพิ่มอีกหมู่บ้านละ 6 คน รวมกับผู้นำที่เป็นแกนนำระดับตำบลอีก 3 คน รวมมีแกนนำระดับหมู่บ้านๆ ละ 9 คน</p> <p>3) มีการจัดเวทีสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชนแก่แกนนำระดับหมู่บ้านๆ ละ 9 คน โดยตัวแทนของ SIF เป็นผู้จัดการเวทีและเป็นวิทยากรให้ความรู้</p>
3. ทำความเข้าใจในพื้นที่ ประสานความร่วมมือทั้งกับคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจทำพร้อมกับการจุดประกายความคิดในพื้นที่	3. นำเรื่องการจัดเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชน ไปพูดคุยในที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน เป็นการเน้นย้ำความสำคัญของข้อมูลและขอความร่วมมือกับประชาชนในการให้ข้อมูลแก่ผู้จัดเก็บข้อมูลด้วย
4. จุดประกายความคิด เป็นขั้นตอนกระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาสนใจชุมชนของตนเอง โดยอาจทำเป็นเวทีกระตุ้นให้ชุมชนตื่นตัวและตระหนักถึงปัญหาวิกฤติที่เกิดขึ้นและเห็นความหวังที่จะอยู่รอดร่วมกัน	4. ได้มีเวทีจุดประกายความคิด และสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องแผนแม่บทชุมชนแก่แกนนำระดับตำบล และแกนนำระดับหมู่บ้าน
5. ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน การศึกษาที่มาของชุมชน ทำให้สมาชิกของชุมชนเห็นถึงที่มาของตัวเองที่แท้จริงของตนเอง ของชุมชน และเกิดความรักในท้องถิ่น โดยเชื่อมคน 3 รุ่นเข้าหากัน คือ เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญในการนำพาให้ชุมชนรอดพ้นวิกฤติ	5. แกนนำระดับหมู่บ้านของทุกหมู่บ้านได้ใช้วิธีจัดเก็บข้อมูลประวัติชุมชนหรือ ความเป็นมาของชุมชน โดยการสัมภาษณ์หรือสอบถามผู้รู้ หรือผู้สูงอายุของหมู่บ้านนั้นๆ โดยใช้แบบสอบถามครัวเรือนที่ SIF จัดทำเป็นต้นแบบให้เป็นเครื่องมือในการสอบถาม

ตาราง 1 (ต่อ)

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตามแนวคิดของ สศช.	กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ของตำบลวังพิกุล
6. สำรวจ รวบรวมข้อมูล กำหนดประเด็นที่อยาก รู้เพื่อเก็บข้อมูล ทั้งนี้ การสำรวจข้อมูล บางชุมชนใช้ แบบสอบถาม บางชุมชนใช้เวทีหรือการพูดคุย แตกต่างกันตามสภาพพื้นที่ และต้องมีการจดบันทึก ไว้เพื่อจะได้นำข้อมูลไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ต่อไป	6. จัดเก็บข้อมูลตามแบบสอบถามที่ SIF ออกแบบ และจัดทำไว้ วิธีการจัดเก็บข้อมูลใช้วิธีการสอบถาม ครัวเรือนตามหัวข้อหรือประเด็นที่กำหนด และจด บันทึกคำตอบหรือข้อมูลที่ไ้จากการสอบถาม
7. วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้ต้องหาวิธีให้ สมาชิกในชุมชนได้รับรู้ร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการ วิเคราะห์ สังเคราะห์ อาจใช้เวทีเป็นเครื่องมือ	7. การรวบรวมข้อมูลที่ไ้จากการจัดเก็บ สรุปและ วิเคราะห์ข้อมูลเป็นการดำเนินการโดยแกนนำระดับ หมู่บ้าน ตำบล นั่นคือมีการรวบรวมข้อมูล สรุปและ วิเคราะห์ข้อมูลของแต่ละหมู่บ้าน และแกนนำของแต่ละ หมู่บ้านก็นำมาพูดคุยเรื่องผลการสรุปข้อมูลในที่ ประชุมของแต่ละหมู่บ้าน เมื่อเสร็จสิ้นในระดับ หมู่บ้านแล้ว จึงมารวบรวม สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล เป็นภาพรวมของตำบล
8. ยกร่างแผนแม่บทชุมชน โดยแบ่งแผนแม่บท ชุมชนเป็น 3 ระดับ เพื่อง่ายต่อการนำไปใช้ คือ ระดับที่ตนเองหรือชุมชนทำได้เอง ระดับที่ต้อง ช่วยกันทำหรือระดับที่ให้คนนอกชุมชนสนับสนุน และระดับที่ต้องใช้งบประมาณสนับสนุน	8. ยกร่างแผนแม่บทชุมชน โดยให้แต่ละหมู่บ้าน จัดทำเป็นแผนงานชื่อว่า แผนงานพัฒนาเพื่อการ พึ่งตนเอง ของแต่ละหมู่บ้าน 13 หมู่บ้าน ทั้งนี้ แกน นำระดับหมู่บ้านทั้ง 9 คน ได้ร่วมกันยกร่างแผน แม่บทชุมชนของหมู่บ้านตนเอง และจัดลำดับ ความสำคัญของแผนงาน โครงการ กิจกรรมเอง
9. ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน เปิดโอกาสให้ สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันพิจารณาถึงความเป็นไป ได้ และความเหมาะสมของการนำไปปฏิบัติ จัดลำดับความสำคัญของแผน ฯลฯ	9. แกนนำระดับหมู่บ้านได้นำแผนงานพัฒนาเพื่อการ พึ่งตนเอง ของแต่ละหมู่บ้าน ไปนำเสนอ ชี้แจงแก่ ประชาชนในหมู่บ้านของตนเอง แล้วจึงรวบรวม เรียบเรียงเป็นเอกสารรูปเล่มแผนแม่บทชุมชนตำบล วังพิกุล
10. ผลักดันแผนสู่การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่จะทำให้ เกิดแนวคิดที่เป็นรูปธรรม ขั้นตอนนี้จะก่อให้เกิดผล ในการปฏิบัติโดยกิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาตามแผน ควรเป็นกิจกรรมที่ทำได้ด้วยทุนที่ชุมชนมีอยู่ก่อนเป็น เบื้องต้น	10. มีการนำเสนอแผนงาน โครงการ กิจกรรม ระดับ ที่ให้คนนอกชุมชนสนับสนุน และระดับที่ต้องใช้ งบประมาณสนับสนุนนำเสนอ องค์การบริหารส่วน ตำบลวังพิกุล เพื่อผลักดันเข้าบรรจุเป็นแผนพัฒนา ตำบลของ องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิกุล

ตาราง 1 (ต่อ)

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตามแนวคิดของ สศช.	กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ของตำบลวังพิกกุล
11. ติดตามประเมินผล เป็นขั้นตอนที่จะต้องติดตามว่าแผนแม่บทชุมชนที่ทำมานั้น ได้ผลอย่างไร เพื่อสรุปเป็นบทเรียน นำกลับมาใช้ปรับปรุง หรือถอดเป็นองค์ความรู้ให้กับชุมชนอื่นได้เรียนรู้ต่อไป	11. แกนนำระดับตำบลในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกกุล มีการประชุมติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินกิจกรรม โครงการที่เกิดจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และเน้นย้ำให้แกนนำแต่ละหมู่บ้าน ได้ไปประชุมพูดคุย และกระตุ้นให้ประชาชนในหมู่บ้านได้ทำกิจกรรมลดรายจ่ายของครัวเรือนก่อน หรือดำเนินกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเอง อยู่เสมอ

การวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกกุล

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) กับกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลกแล้ว จะเห็นว่าผลจากการศึกษาโดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนดังกล่าวแล้ว ผู้ศึกษาได้สรุปจุดเด่นและจุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกกุล ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 การวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล

จุดเด่นของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล	จุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล
<p>1. การเตรียมการประสาน เพื่อให้การทำแผนแม่บทชุมชนเกิดพลัง ต้องการการเชื่อมประสานทั้งกับองค์การบริหารส่วนตำบล แล้วขยายสู่ระดับอำเภอและจังหวัด เพื่อให้เกิดเป็นเครือข่าย ซึ่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลวังพิกูลของทุกหมู่บ้าน ร่วมเป็นแกนนำในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน จึงได้รับการเชื่อมประสานและผลักดันเข้าสู่แผนพัฒนาตำบลของ องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิกูล</p>	<p>1. การเตรียมทีมงานไม่ว่าจะเป็นแกนนำระดับตำบลหรือระดับหมู่บ้าน ของตำบลวังพิกูล ที่เน้นผู้นำที่เป็นทางการ คือผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล และการกำหนดจำนวนแกนนำหมู่บ้านว่าหมู่บ้านละ 9 คนเท่านั้น เป็นการปิดโอกาสของผู้นำที่ไม่เป็นทางการ รวมทั้งคนทุกเพศ วัยในตำบลที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ขาดความคิด และขาดการมีส่วนร่วมของคนทุกส่วนอย่างแท้จริง</p>
<p>2. การหาแกนนำ สร้างทีมงานที่จะช่วยกันทำแผนแม่บทชุมชน เป็นความร่วมมือ พร้อม ใจของผู้นำชุมชนที่จะเรียนรู้แผนแม่บทชุมชนร่วมกัน ซึ่งต่างก็มุ่งหวังในการแก้ปัญหาของชาวตำบลวังพิกูล และพัฒนาวังพิกูลให้ดียิ่งขึ้น</p>	<p>2. การพัฒนาทีมแกนนำจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกูล มีการเรียนรู้การจัดทำแผนแม่บทชุมชนจากการเข้าร่วมเวทีจุดประกายความคิดจาก SIF แต่การเรียนรู้จากเอกสาร คู่มือ เป็นการเติมเต็มภายหลัง ไม่มีการศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบอื่นก่อนที่จะทำแผนแม่บทชุมชน</p>
<p>3. การเตรียมทีมวิทยากรในการจัดเวที ซึ่ง เป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชน แม้วังพิกูลจะขาดผู้ที่มีประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรกระบวนการในการจัดเวทีการเรียนรู้ เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชน แต่แกนนำก็ได้ยื้อท้อ ยังพร้อมที่จะให้โอกาสตนเองในการเรียนรู้เรื่องการเป็นวิทยากรกระบวนการการจัดทำแผนแม่บทชุมชน</p>	<p>3. ขาดการเตรียมสื่อและเครื่องมือสำหรับวิทยากรกระบวนการที่จะช่วยให้กระบวนการในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นไปอย่างมีชีวิตและเข้ากับสถานการณ์ชุมชน</p>
<p>4. การร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจของแกนนำในการประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจ การจัดเก็บข้อมูล และการกระตุ้นเตือนแกนนำ และครัวเรือน</p>	<p>4. มีการมอบหมายให้แกนนำตำบลที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล ของแต่ละหมู่บ้านไปจัดประชุมทำความเข้าใจกับประชาชนในหมู่บ้านของตนเอง และค้นหาประชาชนในหมู่บ้านมาร่วมจัดทำแผนแม่บทชุมชน การประสานความร่วมมือ ทำความเข้าใจในพื้นที่ก็มักจะเป็นในลักษณะประสานกับแกนนำของหมู่บ้านตำบล ในระยะเริ่มแรกยังไม่ได้รับการตอบรับการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง</p>

ตาราง 2 (ต่อ)

จุดเด่นของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล	จุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล
	<p>5. ขาดขั้นตอนการจุดประกายความคิดแก่คนในพื้นที่ทั้งหมู่บ้าน ตำบล การใช้เวทีจุดประกายความคิดเป็นการกระตุ้นให้คนในตำบลวังพิกูลหันมาสนใจชุมชนของตนเอง เกิดตื่นตัวและตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว เป็นการแบ่งเบาภาระของแกนนำระดับตำบลในการพูดคุยสร้างความเข้าใจในแผนแม่บทชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน</p> <p>6. วิธีการจัดเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อให้ทราบที่มาของชุมชน ทำให้สมาชิกของชุมชนเห็นถึงที่มา รู้ตัวตนที่แท้จริงของตนเอง ของชุมชน และเกิดความรักในท้องถิ่น ของตนเอง โดยแกนนำตำบลวังพิกูลใช้วิธีการสอบถามหรือสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้อาวุโสที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้น ซึ่งหากจะให้คนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัย ได้รู้ตัวตนที่แท้จริงของชุมชน และเกิดความรัก ความภูมิใจในท้องถิ่นอาจใช้วิธีการจัดเก็บข้อมูล โดยการจัดเวทีหรือการประชุมคนในหมู่บ้านทุกเพศ วัย จะได้รับรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนร่วมกัน เพราะผู้รู้และผู้อาวุโส ต่างก็มีประสบการณ์มุมมองชีวิตที่ต่างกัน จะได้ช่วยกันเติมเต็มด้วยกัน</p> <p>7. การจัดเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถามครัวเรือนของ SIF วิธีการได้มาของข้อมูล จึงได้มาจากวิธีการสอบถามครัวเรือนตามข้อคำถามที่กำหนดโดย SIF และที่สำคัญชาวตำบลวังพิกูลไม่ได้กำหนดประเด็นเพื่อจัดเก็บข้อมูลเอง จึงขาดการมีส่วนร่วมและไม่เกิดการเรียนรู้ในการจัดเก็บข้อมูล รวบรวม สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล</p>

ตาราง 2 (ต่อ)

จุดเด่นของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิถกุล	จุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิถกุล
	<p>8. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้สมาชิกในชุมชนไม่ได้รับรู้ร่วมกัน และไม่มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพราะผู้ที่เป็นหลักในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นแกนนำหมู่บ้านและแกนนำตำบล ประชาชนมีส่วนรับรู้ผลของการสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลที่แกนนำหมู่บ้านได้มาชี้แจงให้ฟัง และจากการศึกษาเอกสารแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิถกุล ทำให้ทราบว่า ยังไม่มีการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่แท้จริง การค้นหาสิ่งดี ๆ ที่ชุมชนมี รวมทั้งทุนทางสังคม หรือทุนที่เป็นเงินที่ฝังดินอยู่มากมาย ต้องหาวิธีให้คนในชุมชนเรียนรู้ ที่จะใช้สิ่งที่มีเหล่านั้นมาแก้ปัญหาของคนในชุมชนก่อน</p> <p>9. การยกร่างแผนแม่บทชุมชน แผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิถกุลที่ได้นั้น แต่ละหมู่บ้านไม่ได้แบ่งแนวทางการพัฒนาเป็น 3 ระดับตามแนวทางที่กำหนด ทำให้ยากต่อการนำไปใช้ นั่นคือ แต่ละหมู่บ้านก็ใช้ชื่อว่าแผนงานพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง แต่แผนงาน โครงการ กิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้น มีผสมปนเปกัน ทั้งระดับที่ตนเองหรือชุมชนทำได้เอง ระดับที่ต้องช่วยกันทำหรือระดับที่ให้คนนอกชุมชนสนับสนุน และระดับที่ต้องใช้งบประมาณสนับสนุน และหากพิจารณาดูจะพบว่าโครงการ/กิจกรรมที่ชุมชนสามารถทำได้เอง มีสัดส่วนจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับโครงการ/งบประมาณสนับสนุน ทุกหมู่บ้านยังมีโครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นส่วนใหญ่ทั้งสิ้น กิจกรรมระดับที่ต้องช่วยกันทำหรือให้คนนอกชุมชนสนับสนุน และระดับที่ต้องใช้</p>

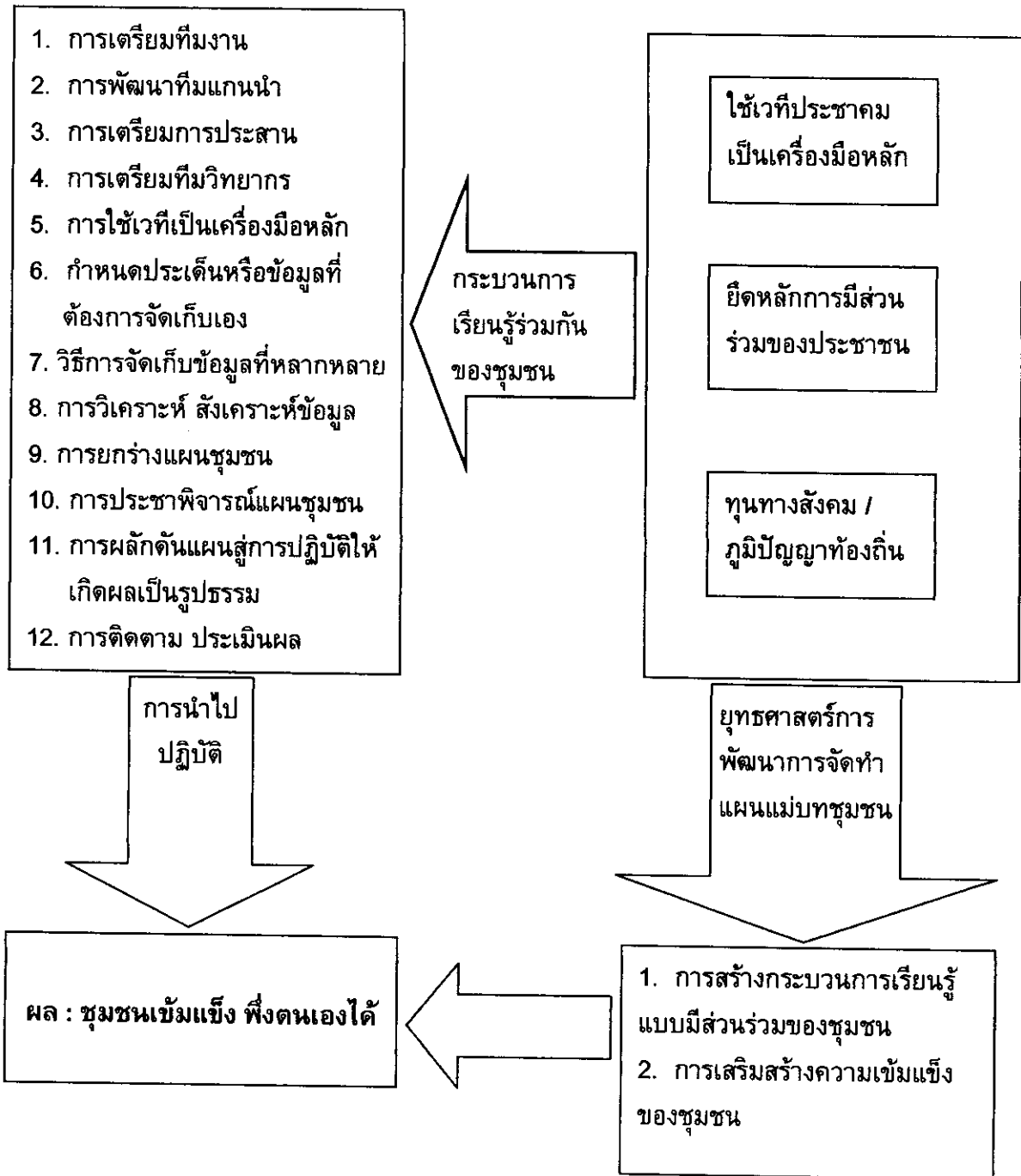
ตาราง 2 (ต่อ)

จุดเด่นของกระบวนการจัดทำ แผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิรุณ	จุดด้อยของกระบวนการจัดทำ แผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิรุณ
	<p>10. ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน ผู้เข้าร่วมการประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน จะเป็นแกนนำระดับตำบลและแกนนำระดับหมู่บ้าน ส่วนการประชาพิจารณ์แนวทางการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของแต่ละหมู่บ้าน ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้าน ได้ร่วมกันพิจารณาถึงความเป็นไปได้ ความเหมาะสมของโครงการ กิจกรรม และจัดลำดับความสำคัญของแผนงาน</p> <p>11. การผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม โครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาตามแผนควรเป็นกิจกรรมที่ทำได้ด้วยทุนที่ชุมชนมีอยู่ก่อนเป็นเบื้องต้นก่อน จะทำให้ชุมชนนั้นเกิดการเรียนรู้ที่จะช่วยเหลือตนเองและพึ่งพากันเอง แต่บางหมู่บ้านก็ได้ทำตามที่ได้รับมอบหมายภารกิจเพียงให้แล้วเสร็จ เมื่อได้แผนแม่บทชุมชนเป็นรูปเล่มแล้วก็ไม่นำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยเฉพาะบางหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำหมู่บ้าน แผนแม่บทชุมชนที่ได้จัดทำขึ้นก็ไม่ได้รับความสนใจที่จะนำมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อใช้แก้ปัญหาและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้านตำบล</p> <p>12. แผนแม่บทชุมชนเป็นแผนที่ยึดหยุ่นปรับได้ตามสถานการณ์ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสอดคล้องกับปัญหา ของประชาชนที่เปลี่ยนไป แต่ตำบลวังพิรุณไม่มีการปรับแผนแม่บทชุมชนให้เข้ากับสถานการณ์ การใช้ประโยชน์จากแผน โดยการนำไปสู่การปฏิบัติมันจึงเป็นเรื่องที่ดำเนินการได้ยาก</p> <p>13. ตำบลวังพิรุณมีการติดตามประเมินผล ว่าแผนแม่บทชุมชนที่ทำมาได้ผลอย่างไร ในช่วงระยะแรกที่มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน แต่มิได้สรุปเป็นบทเรียน นำมากลับใช้ปรับปรุง หรือถอดเป็นองค์ความรู้ให้กับชุมชนอื่นได้เรียนรู้</p>

ตอนที่ 4 แนวทางการพัฒนาและการแก้ไขปัญหากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล

จากผลการศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน การเปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก และการวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล ทำให้ผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม กับตัวแทนผู้ประสานการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล หรือเป็นทั้งแกนนำจัดทำแผนชุมชนตำบลวังพิกูล หรือจะเรียกว่าคณะกรรมการแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล ที่ได้รับการคัดเลือกจากที่ประชุมแกนนำระดับตำบลและแกนนำระดับหมู่บ้าน ตามโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน และผู้แทนหน่วยงานราชการ เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในแต่ละขั้นตอน และร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาและการแก้ไขปัญหากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล

จากการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม ผู้ศึกษาได้สรุปเป็นแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล สามารถนำเสนอโดยสรุปเป็นแผนภูมิ ได้ดังนี้

แผนภูมิ 3 การพัฒนาแนวทางการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิถูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

จากแผนภูมิสรุปการพัฒนาแนวทางการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก อธิบายได้ว่า แนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูลมีดังนี้

4.1 การเตรียมทีมงานในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยเฉพาะแกนนำระดับหมู่บ้าน ไม่ควรเน้นผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือสมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล เท่านั้น ผู้นำที่เป็นทางการเหล่านี้ ควรจะเป็นลักษณะ “สภาผู้นำ” คือ เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน มีบทบาทในการกำหนดแนวทางพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ติดตามสถานการณ์และผลักดันให้แผนงาน โครงการ/กิจกรรมจากแผนแม่บทชุมชนไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง และไม่ควรกำหนดจำนวนแกนนำหมู่บ้านว่าต้องจำนวนหมู่บ้านละเท่าไร ดังคุณสมบัติ กุญแจกล่าวไว้ว่า “จำนวนแกนนำหรือทีมจัดทำแผนแม่บทชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน ควรให้แต่ละหมู่บ้านกำหนดเอง ตามความเหมาะสมของแต่ละหมู่” เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คนที่มีหลากหลายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้ในชุมชนที่ไม่เป็นทางการ สตรี เยาวชน หรือผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ตำบลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนอย่างแท้จริง และบุคคลที่หลากหลายเหล่านี้ก็จะได้เกิดการเรียนรู้จากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

4.2 มีการพัฒนาทีมแกนนำจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกูล ด้วยการเรียนรู้จากเวทีจุดประกายความคิด จากเอกสาร คู่มือ และการศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบอื่น เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ นำความรู้ความเข้าใจเหล่านั้น มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับความพร้อมและศักยภาพของตำบลวังพิกูล เป็นการค้นหารูปแบบแนวทางเลือกใหม่ โดยเฉพาะการศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบที่มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้คนในชุมชนเหล่านั้นเกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาและหาแนวทางการพัฒนาชุมชนของตนเอง ด้วยตนเอง

4.3 การเตรียมการประสาน เพื่อให้การทำแผนแม่บทชุมชนเกิดพลัง นอกจากการเชื่อมประสานกับองค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว ยังต้องมีการเชื่อมประสานกับชุมชนข้างเคียงด้วย เพราะขอบเขตการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ไม่มีเพียงในพื้นที่หมู่บ้านตำบลเท่านั้น ยังมีขอบเขตที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ความต้องการพัฒนาที่มีร่วมกัน และการเชื่อมโยงแผนแม่บทชุมชนสู่แผนพัฒนาระดับอำเภอและจังหวัด เพื่อให้เกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือแก้ปัญหาและมีแนวทางการพัฒนาร่วมกัน

4.4 การเตรียมทีมวิทยากรในการจัดเวที ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเวที ซึ่งต้องใช้เวลาและโอกาสในการพัฒนาทีมงานของวิทยากร ต้องมีการเตรียมสื่อและเครื่องมือสำหรับวิทยากรกระบวนการที่จะช่วยให้กระบวนการในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นไปอย่างมีชีวิตและเข้ากับสถานการณ์ชุมชน ซึ่งเทคนิคและเครื่องมือในการจัดเวทีการเรียนรู้ อาจประสานเพื่อขอรับการสนับสนุนในการให้แนวคิด วิธีการใช้เทคนิค เครื่องมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ก็ได้ ดังคุณสุรรัตน์ โสตา กล่าวว่า “ตอนนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็รู้และเข้าใจแผนชุมชนมากขึ้น หากจะทำแผนแม่บทชุมชนอีก คงจะขอรับการสนับสนุนการใช้เทคนิค เครื่องมือต่าง ๆ ในการจัดเวทีประชาคมจัดทำแผนได้ดีขึ้น”

4.5 มีการใช้เวทีเป็นเครื่องมือหลักในการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเวทีเหล่านี้ ต้องมีประชาชนที่เป็นผู้เข้าร่วมเวทีที่หลากหลายเพศ วัย โดยเฉพาะเวทีการจุดประกายความคิด เพื่อเป็นกระตุ้นความคิดให้คนในตำบลวังพิถูลหันมาสนใจชุมชนของตนเอง เกิดการตื่นตัวและตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันของประชาชนและแกนนำในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน รวมทั้งเป็นการค้นหาประชาชนในหมู่บ้านที่จะมาร่วมจัดเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชนด้วย ดังคุณสมคิด ศรีสม กล่าวว่า “ต้องใช้เวทีประชาคมเป็นเครื่องมือ ทั้งในระดับหมู่บ้านหรือระดับตำบลก็ตาม มีอะไรก็นำมาพูดคุยหารือกันในเวที เพื่อความเข้าใจร่วมกันมากขึ้น”

4.6 แกนนำจัดทำแผนแม่บทชุมชนและประชาชนในตำบลวังพิถูลต้องกำหนดประเด็น หรือข้อมูลที่ยากรู้ด้วยตนเอง ด้วยการจัดทำแบบสอบถามเอง รวมทั้งวิธีการจัดเก็บข้อมูลเอง เพื่อความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูล ดังที่คุณสังคม หว่างสิงห์ กล่าวว่า “ข้อมูลที่เราจะเก็บนั้น ถ้าเราออกแบบเอง คิดข้อคำถามเอง เราก็คงจะเก็บข้อมูลได้ง่ายขึ้น ทั้งแกนนำและชาวบ้านก็เข้าใจข้อมูล น่าจะดีกว่าแบบเดิมที่เข้าใจยาก สับสน วกไปวนมา” และประชาชนจะเกิดการเรียนรู้ในการจัดเก็บข้อมูล รวบรวม สรุป วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจะเชื่อมโยงให้การนำข้อมูลมาใช้วางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง และส่งผลให้แผนแม่บทชุมชนไปสู่การปฏิบัติมากขึ้น

4.7 ใช้วิธีการจัดเก็บข้อมูลที่หลากหลาย เช่น บางข้อมูลอาจใช้ข้อมูลจากแบบสรุปรายชื่อข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) บางข้อมูลอาจต้องใช้เวทีประชาคม เช่น ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนหรือความเป็นมาของชุมชน โดยอาจให้ผู้รู้หรือผู้อาวุโสมาบอกเล่าถึงประวัติหรือความเป็นมาของหมู่บ้าน เพื่อให้สมาชิกของชุมชนเห็นถึงที่มา รู้ตัวตนที่แท้จริงของตนเองของชุมชน และเกิดความรักในท้องถิ่นของตนเอง ข้อมูลปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นปัญหาอย่างแท้จริง บางข้อมูลอาจใช้แบบสอบถาม บางข้อมูลต้องมีการสัมภาษณ์เป็นรายครัวเรือน หรือบางข้อมูลอาจให้เด็ก เยาวชนมีส่วนร่วมมากขึ้น โดยให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองมอบหมายให้เป็นผู้จดบันทึกค่าใช้จ่ายประจำวันในแต่ละประเภทหรือรายการค่าใช้จ่าย เป็นการให้คนในครอบครัวได้เรียนรู้ร่วมกันในเรื่องรายรับและรายจ่ายของครอบครัว ซึ่งจะเชื่อมโยงกับการพึ่งตนเอง คือการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของครอบครัว ดังที่คุณทองหยด รัตนทิพย์ กล่าวว่า “เด็กหรือเยาวชน เก่งเรื่องการเขียน การจดบันทึก ก็ให้มีส่วนร่วมกับพ่อแม่ผู้ปกครองในการบันทึกข้อมูลของครัวเรือนเขาเอง ครอบครัวนั้นๆ จะได้รับรู้สถานะของครอบครัวเขาเอง เป็นการส่งเสริมความอบอุ่นของครอบครัวด้วย”

4.8 การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้สมาชิกในชุมชนจะต้องได้รับรู้ร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลด้วย สมาชิกในชุมชนจะได้ถึงปัญหาที่แท้จริงของตนเอง ชุมชน ได้ค้นหาและรู้จักสิ่งต่างๆ ที่ชุมชนมี ไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคม ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ หรือทุนที่เป็นเงินที่อยู่ในรูปแบบโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภายนอกมากมาย ต้องหาวิธีให้คนในชุมชนเรียนรู้ ที่จะใช้สิ่งที่มีเหล่านี้มาแก้ปัญหาของคนในชุมชนก่อน ชุมชนจะเข้มแข็งเมื่อสมาชิกในชุมชนมีแนวคิดที่จะช่วยเหลือตนเอง พึ่งพากันเอง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก

4.9 การยกร่างแผนแม่บทชุมชน ควรแบ่งแผนแม่บทชุมชนเป็น 3 ระดับ เพื่อง่ายต่อการนำไปใช้ คือระดับที่ตนเองหรือชุมชนทำได้เอง ระดับที่ต้องช่วยกันทำหรือระดับที่ให้นอกชุมชนสนับสนุน และระดับที่ต้องใช้งบประมาณสนับสนุน ทั้งนี้ การยกร่างแผนแม่บทชุมชนก็ควรจะมีเวทียกร่างแผนแม่บทชุมชน โดยให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมเช่นเดิม ซึ่งควรให้ความสำคัญกับกิจกรรม โครงการในระดับที่ตนเองหรือชุมชนทำได้เองก่อน ดังที่คุณสมคิด ศรีสม กล่าวว่า “เป้าหมายของการทำแผนแม่บทชุมชนคือการพึ่งตนเองของชาววังพิบูล”

4.10 การประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน ผู้เข้าร่วมการประชาพิจารณ์ควรเป็นสมาชิกในชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้าน ได้ร่วมกันพิจารณาถึงความเป็นไปได้ ความเหมาะสมของโครงการ กิจกรรม การนำแผนไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมและจัดลำดับความสำคัญของแผนงาน โครงการ กิจกรรม

4.11 การผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม โครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาตามแผนควรเป็นกิจกรรมที่ทำได้ด้วยทุน หรือศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ก่อนเป็นเบื้องต้น จะทำให้ชุมชนนั้นเกิดการเรียนรู้ที่จะช่วยเหลือตนเองและพึ่งพากันเอง ซึ่งไม่เพียงแต่ได้แผนแม่บทชุมชนเป็นรูปเล่มแล้วเท่านั้น ต้องสามารถนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง ทั้งนี้แผนแม่บทชุมชนเป็นแผนที่ยืดหยุ่น สามารถปรับได้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ สอดคล้องกับปัญหาของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไป นั่นจะทำให้แผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเกิดความเข้มแข็ง

4.12 มีการติดตามประเมินผล ในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน อาจจะเป็นประเด็นพูดคุยในเวทีสภาผู้นำชุมชนก็ได้ และเมื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชนแล้วเสร็จ ต้องติดตามประเมินผลว่าแผนแม่บทชุมชนที่ทำมาได้ผลอย่างไร มีการนำไปสู่การปฏิบัติเพียงใด และที่สำคัญต้องสรุปเป็นบทเรียนว่า ได้ผลหรือไม่ได้ผลอย่างไร เพราะอะไร เพื่อจะได้นำกลับมาใช้ปรับปรุงกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน หรือถอดเป็นองค์ความรู้ให้กับชุมชนอื่นได้เรียนรู้ต่อไป ดังที่คุณ ลำพร ทองคงหาญ กล่าวว่า “ผู้นำของแต่ละหมู่บ้านต้องติดตามกระตุ้นให้คนในหมู่บ้านของตนได้ทำตามแผนงาน โครงการที่เกิดจากแผนแม่บทชุมชนจริง ๆ ได้ผล หรือ มีปัญหา อุปสรรคอย่างไรก็มาพูดคุยปรึกษากัน”

จากการศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูลกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งการนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูลดังกล่าว ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบให้เห็นจุดเด่นและจุดด้อยของแนวทางการพัฒนาจัดทำแผนแม่บทชุมชนดังกล่าวได้ดังนี้

ตาราง 3 การเปรียบเทียบจุดเด่นและจุดด้อยของแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

แนวทางการพัฒนา การจัดทำแผนแม่บทชุมชน	จุดเด่น	จุดด้อย
1. การเตรียมทีมงานในการ ทำแผนแม่บทชุมชน	- คนทุกเพศ ทุกวัย ทุกสถานะในชุมชนมี โอกาสเข้ามามีส่วนร่วมใน การจัดทำแผนแม่บท ชุมชนและเกิดการเรียนรู้ จากกระบวนการจัดทำ แผนแม่บทชุมชนร่วมกัน	- การให้โอกาสคนทุกเพศ ทุก วัย ทุกสถานะในชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บท ชุมชน ต้องใช้เวลาและ กระบวนการที่จะทำให้คน เหล่านี้เข้าใจและให้ ความร่วมมือในการจัดทำแผน แม่บทชุมชนร่วมกัน
2. การพัฒนาทีมแกนนำการ จัดทำแผนแม่บทชุมชน	- ทีมแกนนำเกิดการ ตื่นตัวที่จะจัดการ แก้ปัญหาและพัฒนา ชุมชนของตนเอง	- ต้องใช้เทคนิค เครื่องมือหรือ วิธีการกระตุ้นให้ทีมแกนนำเกิด ประกายความคิด หรือ ปรับเปลี่ยนวิธีคิดที่จะจัดการ ชุมชนด้วยตนเอง
3. การเตรียมการประสาน	- การประสานความ ร่วมมือกันอย่างทั่วถึง และ เป็นไปอย่างธรรมชาติ	- ต้องทำให้คนในชุมชนรู้ เข้าใจและเห็นความสำคัญของ การทำแผนแม่บทชุมชน หากมี ความเข้าใจเป็นไปในแนวทาง เดียวกัน การประสานความ ร่วมมือเพื่อให้การจัดทำแผน แม่บทชุมชนเกิดพลัง

ตาราง 3 (ต่อ)

แนวทางการพัฒนา การจัดทำแผนแม่บทชุมชน	จุดเด่น	จุดด้อย
4. การเตรียมทีมวิทยากร ในการจัดเวที	- เป็นการพัฒนาทีมแกนนำใน การจัดทำแผนแม่บทชุมชน ด้าน การใช้เทคนิคและเครื่องมือ ต่างๆ ในการเป็นผู้เอื้ออำนวย การเรียนรู้	- ชุมชนมักเกิดความคิด หรือมีวัฒนธรรม “ไม่เชื่อคน ใน” ส่งผลต่อความมั่นใจ ในการเป็นวิทยากร กระบวนการของทีมแกนนำ
5. มีการใช้เวทีเป็น เครื่องมือหลักในทุกขั้นตอน ของการจัดทำแผนแม่บท ชุมชน	- คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยน ปรึกษาหารือกัน หาแนวทางการ แก้ไขปัญหาหรือการพัฒนา ด้วยกันหรือหาทางรอดด้วยกัน	- ต้องกำหนดประเด็นที่จะ พูดคุยกันในแต่ละเวทีให้ ชัดเจน ทำให้ผู้เข้าร่วมเวที รู้สึกว่าไม่เป็นการเสียเวลา ในการมาร่วมเวทีแต่ละครั้ง
6. การกำหนดประเด็นหรือ ข้อมูลที่ยากรู้ด้วยชุมชน เอง	- ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็น เจ้าของข้อมูลที่จัดเก็บเหล่านั้น และเกิดการเรียนรู้ในการใช้ ประโยชน์จากข้อมูลที่จัดเก็บมา แก้ปัญหาหรือแนวทางพัฒนา ด้วยตนเอง	- ต้องมีการกระตุ้น จุด ประกายความคิด ให้ฉุกคิด โดยอาจเชื่อมโยงกับ เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น และส่งผลกระทบต่อคนใน ครอบครัวและชุมชน
7. ใช้วิธีการจัดเก็บข้อมูลที่ หลากหลาย	- เพื่อเปิดโอกาสให้คนทุกส่วนที่ หลากหลายในชุมชนได้รับรู้ ข้อมูลด้วยกัน และใช้วิธีการให้ ได้มาของข้อมูลที่เหมาะสมกับ ประเภทของข้อมูลแต่ละประเภท	- วิธีการจัดเก็บข้อมูลแต่ละ ประเภท ไม่มีกำหนด แน่นอน ขึ้นอยู่กับความ พร้อมและศักยภาพของทีม แกนนำ
8. การวิเคราะห์และ สังเคราะห์ข้อมูล	- ชุมชนได้รู้ข้อมูลด้วยตนเอง ทำให้รู้ตัวตน รู้ทุนและศักยภาพ ที่มีในชุมชน	- ต้องใช้ระยะเวลาใน ขั้นตอนนี้มาก และต้องใช้ กระบวนการที่ให้คนใน ชุมชนมาร่วมกันวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลให้มาก

ตาราง 3 (ต่อ)

แนวทางการพัฒนา การจัดทำแผนแม่บทชุมชน	จุดเด่น	จุดด้อย
9. การยกร่างแผนแม่บทชุมชน	- เน้นโครงการ/กิจกรรมที่ชุมชนสามารถทำได้ด้วยตนเอง	- ต้องชี้ให้เห็นความสำคัญของการพึ่งตนเองก่อนที่จะรอให้คนภายนอกชุมชนมาช่วยเหลือ
10. การประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน	- ได้พิจารณาแผนงาน โครงการ กิจกรรม และ จัดลำดับความสำคัญร่วมกัน	- ต้องให้ความสำคัญกับการให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และทำความเข้าใจกับการจัดลำดับความสำคัญให้ดี
11. การผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติเกิดผลเป็นรูปธรรม	- การนำโครงการ/กิจกรรมทั้ง 3 ระดับไปสู่การปฏิบัติ จะทำให้เกิดการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นและเกิดแนวทางพัฒนาในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะโครงการ/กิจกรรมที่เป็นการพึ่งตนเอง จะทำให้ชุมชนนั้นเข้มแข็งอย่างยั่งยืน	- ทีมแกนนำ ผู้นำชุมชน และประชาชนต้องมีความตั้งใจจริง และร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ มีความตระหนักใน ความรู้ความสามารถ ศักยภาพของชุมชน ทั้งนี้ ต้องทำอย่างจริงจังและต่อเนื่องให้เป็น "วิถีชีวิตของชุมชน"
12. การติดตามประเมินผล	- เป็นการติดตามความก้าวหน้าความสำเร็จ และปัญหา อุปสรรคของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ทุกขั้นตอน เป็น การสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกัน เพื่อนำผลการสรุปบทเรียนมาปรับปรุงหรือพัฒนาในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนต่อไป	- ทีมแกนนำต้องมีความตั้งใจและใช้สภาผู้นำ ดังชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในการติดตามประเมินผล การจัดทำแผนแม่บทชุมชนทุกขั้นตอนอย่างจริงจัง

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน : กรณีศึกษาดำบลวังพิกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อหาแนวทางในการพัฒนากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกุล มีรายละเอียดดังนี้

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในอดีตของตำบลวังพิกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากหนังสือและเอกสารต่างๆ
2. การศึกษาภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาจากหนังสือและเอกสารต่างๆ ผู้ศึกษาได้บันทึกและเรียบเรียงตามประเด็นที่เกี่ยวข้อง
2. การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้ศึกษาทำการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ตามประเด็นการศึกษา
 - 2.1 ความเป็นมาและแนวคิดในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
 - 2.2 กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
 - 2.3 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
 - 2.4 ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
3. การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชนหรือแนวทางแก้ไขปัญหา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเหตุผล แนวคิด และทฤษฎี เป็นขั้นตอนและนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางเปรียบเทียบประกอบการบรรยายสภาพ (Narrative Approach)

สรุปผล

ในการวิเคราะห์ผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน : กรณีศึกษาตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก” ผู้ศึกษาได้นำเสนอผลการวิจัย โดยสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. การศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในอดีต

ความเป็นมาและแนวคิดการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

มีความเป็นมาและแนวคิดในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน มาจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ได้มานำเสนอแนวคิด การสนับสนุนวิทยากรในการจัดเวทีและงบประมาณในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และเป็นความต้องการของผู้นำชุมชนที่ต้องการเรียนรู้เรื่องแผนแม่บทชุมชน เพื่อนำมาปรับใช้ในการแก้ปัญหาของคนในตำบล

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

พบว่า กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูลนั้น ดำเนินไปภายใต้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการเรียนรู้ของชุมชน ภายใต้ความร่วมมือจากหลายหน่วยงานภาครัฐ และการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยตำบลที่ศึกษามี SIF เป็นผู้ชี้แนะและชี้้นำให้การจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นไปตามขั้นตอน และวิธีการที่ SIF กำหนด จากการศึกษาสามารถสรุปขั้นตอนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล 10 ขั้นตอน ได้ดังนี้

1. การเตรียมทีมงาน โดยให้ผู้นำที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก องค์กรบริหารส่วนตำบล ของแต่ละหมู่บ้านๆ ละ 3 คน เป็นแกนนำระดับตำบลในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิกูล
2. ตัวแทนของ SIF จัดเวทีจุดประกายความคิดและสร้างรู้ความความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชนแก่แกนนำระดับตำบล ทั้ง 39 คน
3. แกนนำระดับตำบลไปจัดเวทีประชาคมในหมู่บ้านของตนเอง เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชนแก่ประชาชนในหมู่บ้านและไปค้นหาประชาชนของแต่ละหมู่บ้าน เป็นแกนนำระดับหมู่บ้าน
4. จัดเวทีระดับตำบลสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่แกนนำระดับหมู่บ้าน การชี้แจงรายละเอียดของแบบสอบถามเพื่อจัดเก็บข้อมูลของ SIF การเตรียมการจัดเก็บข้อมูล และการมอบหมายภารกิจการจัดเก็บข้อมูลแก่แกนนำระดับหมู่บ้าน

5. ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามแบบสอบถามของ SIF โดยแกนนำระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้จัดเก็บ

6. รวบรวมข้อมูลแต่ละประเภทและสรุปข้อมูลเป็นภาพรวมของหมู่บ้าน โดยแกนนำระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน แล้วนำเสนอให้ประชาชนในหมู่บ้านของตนเองได้รับทราบข้อมูลร่วมกัน

7. รวบรวมผลการจัดเก็บข้อมูล สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันเป็นภาพรวมของตำบล โดยแกนนำระดับตำบลร่วมกับแกนนำระดับหมู่บ้าน จัดเวทีประชาคมระดับตำบล

8. ยกร่างแผนแม่บทชุมชน โดยการจัดเวทีระดับตำบล มีแกนนำหมู่บ้านมาร่วมเวทีจัดทำแนวทางการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของแต่ละหมู่บ้าน

9. รวบรวมและเรียบเรียงเป็นรูปเล่มแผนแม่บทชุมชนตำบลวังพิถูล เรียกว่า “ศูนย์การเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน ตำบลวังพิถูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก”

10. การผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติ โดยการนำเสนอโครงการหรือกิจกรรมที่เกิดจากการทำแผนแม่บทชุมชน เสนอต่อแหล่งทุนภายนอกชุมชน และ องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิถูล ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

ด้วยการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาการดำเนินการในช่วงระยะแรกจึงเป็นการเริ่มการเรียนรู้ทั้งของแกนนำและสมาชิกในชุมชน สิ่งเป็นปัญหาและอุปสรรค คือ การจัดเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามของ SIF ที่มีรายละเอียดข้อคำถามมาก บางครัวเรือนผู้ให้ข้อมูล ไม่ยอมบอกข้อมูล การขาดการสนับสนุน ideo อำนวย การจัดเวทีจากหน่วยงานภาครัฐ และขาดความต่อเนื่องในการนำแผนงานพัฒนาในแผนแม่บทชุมชนไปสู่การปฏิบัติ การจัดทำแผนแม่บทชุมชนจึงยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติและปลูกฝังแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาให้แก่ประชาชนได้เท่าใด ลักษณะของโครงการ กิจกรรมในแผนงานพัฒนาที่ปรากฏยังไม่แสดงออกถึงการพยายามที่จะแก้ปัญหาด้วยตนเองเท่าใดนัก การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) กับกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตำบลวังพิถูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นเสมือนเครื่องมือในการเรียนรู้ของชุมชน ด้วยการค้นหาสิ่งดี ๆ ที่ชุมชนมี ไม่ว่าจะเป็นทุนหรือศักยภาพของชุมชน เป็นการค้นหาความต้องการของสมาชิกในชุมชน และเป็นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนด้วย ทั้งนี้ คนในชุมชนจะเกิดการเรียนรู้ได้ เมื่อทุกคนเห็นความสำคัญของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เห็นแผนแม่บทชุมชนเป็นแผนชีวิตของเขาเอง เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการ

2. การนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนควรจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนมากขึ้น ใช้เวทีประชาคมเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ ของชุมชน และใช้ทุนหรือศักยภาพที่ชุมชนมีมาแก้ปัญหาและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา เพื่อให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้โดยการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนและยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาและพัฒนาแนวทางการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในอดีต

จากการศึกษา พบว่า การก่อเกิดของแนวคิดในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เกิดจากองค์กรหรือคนภายนอกชุมชน มาสนับสนุนแนวคิดและงบประมาณในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน รวมทั้งเป็นผู้กำหนดขั้นตอน หรือกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชน แม้กระทั่งวิธีการจัดเก็บข้อมูล ประเด็นหรือเรื่องราวที่จัดเก็บข้อมูลก็เกิดจากการกำหนดจากองค์กรภายนอกชุมชนที่มาสนับสนุนให้มีการทำแผนแม่บทชุมชน และการจัดทำแผนแม่บทชุมชนถูกกำหนดด้วยห้วงระยะเวลาการเบิกจ่ายงบประมาณ สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ทีมแกนนำจัดทำแผนแม่บทชุมชนต้องดำเนินการตามที่คนภายนอกชุมชนกำหนด ทำให้ชุมชนด้อยในความรู้สึกเป็นเจ้าของ ไม่เกิดการเรียนรู้ และประชาชนไม่เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง นั่นคือ การทำแผนแม่บทชุมชนไม่ได้เกิดจากการคิดและตัดสินใจด้วยตัวของชุมชนเอง จึงต้องให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เพราะคนในชุมชนเป็นเจ้าของชีวิตของเขา เขาก็ต้องคิดต้องกำหนดอนาคตของเขาเอง แต่การก่อเกิดแผนแม่บทชุมชนจากการให้คนภายนอกชุมชนมาคิดแทน เมื่อได้แผนแม่บทชุมชนที่เป็นรูปเล่มสมบูรณ์ ก็ถือว่าการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเสร็จเช่นกัน แต่ไม่ได้นำแผนงานพัฒนาที่ชุมชนสามารถทำได้เองมาปฏิบัติให้เกิดผลในรูปธรรมและต่อเนื่อง นั่นคือ เพื่อการพึ่งตนเอง และแก้ปัญหาด้วยตัวเอง จึงต้องไปพัฒนาแนวทางการจัดทำแผนแม่บทชุมชนใหม่ เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดหลักของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน คือ การเรียนรู้ของชุมชน ในการแก้ปัญหาและกำหนดแนวทางพัฒนาของชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง ซึ่งการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อประชาชนในตำบลทุกเพศ ทุกวัย ทุกสถานะ ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตั้งแต่แรกเริ่มกระบวนการ นั่นคือ การเตรียมทีมงาน ต้องทำให้ประชาชนเป็นที่ทีมงานหรือแกนนำด้วย ดังทัศนะของ นายประยงค์ วรรณรงค์ (วิทยาลัยการจัดการทางสังคม, 2548 : online) ที่ว่า กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน มีความจำเป็นและความสำคัญที่การมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้

ร่วมกัน และกล่าวว่า “แผนแม่บทชุมชน คือแผนของชุมชน ทำโดยชุมชน และทำเพื่อชุมชน” โดยได้อธิบายพอสังเขปได้ว่า

1.1 แผนของชุมชน คือ ชุมชนต้องเป็นหลัก โดยการทำแผนต้องมาจากการสังเคราะห์ปัญหาของชุมชน ด้วยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบโดยชุมชน

1.2 ทำโดยชุมชน โดยการใช้มีส่วนร่วมของชุมชนในการคิด วางแผน การพูด การทำ การตรวจสอบ และประเมินผล ประกอบด้วย แกนนำ พระสงฆ์ ครูอาจารย์ ผู้แทนกลุ่มต่างๆ เป็นต้น

1.3 เพื่อชุมชน โดยแผนแม่บทชุมชนมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โครงการต่างๆ ในแผน ต้องสร้างความมั่นคงให้กับชุมชน ชุมชนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น สามารถแก้ปัญหาความยากจนภายในชุมชนได้

การจะให้ประชาชนได้เกิดการเรียนรู้จากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน จึงต้องใช้ระยะเวลาและมีควรถูกจำกัดด้วยกรอบระยะเวลาของการใช้จ่ายงบประมาณ และไม่ใช่ว่าเพียงจัดเวที 2 – 3 ครั้งแล้ว การทำแผนแม่บทชุมชนจะสำเร็จ ความสำเร็จของการทำแผนแม่บทชุมชน คือ กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ของคนในชุมชน ไม่ใช่เพียงได้ “แผน” ที่เป็นรูปเล่มเท่านั้น หน่วยงานภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ควรจะเป็นผู้เอื้ออำนวยหรืออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของชุมชน ไม่ควรมาชี้นำ ต้องเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมมากที่สุด ทั้งร่วมคิด ตัดสินใจ ตำเนินการ รับผลประโยชน์ร่วมกันและติดตามประเมินผลร่วมกันด้วย แล้วชุมชนจะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ รู้สึกว่าตนเองมีศักดิ์ศรีและจะเกิดความภาคภูมิใจในความร่วมมือกันเพื่อชุมชนของตน ดังคำกล่าวของนายเสริม ต๊ะแก้ว (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2546 : 25) ที่ว่า “การทำแผนแม่บทชุมชนนี้ ได้ให้ทุกคนมีส่วนร่วม มีทั้งเยาวชน แม่บ้าน พ่อบ้าน กลุ่มสาขาอาชีพต่างๆ ทุกคนที่ร่วมทำแผนรู้สึกภูมิใจ เพราะเขาได้แสดงความคิด พอคความคิดได้รับการยอมรับก็รู้สึกมีความภูมิใจ”

2. ผลของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

ผลสำเร็จของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน คือ ชุมชนตระหนักและเรียนรู้ที่จะช่วยตนเองและพึ่งพากันเองก่อน ด้วยการใช้ทุนหรือศักยภาพของชุมชนที่มีมาแก้ปัญหาหรือกำหนดแนวทางการพัฒนาด้วยตนเอง ซึ่งประเด็นนี้เองที่ทำให้แผนแม่บทชุมชนต่างจากแผนพัฒนาตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบล ดังคำพูดของนางลำแพน จอมเมือง (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน : 2546) ที่ว่า “แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองไม่ซ้ำกับแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล เพราะกิจกรรมไหนที่ชุมชนสนใจ แต่องค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่มีบรรจุไว้ ก็นำไปใส่ในแผนชุมชนพึ่งตนเอง เช่น เรื่องเกษตรปลอดสาร ชาวบ้านเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ทำแผนเอง” การทำแผนที่ดีจึงไม่ใช่จากการสำรวจความต้องการ ด้วยการถามว่าแต่ละหมู่บ้านอยากทำโครงการอะไร ดังวิชิต นันทสุวรรณ (2546 : 1) ที่กล่าวว่า “แผนแม่บท

ชุมชนที่ดี คือแผนที่ต้องมีการเชื่อมโยงจากข้อมูลตัวเองและโลกภายนอก ไปสู่การนำเสนอว่า ชุมชน ชุมชนควรทำอะไรบ้าง แม้ว่าจะมีผู้นำชุมชนบางส่วนยังมีข้อเสนอที่ยืนอยู่บนความต้องการหรือความอยากได้ อยากเป็น อยากมี แต่กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนได้กระตุ้น โดยเชื่อมโยงจากข้อมูลสู่ทางเลือกที่เหมาะสมและมีเหตุผลไว้ก่อนแล้ว ความต้องการจึงถูก ตรวจสอบโดยกระบวนการในเวทีชุมชน แผนแม่บทชุมชนจึงเป็นผลผลิตของการเรียนรู้ที่แท้จริง ที่คณะผู้นำชุมชนในเวทีระดับตำบล นำข้อมูลความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ มาสังเคราะห์เข้าด้วยกันเพื่อหาทางออก” ซึ่งแผนแม่บทชุมชนยังสามารถปรับเปลี่ยนค่านิยมและทัศนคติในเรื่อง การพัฒนาได้ด้วยการเรียนรู้ที่จะฟังตนเองด้วยกิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้เอง ไม่รอรับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนเพียงอย่างเดียว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชน ต่อกระบวนการพัฒนาชุมชน และทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนสำคัญของชุมชน เป็นเจ้าของชุมชน ชุมชนจะเข้มแข็งได้เมื่อคนในชุมชนมีส่วนร่วม
2. ภาครัฐส่งเสริม สนับสนุน ให้ความรู้และกระตุ้นให้ชุมชนมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อใช้กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของชุมชน ให้สามารถใช้ทุนและศักยภาพที่มีมาใช้ในการแก้ปัญหาและกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน ด้วยชุมชนเอง
3. ภาครัฐส่งเสริมให้ชุมชนที่มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนอยู่แล้ว มีการปรับแผนให้ทันเหตุการณ์ เหมาะสมกับสถานการณ์ และนำแผนไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อการฟังตนเองและความเข้มแข็งของชุมชน
4. การสนับสนุนงบประมาณแก่ชุมชน จากหน่วยงานภาครัฐ ควรจะสนับสนุนในแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่เกินขีดความสามารถของชุมชน และความต้องการ เป็นปัญหาที่แท้จริงของชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาการนำแผนแม่บทชุมชนไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมว่าประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้เพียงใด
2. ศึกษาหาแนวทางการส่งเสริม สนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และประเมินผลการมีส่วนร่วมทุกระดับ
3. ศึกษาวิจัยเพื่อนำเสนอแนวทางการจัดทำตัวชี้วัดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กชกร ชิดะวงศ์. (2544). กระบวนการเชิงสร้างสรรค์ : คินพลังสู่ชุมชน (โครงการศึกษาความเป็นไปได้ : Feasibility Study). กรุงเทพมหานคร : สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.
- กรมการปกครอง. (2541). การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน. กรุงเทพมหานคร.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2542). กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนเพื่อเผชิญภาวะวิกฤติ. กรุงเทพมหานคร. (อัดสำเนา).
- _____. (2536). การวางแผนพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ.
- _____. (2546). แนวทางการสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชน. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- กฤษฎา บุญชัย. (2538). “กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.” กิตติทางไทย. 21 – 24.
- ขนิษฐา กาญจนรังษิณนท์. (2545). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- คณะกรรมการสตรี. (2531). โครงการพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ.
- คณะทำงานประสานงานและเตรียมวิทยากรกระบวนการ. (ม.ป.ป.). โครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค. (ม.ป.ป.). แผนชีวิตชุมชน : ยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- จิรพรรณ กาญจนจิตรา. (2530). การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เชียรศรี วิวิศศิริ. (2527). จิตวิทยาการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่. กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ศิตยา สุวรรณะชฎ. (2544). ประชาคมตำบล ในกระบวนการพัฒนาทางสังคมของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทมิตรภาพการพิมพ์.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2536). การวางแผน. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- ธนจักร เย็นบำรุง. (2540). การมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อการดำเนินการองค์การธุรกิจชุมชน : ศึกษากรณีกลุ่มแปรรูปข้าว อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2544). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม
 ประชาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 7. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- เบญจพร เศรษฐสุนทิ. (2545). การจัดทำแผนแม่บทชุมชนกับแนวคิดเรื่องสวัสดิการ
 เชิงรุก กรณีศึกษามูลนิธิองค์การชาวบ้านเพื่อการพัฒนาภาคอีสาน.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บัวพันธ์ พรรคทิง. (2542). การพัฒนาชนบท : การเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของ
 ชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร : สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของ
 นักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ประชุม รอดประเสริฐ. (2543). นโยบายและการวางแผน หลักการและทฤษฎี.
 พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เนติกุลการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. (2536). การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. ในภูมิปัญญาชาวบ้านกับ
 การพัฒนาชนบท เล่ม 1 เสรี พงศ์พิศ (บรรณาธิการ). กรุงเทพมหานคร :
 อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป.
- _____. (2537). กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาแนวทางแห่งความร่วมมือในการ
 พัฒนา. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.
- เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. (2542). ป่าชุมชน : แนวคิด ประสพการณ์และแผนการจัดการ.
 กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไพโรจน์ กลิ่นจันทร์. (2541). กลยุทธ์การใช้สื่อสนับสนุนการชักนำกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วม
 ในโครงการพัฒนาลุ่มน้ำท่า. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เยาวนิจ กลั่นนุรักษ์. (2546). กระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน :
 ศึกษาเฉพาะกรณีพื้นที่ภาคเหนือ 3 จังหวัด ตาก กำแพงเพชร และพิจิตร.
 ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- รังสรรค์ น้อยท่าช้าง. โครงการจัดทำแผนชีวิตและข้อเสนอภาคประชาชนด้านการ
 จัดการปัจจัยการผลิต จังหวัดอุดรธานี. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
<http://www.info.tdri.or.th/poverty>. [20 ธันวาคม 2549].
- เลื่อนยศ สมบูรณ์เรศ. (2536). การจัดกิจกรรมเรียนรู้ชุมชน. กรุงเทพมหานคร :
 กรมการพัฒนาชุมชน.

- วิจิตร อาวะกุล. (2537). การฝึกอบรม : คู่มือฝึกอบรมและพัฒนาบุคคล.
กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิชิต นันทสุวรรณ. (2546). แนวทางและแนวทำ กระบวนการประชาพิชัย.
[ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- วิทยาลัยการจัดการทางสังคม. การจัดทำแผนแม่บทชุมชน. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
<http://www.thaiknowledge.org/board>. [20 ธันวาคม 2549].
- ศิริกุล กสิวิวัฒน์. (2546, มิถุนายน). "การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างไร",
วารสารพัฒนาชุมชน. 42 (6) : 19 - 20.
- ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 2. (2546). กะเทาะแผนชุมชน.
[ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 6. (2540). การสนับสนุนการจัดทำ
แผนพัฒนาตำบลแก่ อบต. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- ศูนย์อำนวยการต่อสู้เอาชนะความยากจนกระทรวงมหาดไทย. (2548). จากนโยบายสู่การ
ปฏิบัติการขับเคลื่อนแผนชุมชนขจัดความยากจน. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ขวัญปกัสตร์ บิสซิเนส.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2546). โครงการวิจัยและพัฒนาข้อมูลเศรษฐกิจท้องถิ่น
ระดับอำเภอ. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2546). แผนชุมชนฉบับประชาชน. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- _____. (2548). แผนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
[http:// www.codi.or.th](http://www.codi.or.th). [20 ธันวาคม 2549].
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2544). โครงการศึกษาวิจัยรูปแบบและวิธีการพัฒนา
ขีดความสามารถขององค์กรชุมชน. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- สีลาภรณ์ นาคทรพร. (2539). แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม
ระดับกลุ่ม/ชุมชนในการพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย.
[ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- สุนทร สุนันท์ชัย. (2535). แนวคิดในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในเครือข่ายการ
เรียนรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์. ยุทธศาสตร์การบริหารงานของสภาตำบลและองค์การบริหารส่วน
ตำบล (อบต.) เพื่อส่งเสริมการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตยอัน
แท้จริงของประชาชน. กรุงเทพมหานคร : เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล
- สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม. (2544). 10 คำถาม แผนชุมชนพึ่งตนเอง. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2536, เมษายน - พฤษภาคม). "รูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้," การศึกษาแห่งชาติ. 27 (4) : 12.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). โครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). การจัดทำแผนแม่บทชุมชน. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.poverty.nesdb.go.th>. [20 ธันวาคม 2549].
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิจิตร. (2546). เอกสารประกอบการประชุมคณะทำงานประสานงานแผนชุมชนระดับจังหวัด. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- เสรี พงศ์พิศ. (2546). ฐานคิด : จากแผนแม่บทสู่วิสัยทัศน์ชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ร้านรังษีการพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิศ และวิชิต นันทสุวรรณ. (2545). กระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์.
- อรพินท์ สพโชคชัย. (2537). คู่มือการจัดการประชุมเพื่อระดมความคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- อนันต์ เกตุวงศ์. (2541). หลักและเทคนิคการวางแผน. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุษุ ขำหาญ. (2544). การมีส่วนร่วมของเกษตรกรลูกค้า ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต่อการจัดทำแผนแม่บทชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อเนก นาคะบุตร. (2536). การบรรยายพิเศษ เรื่องมาตรการของรัฐบาลในการพัฒนาชนบทและการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- อุทัย ดุลยเกษม. (2544). ศึกษาเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- Peter Oakley and David Marsden. (2533). แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท. แปลจาก Approach to Participation in Rural Development โดย นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ภาคผนวก

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

- 1) นางสาวสมคิด ศรีสม ประธานคณะกรรมการแผนชุมชนตำบลวังพิกกุล
- 2) นายสมบุญ กงหล้า รองประธานฯ
- 3) นางรัตนาภรณ์ เจริญทองคำ กรรมการ
- 4) นางสาวพร ทองคงหาญ กรรมการ
- 5) นายสังคม หว่างสิงห์ กรรมการ
- 6) นางสาวสุวีรัตน์ โสดา กรรมการ
- 7) นางทองหยด รัตนทิพย์ กรรมการ
- 8) นางสาวสิริพร สุปิยะ เจ้าพนักงานพัฒนาชุมชน 5

ระยะเวลาในสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2547 ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล
วังพิกกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2549 ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล
วังพิกกุล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ผู้สัมภาษณ์ : นางเตือนใจ อุ่นจันทร์

ประเด็นในการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม ครั้งที่ 1

การศึกษากระบวนการจัดทำแผนชุมชน ที่ผ่านมา

1. ความเป็นมาและแนวคิดในการจัดทำแผนชุมชน
 - มีแนวคิดหรือที่มาของการเริ่มทำแผนชุมชนได้อย่างไร
 - มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนชุมชนมาก่อนหรือไม่
 2. กระบวนการการจัดทำแผนชุมชน
 - มีวิธีการ ขั้นตอนในการทำแผนชุมชนอย่างไร
 - มีการเตรียมทีมงาน หรือคัดเลือกแกนนำอย่างไร
 - มีวิธีการจัดเก็บข้อมูลอย่างไร
 - การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนเป็นอย่างไร
 3. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำแผนชุมชน
 - ปัญหา อุปสรรค หรือข้อขัดข้องในกระบวนการทำแผนชุมชนที่ผ่านมามีอะไรบ้าง
 - วิธีการแก้ไขปัญหา อุปสรรค หรือข้อขัดข้องเหล่านั้นเป็นอย่างไร
 4. ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดทำแผนชุมชน
 - ชุมชนได้รับประโยชน์อะไรบ้าง จากการทำแผนชุมชนที่ผ่านมา
 - ได้นำแผนงานพัฒนาในแผนชุมชนมาปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมอย่างไร
 - มีการติดตาม ประเมินผล สรุปบทเรียนเป็นองค์ความรู้ในการจัดทำแผนชุมชน
- ตำบลวังพิรุณ หรือไม่ อย่างไร

ประเด็นในการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม ครั้งที่ 2

1. ผู้สัมภาษณ์นำเสนอข้อมูลการเปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) กับกระบวนการจัดทำแผนชุมชนของตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก และ การวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตำบลวังพิกูล
2. การนำเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดทำแผนชุมชนของชุมชน
 - จะนำจุดเด่นของกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตำบลวังพิกูล มาพัฒนาให้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนตำบลวังพิกูลเป็นไปตามแนวคิดการจัดทำแผนชุมชน เพื่อการเรียนรู้และการพึ่งตนเองของคนตำบลวังพิกูลได้อย่างไร
 - จะนำจุดด้อยของกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตำบลวังพิกูล มาแก้ไขหรือปรับปรุงให้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนตำบลวังพิกูลเป็นไปตามแนวคิดการจัดทำแผนชุมชน เพื่อการเรียนรู้และการพึ่งตนเองของคนตำบลวังพิกูลได้อย่างไร

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ กลุ่มงานพัฒนาทรัพยากรบุคคล ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 6

ที่

วันที่ 3 พฤษภาคม 2547

เรื่อง การจัดเก็บข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้อำนวยการศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 6

เรื่องเดิม

ข้าพเจ้า นางเดือนใจ อุ่นจันทร์ ตำแหน่ง นักพัฒนาทรัพยากรบุคคล 5 ได้ขออนุญาตศึกษาต่อระดับปริญญาโท ภาคพิเศษ ในสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก นั้น

ข้อเท็จจริง

เนื่องจากข้าพเจ้ากำหนดดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาและพัฒนาแนวทางการจัดทำแผนชุมชน : กรณีศึกษาคำบลวังพิถล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งในการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าว ต้องมีการจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่ตำบลวังพิถล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก โดยกำหนดรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลเป็นการจัดเวทีประชาคม และการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลเป็นทีมแกนนำระดับตำบลและระดับหมู่บ้านที่เคยเป็นผู้จัดทำแผนชุมชนของตำบลวังพิถลที่ผ่านมา

ข้อเสนอเพื่อพิจารณา

เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชนที่ผ่านมาของตำบลวังพิถล ข้าพเจ้าขออนุญาตไปเข้าร่วมโครงการสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชน เพื่อแก้ปัญหาคความยากจน ของตำบลวังพิถล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ในวันที่ 13 พฤษภาคม 2547 เวลา 09.00 - 12.00 น. ณ องค์การบริหารส่วนตำบลวังพิถล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก โดยไม่เบิกค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น

(นางเดือนใจ อุ่นจันทร์)

นักพัฒนาทรัพยากรบุคคล 5

๓ พ.ค. ๒๕๔๗

ที่ มท 0411/127

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 6
 อ.พิษณุโลก - หล่มสัก อ.วังทอง พล 65130

๒๕ กันยายน 2549

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการจัดเก็บข้อมูล

เรียน ประธานคณะกรรมการแผนชุมชนตำบลวังพิถูล

ด้วย นางเตือนใจ อุ่นจันทร์ ตำแหน่งนักพัฒนาทรัพยากรบุคคล 6ว สังกัดศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 6 (ศพช.เขต 6) และเป็นนักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา ขณะนี้กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาและพัฒนาแนวทางการจัดทำแผนชุมชน : กรณีศึกษาตำบลวังพิถูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งในการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าว ต้องมีการจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่ตำบลวังพิถูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

เพื่อให้การจัดเก็บข้อมูลเป็นไปด้วยความถูกต้อง และได้ข้อมูลที่แท้จริง จึงขอเรียนเชิญท่านและคณะกรรมการแผนชุมชนตำบลวังพิถูล เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ในวันที่ 25 ตุลาคม 2549 ตั้งแต่เวลา 09.00 น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลวังพิถูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

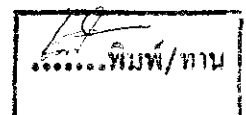
ขอแสดงความนับถือ

(นายบุญเอื้อ โพชนุกูล)

ผู้อำนวยการศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 6

กลุ่มงานพัฒนาทรัพยากรบุคคล

โทร. 0-5531-1380

ในลงทะเบียน

ประชุม / สัมมนา โครงการพัฒนาระบบงานด้าน...

วันที่ (จัดสัมมนา) 12-13 พฤษภาคม 49

ณ (สถานที่) โรงแรม...

(ดำเนินการทำบันทึกชื่อคน ๓๐ คน)

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่	เบอร์โทรศัพท์	ลายมือชื่อ
1	นาง นงนุช...	158 ม. 9 ต....	06-20846866	
2	นาง...	159 ม. 9 ต....	01-8883468	
3	นาง...	115 ม. 6 ต....	06-1198358	
4	นาง...	119/1 ม. 3 ต....	09-6440268	
5	นาง...	158 ม. 10 ต....	09-6426170	
6	นาง...	116 ม. 5 ต....	0-9704-6791	
7	นาง...	91 ม. 8 ต....	09-8607336	
8	นาง...	211 ม. 14 ต....	01-7227040	
9	นาง...	118 ม. 1 ต....	01-0397428	
10	นาง...	200 ม. 7 ต....	01-9535012	
11	นาง...	59 ม. 15 ต....	09-8513079	
12	นาง...	77 ม. 11 ต....	09-8608250	
13	นาง...	91/2 ม. 11 ต....	-	
14	นาง...	129/1 ม. 13 ต....	09-2124789	
15	นาง...	112 ม. 1 ต....	-	
16	นาง...	156 ม. 6 ต....	01-0467397	
17	นาง...	122/1 ม. 12 ต....	07-1963021	
18	นาง...	171 ม. 9 ต....	01-6755900	
19	นาง...	947/9 ม. 8 ต....	-	
20	นาง...	80 ม. 6 ต....	01-9714692	
21	นาง...	125 ม. 13 ต....	06-9341869	
22	นาง...	151/1 ม. 2 ต....	09-8607154	
23	นาง...	98/1 ต....	01-9735569	
24	นาง...	802 ม. 10 ต....	01-2722202	
25	นาง...	46/1 ม. 15 ต....	01-0434561	
26	นาง...	7 ม. 2 ต....	06-5919883	
27	นาง...	4 ม. 7 ต....	01-0245878	

ภาพการจัดเวทีประชาคมที่มณฑลน่านระดับตำบลในการจัดทำแผนชุมชน
ตำบลวังพิถูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ภาพที่ 1 แสดงการแนะนำตัว วัตถุประสงค์ของการจัดเวทีประชาคม

ภาพที่ 2 แสดงการแบ่งกลุ่มระดมสมองทบทวนกระบวนการจัดทำแผนชุมชน
ของตำบลวังพิถูลที่ผ่านมา

ภาพที่ 3-4 แสดงตัวแทนกลุ่มนำเสนอต่อที่ประชุมใหญ่

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	เดือนใจ อุ่นจันทร์
เกิดวันที่	17 พฤศจิกายน 2514
สถานที่เกิด	53 หมู่ 4 ตำบลบ่อโพธิ์ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก 65120
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	807/27 หมู่ 8 ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก 65130
ตำแหน่งหน้าที่การงาน สถานที่ทำงาน	ข้าราชการพลเรือน ตำแหน่ง นักพัฒนาทรัพยากรบุคคล 6ว ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 6 ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก 65130 โทร. 0-5531-1380
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2532	มัธยมศึกษาปีที่ 6 (วิทย์ – คณิต) โรงเรียนนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก
พ.ศ. 2536	วิทยาศาสตร์บัณฑิต(สาขาเกษตรศาสตร์) วิทยาลัยครูพิบูลสงครามพิษณุโลก
พ.ศ. 2549	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา) มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามพิษณุโลก